

Debreceni Egyetem
Bölcsészettudományi Kar
Magyar Nyelvtudományi Tanszék

**Foglalkozásnévi eredetű helynevek az
ómagyar korban**

Témavezető: Tóth Valéria
adjunktus

Készítette: Duró Ilona
V. magyar – IV. művelődésszervező

Debrecen, 2007

Tartalomjegyzék

- I. Bevezetés
- II. A helynevek rendszerének nyelvi leírása
  - 1. Helyneveink tipizálásának kérdései
    - 1.1. Helyneveink jelentéstani szempontú csoportosítása
      - 1.1.1. Törzsnevekből alakult helynevek
      - 1.1.2. Népnévből alakult helynevek
      - 1.1.3. Foglalkozásnévi eredetű helynevek
      - 1.1.4. Személynévi eredetű helynevek
      - 1.1.5. Patrocíniumi eredetű helynevek
    - 1.2. Helyneveink morfológiai szempontú csoportosítása
      - 1.2.1. Puszta lexéma mint helynév
      - 1.2.2. A lexéma valamilyen képzővel ellátva vált helynévvé
      - 1.2.3. Összetétel útján alakult helynevek
- III. A foglalkozásnévi eredetű helynevek tudománytörténeti áttekintése
  - 1. A foglalkozásnévi eredetű helynevek rokonsága más névtípusokkal
  - 2. A foglalkozásnévi eredetű helynevek tipológiája
  - 3. A foglalkozásnévi eredetű településnevek kialakulása
  - 4. A foglalkozásnévi eredetű helynevek keletkezési ideje
- IV. Az adatbázisról
  - 1. A forrásanyag
  - 2. Az adatbázis
  - 3. A foglalkozásnévi eredetű helynevek két marginális vizsgálata
    - 3.1. A foglalkozásnévi eredetű helynevek kronológiai határai
    - 3.2. A foglalkozásnévi eredetű helynevek vármegyénkénti eloszlása
- V. A foglalkozásnévi eredetű helynevekben előforduló foglalkozásnevekről
  - 1. A királyi udvar szolgáltatói
  - 2. Méltóságviselők
    - 2.1. Királyi méltóságok
    - 2.2. Udvari méltóságok

- VI. A foglalkozásnévi eredetű helynevek helyfajtái
  - 1. Foglalkozásnévi eredetű településnevek
  - 2. Foglalkozásnévi eredetű víznevek
  - 3. Foglalkozásnévi eredetű egyéb helyfajták
- VII. A foglalkozásnévi eredetű helynevek funkcionális-szemantikai vizsgálata
  - 1. A hely fajtájának kifejeződése a foglalkozásnévi eredetű helynevekben
  - 2. Megnevező szerepű névrészek a foglalkozásnévi eredetű helynevekben
  - 3. A névrész kifejezi hely valamilyen sajátosságát
    - 3.1. A hely külső dologhoz való viszonyát kifejező névrészek
    - 3.2. A hely más helyhez való viszonyát kifejező névrészek
- VIII. A foglalkozásnévi eredetű helynevek lexikális-morfológiai elemzése
  - 1. Az egyrészes foglalkozásnévi eredetű helynevek lexikális-morfológiai felépítése
  - 2. A kétrészes foglalkozásnévi eredetű helynevek lexikális-morfológiai felépítése
    - 2.1. A földrajzi köznévi utótagú kétrészes foglalkozásnévi eredetű helynevek
    - 2.2. A helynévi utótagú kétrészes foglalkozásnévi eredetű helynevek
- IX. Foglalkozásnévi eredetű helyneveink keletkezéstörténeti vizsgálata
  - 1. Szintagmatikus szerkesztéssel alakult foglalkozásnévi eredetű helyneveink
    - 1.1. Jelzős szerkezetből alakult foglalkozásnévi eredetű helyneveink
  - 2. Morfematikus szerkesztéssel alakult foglalkozásnévi eredetű helyneveink
  - 3. Jelentésbeli névalkotással keletkezett foglalkozásnévi eredetű helyneveink
    - 3.1. Metonimikus névátvitellel keletkezett foglalkozásnévi eredetű helyneveink
  - 4. Szerkezeti változással alakult foglalkozásnévi eredetű helyneveink
    - 4.1. Kiegészüléssel alakult foglalkozásnévi eredetű helyneveink

4.2. Bővüléssel alakult foglalkozásnévi eredetű helyneveink

4.3. Redukcióval alakult foglalkozásnévi eredetű helyneveink

X. Összegzés

XI. Szakirodalmi háttér

XII. Melléletek

1. számú melléklet: Foglalkozásnévi eredetű helynevek adattára

2. számú melléklet: A foglalkozásnévi eredetű helynevek elemzése

I. Bevezetés

Jelen dolgozatomban a földrajzi nevek vizsgálatával fogok foglalkozni. De mivel a földrajzi neveknek számos fajtája van – így a feldolgozhatóság érdekében – szűkítéseket kell alkalmaznom. Szűkítéseket, melyek a helységnevek keletkezési helyére, idejére és a típusára vonatkoznak. Így lett dolgozatom témája a földrajzi nevek egy specifikus szegmense: az ómagyar kori foglalkozásnévi eredetű helynevek vizsgálata Abaúj vármegyétől Csongrád vármegyéig.

Elsőként a forrásul szolgáló anyagról ejtenék néhány szót. Köztudott az, hogy névtudományunk a honfoglalás előtti időkből anyaghiánnyal küszködik, így a kutatók arra vannak kényszerítve, hogy a korai Árpád–kor helynévi viszonyait a kései Árpád–korból megismerhető névanyag alapján következtessék ki. Hiszen a XII–XIII. század filológiailag jól számba vehető helynévanyaga a X–XI. századéból nőtt ki, annak szerves folytatása (BENKŐ 1996: 7).

A feldolgozáshoz forrásanyagként a *Korai magyar helynévszótár* 1. kötetét (Debrecen, 2005) használtam fel, amelyből a vizsgált kornak vonatkozásában nagy számú foglalkozásnévi eredetű helynevet emelhettem ki, s ezek adatolása megbízható forrásokból származik, ami minden tudományos vizsgálatnak alapvető feltétele.

A következő kritérium lehet a rendelkezésemre álló szakirodalmi háttér, de erről majd egy külön fejezetben szólnék, amely fejezet a témával kapcsolatos megelőző kutatásokat és azok eredményeit összegzi.

A téma fontossága egy újabb olyan szempont lehet, ami a szakmaiság kapcsán felmerülhet. A helynévkutatás rendkívüli fontossággal bír, hiszen a helynévanyagnak nyelvtörténeti, névtörténeti, történettudományi stb. szempontból is különleges jelentősége van. Egyrészt a helynevek területi kötöttségűek, vagyis az adott helyen, illetőleg közvetlen környezetében élők nyelvi jellegzetességeit tartalmazzák, így az elnevező tömegek, köznépi rétegek, nagy mértékben kollektív, népi szinten beszélt nyelvi sajátosságait tükrözik, másrészt a helyneveknek a személyneveknél nagyobb a szemantikai és morfológiai meghatározottságuk is (BENKŐ: 1996: 5–6).

A munka hasznossága, illetve hasznosíthatósága egy újabb ok a témaválasztás indoklásában. Egyrészt ezzel kapcsolatban azt kell mondanom, hogy a földrajzi nevek vizsgálata nemcsak a szakemberek számára lehet hasznos, hanem a nagyközönség érdeklődésére is számot tarthat. A társadalom igényli és kíváncsi az efféle ismeretekre, ugyanis szinte mindenkit érdekel az, hogy szülő-, illetve lakóhelyének vagy bármely helységnek honnan származik és mit is jelent a neve (KISS 1978: 5). Másrészt a helynévkutatás, az ómagyar kori helynévkutatás – mint azt már korábban említettem – a magyarság korai történetének a felderítéséhez nyújt lényeges adalékot, sőt alapvető forrásanyagot szolgáltat ahhoz.

Egy újabb kíváncsi lehetne az, hogy a gyűjtést mindig kutatásnak kell követnie. A munkám első fázisában a rendelkezésemre álló korpuszból kigyűjtöttem a foglalkozásnévi eredetű helyneveket (1. számú melléklet) – itt sok segítséget nyújtott számomra a KISS LAJOS által szerkesztett *Földrajzi nevek etimológiai szótára* című munka. Az adatállomány egybeállítását követően, a második fázisban a HOFFMANN ISTVÁN által kidolgozott helynév vizsgálati modell keretében számítógépes formában feldolgoztam a foglalkozásnévi eredetű helyneveket, így egy kisebb terjedelmű és könnyebben kezelhető adatbázishoz jutottam (2. számú melléklet). (Mindkét adattár megtalálható dolgozatom mellékletében.)

Bevezetőm végén pedig ejtenék még néhány szót a munkám céljáról. A célom – a lehetőségeimhez mérten – egy összetett és minél szélesebb körű ismeretrendszer feltárása és kialakítása az ómagyar kori foglalkozásnévi eredetű helynevekkel kapcsolatban.

II. A helynevek rendszerének nyelvi leírása

1. Helyneveink tipizálásának kérdései

A foglalkozásnévi eredetű helynevek a régi magyar helynévtípusok közé sorolhatók és tulajdonképpen kétféle szempont szerint csoportosíthatók. Vagyis különbséget tehetünk a helynevek között szemantikai, illetve morfológiai szempontból. Dolgozatomban mindkét felosztási rendszert be fogom mutatni. Elsőként a szemantikai típusokat fogom ismertetni és jellemezni, s ezen típusok között egy csoport, a foglalkozásnévi eredetű helynevek részletesebb bemutatását végzem el. A vizsgálat során szem előtt tartom azt is, hogy ezek a helynevek más helynevekkel milyen rokonságban állnak.

1.1. Helyneveink jelentéstani szempontú csoportosítása

A helységneveket leginkább szemantikai szempontból lehet, illetve szokás osztályozni a szakirodalomban. Többek között KRISTÓ GYULA volt az, aki megfogalmazta a szemantikai alapú osztályozás igényét (1983: 401–2). Ennél a kategorizálásnál a helynév törzsét, gerincét képező szó jelentése, funkciója alapján csoportosítjuk a helyneveket. Az első funkcionális kategóriákba azokat a neveket tekintem át, amelyek az adott település lakóihoz, birtokosaihoz, tehát a településekhez kapcsolódó személyekhez fűződnek. Vagyis a rokonsági viszonyt illetően ezek tartoznak össze a legszorosabban. Ezek megjelölhetnek társadalmi csoportokat: *1. törzsnevek*, *2. népnévek*, *3. foglalkozásnevek* és egyéneket egyaránt *4. személynevek*. A következő csoportot *5. a patrocíniumi nevek* alkotják, ezek kapcsolódhatnak a személyt jelölő nevek csoportjához és a települések építményeihez egyaránt (RÁCZ 2005: 66–68).

Az eddigi kutatások megkülönböztetett figyelemben részesítették a törzs- és népnévi, a foglalkozásnévi, a patrocíniumi és a személynévi eredetű településneveket, mivel ezek a történettudomány számára is fontos fogódzókat adhatnak. A következőkben én is csak ezekre a típusokra fogok koncentrálni.

1.1.1. Törzsnevekből alakult helynevek

A törzsneves településnevekben az a körülmény fejeződik ki, hogy milyen törzshöz tartozik az adott településen élő népesség. A törzsnévi falvak lakói a névadáskor a létező hét törzs nyolc törzsnevének (Nyék, Megyer, Kürt, Gyarmat, Tarján, Jenő, Kér, Keszi) egyike alá tartoztak, amely törzsnevek a névadáskor még használatban voltak. Ezek a településnevek olyan helyen találhatóak, ahol a törzsek nem eredeti szállásterületei voltak, tehát ahol törzsi szigetet alkottak valamilyen más etnikai környezetben, hiszen csak így érvényesülhetett a tulajdonnév legfontosabb szerepe: a megkülönböztető szerep (GYÖRFFY 1977: 30). Ilyenek például a *Nyék*, *Megyer*, *Kér*, *Jenő*, *Keszi* –féle településnevek.

Keletkezésüket a legtöbb kutató a XI. századra teszi, ugyanakkor van néhány olyan elem, ami visszavezethető a X. századra és néhány olyan, ami a XI. század után keletkezett.

1.1.2. Népnévből alakult helynevek

Csakis olyan népek nevei fordulnak elő településnévként, amelyek korán megjelentek hazánk területén, és e nevek azokon a területeken alakultak ki, ahol „népszigetként” voltak jelen az adott népek, hiszen a nyelvi és etnikai különbség elég alapot szolgáltatott a névadás számára (pl.: *Besenyő*, *Székely*; *Németi*, *Olaszi*; *Csehtelek*, *Tóthalmás*). „Ezekben az esetekben a környező magyar lakosság igen gyakran az ott élő népek nevének a falu nevében való megjelenítésével különítette el magát, illetve a települését” (RÁCZ 2005: 75). De ez csak egy lehetett a névadási indítékok sorában, tehát nem feltétlenül ez a motivációs ok valósult meg.

A népnévből alakult helynevek kronológiája szerkezeti típusonként más, azaz kissé bonyolultabb: a pusztán népnévi és a népnévből képzéssel alakult helynevek jóval régebbiek (X–XIV. századiak), mint a kétrészesek, hiszen összetett nevek bővítményi részében az újabb korokban is keletkeztek olyan településnevek, amelyekben népnevek is előfordulnak (RÁCZ 2005: 76).

1.1.3. Foglalkozásnévi eredetű helynevek

„A magyar nyelv sajátos névadási módjainak egy jellegzetes fajtája az, amikor hivatás-, foglalkozás- és mesterségnevek lesznek egyes számú nominatívusi

alakjukban településnévvé” (RÁCZ 2005: 83). A foglalkozást jelölő szó különféle szerkezetű nevekben fordulhat elő: egyrészes képző nélküli (pl.: *Csatár, Halász*) és képzős formákban (pl.: *Bocsárd, Apáti*), illetőleg olyan kétrészes névben, amelynek alaprésze földrajzi köznévi, vagy korábban meglévő helynévi (pl.: *Asszonylaka, Csőszbakta*).

A névtípusról itt csak egy rövid összefoglalást adok, mivel a későbbiek során bővebben fogom ismertetni.

Egy foglalkozásnévvel megnevezett település a településnévben szereplő foglalkozást űző ember birtoka lehetett, így az egyént jelölő szó a névadás során gyűjtőnévként az egész falu nevévé vált. Névadási motivációként az is elképzelhető, hogy a település egyetemesen vagy legalább lakosainak egy része által valamilyen szolgálatra volt kötelezve. Ezek a helységnevek a természeti gazdálkodás viszonyai között a különféle uradalmak sajátos szolgálatra és szolgáltatásra kötelezett népelemeinek településeire vonatkoznak (GYÖRFFY 1972: 261). Az ilyen helyeket szokás a szakirodalomban szolgálónépi településeknek, a neveket szolgálónépi neveknek nevezni. „De nem szabad elfelejtenünk azt, hogy a település névadásának csak egyik lehetséges motivációja volt a foglalkozás, illetve foglalkozásnév. Így természetesen ez nem jelentette azt, hogy az ilyen falvak lakosai valamennyien a helynévben jelzett foglalkozást űzték volna, de azt sem, hogy szolgáltató népek csupán a foglalkozásnévből alakult helységnevekkel jelölt falvakban laktak volna” (RÁCZ 2005: 83).

A foglalkozásnévi eredetű helynevek kialakulása nemhogy a X. századdal, hanem még a XI–XII. századdal sem fejeződött be. Sőt még a középkor későbbi, XIV–XV. századaiban is alakultak pusztai foglalkozásnévi helynevek (KRISTÓ 1976: 77).

1.1.4. Személynévi eredetű helynevek

A pusztai személynévből alakult helyneveket a magyar nyelv egyik legősibb, Európában egyedülálló névadási típusaként szokás emlegetni. A szakirodalomban teljes az egyetértés abban a tekintetben, hogy időben ez a névcsoport a legkorábbi rétegbe tartozik, valamint abban, hogy jellegzetesen magyar névadási szokásról van szó. Ez a helységnévtípus alakilag tökéletesen azonos valamely személynévvel, azaz

egy személynév nélkül válhatott magyar helységnévvé, hogy bármiféle toldalékelemmel egészült volna ki (pl.: *Bajom, Császló, Mácsa*), de létrejöhetett helynév személynévből képzéssel (pl.: *Jánosd, Tamási*), illetve összetétel útján (pl.: *Pósalaka*). A településnek nevet adó személynév viselője a helység területének egykori tulajdonosa, tisztségviselője vagy nevezetes lakója lehetett (KISS 1997: 177–8). Jelentéstani tekintetben ez a névcsoport nem tekinthető teljesen egyneműnek, hiszen ezekben a nevekben a birtokost vagy a használót nevezik meg, illetőleg a birtoklás vagy használat tényét rögzítik különféle lexikális elemmel, ami szemantikai és logikai értelemben nem azonos viszony (RÁCZ 2005: 67–8). A település birtokosát vagy használóját kifejező szemantikai funkciót nagyon gyakran személynévi lexéma tölti be.

A történeti helynévtipológia egyik legvitatottabb pontja a puszta személynévből kialakult helynevek létrejöttének, virágzásának és eltűnésének kronológiája. A legtöbb kutató ennek a típusú névadásnak a kezdetét a honfoglalás környékére helyezi, míg a virágkorát a XI–XII. századra, de a lezárulását illetően sincs teljes egyetértés. KRISTÓ GYULA volt az, aki adatokkal alátámasztva arra hívta fel a figyelmet, hogy ilyen típusú nevek még a XIII–XIV. század fordulójáról is származnak (1976: 29).

1.1.5. Patrocíniumi eredetű helynevek

A településnevek sajátos csoportját alkotják az úgynevezett patrocíniumi településnevek, amelyek mint lexémák személynévszerűnek foghatók fel, s funkcionálisan értelmezhetők a birtoklást kifejező településnevek között, de akár az épületekről elnevezett településekhez is sorolhatók, hiszen elsődlegesen e szavak a települések templomát jelölték. Ha a templom címe egy szent, e szentet patrónusnak is szokták nevezni, ünnepét, a templom búcsúnapját pedig patrocíniumnak (KISS 1997: 180). Így patrocíniumi eredetű helyneveknek nevezzük azokat a neveket, amelyekben a település templomának védőszentje a névadó.

MEZŐ ANDRÁS a patrocíniumi neveket az egyházi helynevek közé sorolja, és az alábbiak szerint határozza meg az e típusba csoportosítható településnevek körét: „egyházi helynévnek tekinthető minden olyan helységnév, amelyben nyelviileg kifejeződik valamilyen egyházi építményre vagy ezek részeire, az egyház tiszteleti

nevére, az egyházhoz tartozó személyekre és szervezetekre való utalás” (1996: 23–4). E helyneveknek négy főbb csoportját különíti el, s azokon belül különválasztja az alapelemeket és a megkülönböztető elemeket, amelyek a neveknek a fenti csoportba való tartozásukat mutatják: 1. egyházi épületekre, építményeikre utalók, 2. az egyházhoz tartozó személyekre utaló helységnevek, 3. az egyházi szervezetre utaló helységnevek, 4. patrocíniumi, a templom titulusára utaló helységnevek (MEZŐ 1996: 24).

A magyarban a patrocíniumra utaló településnevek körében a leggyakoribb névfajta a településeknek a templomok védőszentjének nevével való megjelölése (pl.: *Szentpéter*, *Szentjános*; *Györgytelke*, *Boldogfalva*), de találkozhatunk valamely hittitoknak a nevével is helységnévként (pl.: *Szentkereszt*) (KISS 1997: 180–1). Ez a típus a kereszténység felvétele után, nyugati hatásra született meg. GYÖRFFY arra hívta fel a figyelmet, hogy a XI–XII. században, amikor az egyházi adományozások a védőszent részére történtek, a védőszent neve birtokosként válhatott helységnévvé (1960: 33). Általános probléma a patrocíniumi nevek körében az, hogy mi a patrocínium aktuális szerepe egy adott névben, a névalakulás folyamatában hol áll a vizsgált elnevezés: még a templom elnevezése vagy már megtörtént a névátvitel, vagyis a kifejezés a település nevéként szerepel. Az, hogy egy védőszentnév településnévvé vált vagy sem több dologtól is függött: egyrészt a névadó közösség szándékától, másrészt a névvé válás már az oltárnév szintjén való megrekedésétől, harmadrészt a településen való több templom létezésétől, amiért aztán az egyikre vonatkozó szentnév sem vált településnévvé, negyedrész a településnek már korábban kialakult egyéb típusú, más motiváción alapuló nevének a létezésétől (BENKŐ 1993: 14).

A patrocíniumi településnevek magyarországi kialakulásának kezdeti időszakát a XII–XIII. század határára tehetjük, míg virágkorát a XIII–XV. század fordulójára lezárulását pedig a XIV. század végére – ezután az ilyen típusú településnevek már csak analógiás úton keletkeztek (KRISTÓ 1976: 45).

1.2. Helyneveink morfológiai szempontú csoportosítása

Amikor a helyneveket morfológiai szempontból vizsgáljuk, akkor nyelvileg közelítjük meg őket, azaz a szerkezeti felépítésüket mutatjuk be. A helynevek létrehozásában szerepet játszó nyelvi elemek közzavak és tulajdonnevek egyaránt lehetnek. Ezek a lexémák a helynevekben morfológiai szempontból háromféleképpen állhatnak: megegyezhetnek a puszta személynévvel, népnévvel, foglalkozásnévvel stb.; a lexéma állhat továbbá valamilyen képzővel ellátva, végül pedig összekapcsolódhat valamilyen elő- vagy utótaggal.

A névtudomány számára azért fontosak a helynevek szerkezeti jellegzetességei, mert ezek is segítségül hívhatók az egyes helynevek keletkezési idejének a meghatározásához.

1.2.1. Puszt lexéma mint helynév

Ez a legősibb és legjellegzetesebb magyar helységnévtípus, alakilag tökéletesen azonos valamely lexémával, azaz egy–egy adott személynévi, népnévi, törzsnévi, foglalkozásnévi és szentnévi lexéma nélkül válhatott magyar helységnévvé, hogy bármiféle toldalékelemmel vagy földrajzi köznévvvel összekapcsolódott volna (pl.: *Bajom, Kér, Székely, Halász, Mindszent*).

1.2.2. A lexéma valamilyen képzővel ellátva vált helynévvé

A képzővel alakult helynevek (pl.: *Péteri, Megyeri, Olaszi, Bocsárd*) kutatásával kapcsolatban a szakirodalomban több kérdés is felmerült, pl.: mikor és milyen szerepben vett részt az adott képző a helynév, illetve a helynevek alakításában.

1.2.3. Összetétel útján alakult helynevek

Az összetett helynevekben az előtag nagyon sokféle szemantikai tartalmú lexéma lehet, az utótag viszont kötött: vagy földrajzi köznévv állhat itt helyfajta jelölő szerepben (pl.: *Péterlaka, Asszonyvására*) vagy már létező helynév (pl.: *Alsónémeti, Halászmorotva*).

III. A foglalkozásnévi eredetű helynevek tudománytörténeti áttekintése

1. A foglalkozásnévi eredetű helynevek rokonsága más névtípusokkal

A társadalmi csoportnevekből alakult helynevek körébe sorolhatjuk a törzsneveket, a népneveket, illetve a foglalkozásneveket. Ezek a névtípusok kapcsolatba hozhatók egymással funkcionális és szemantikai értelemben egyaránt.

Funkcionális-szemantikai értelemben az a közös vonás bennük, hogy mindegyikben személyekre utalás fejeződik ki. Hiszen ezek a névtípusok valamilyen formában mindig az adott település lakóihoz (ritkábban birtokosához) fűződnek.

Morfológiai tekintetben a közöttük lévő összefüggések főleg a névvé alakulásuk terén ragadhatók meg. Itt azonban a szoros kapcsolat csupán a népnévi helynevekkel tartható, hiszen a népnévből éppen olyan morfológiai megoldásokkal alakulhatnak helynevek (önmagukban állva, képzővel, illetve összetételként más nyelvi elemmel összekapcsolódva), a törzsnévi lexémából ugyanakkor sem képzővel, sem lényegében elsődlegesen összetételként nem jöhetnek létre helynevek.

2. A foglalkozásnévi eredetű helynevek tipológiája

A foglalkozásnévi eredetű településnevek – jelen kutatások szerint – tipológiai szempontból háromfélék lehetnek. Helynévvé válhat a foglalkozásnév önmagában (*Apáca, Igric*), képzővel ellátva (*Ácsi, Bocárd*), illetve összetétel tagjaként (*Alvadász, Tímárfony*). E morfológiai struktúrák közül a szakirodalom elsősorban a pusztai foglalkozásnévi csoporttal foglalkozott.

Amikor pusztai foglalkozásnév válik helynévvé, a szerkezetében nem történik változás. KERTÉSZ MANÓ volt az, aki rámutatott arra, hogy egyedüli a magyar nyelv abban, hogy hivatás-, foglalkozás- és mesterségnevek egyes nominatívusi alakban helynévként szerepelhetnek (1939: 38). MAKKAI LÁSZLÓ pedig arra hívta fel a figyelmet, hogy a pusztai foglalkozásnévi helynevek a korai magyar

társadalmi szervezet emlékét őrzik. Szerinte „a nominativusban álló foglalkozásnevek, mint helységnevek a királyi uradalmak egy-egy sajátos szolgálati beosztásban tevékenykedő népeinek csoportos településeit jelölik” (1947: 112–3). Az általam feldolgozott adatállományban ilyenek például a Bodrog vármegyei *Halász* és a borsod vármegyei *Tárnok* települések nevei.

Helynévképzővel alakultak az Abaúj vármegyéből adatható *Bocsárd* és a Borsod vármegyei *Királd* településnevek.

Összetételek előtagjaként és utótagjaként egyaránt találhatunk foglalkozásnévi lexémát: az előbbire az *Apátfalva*, *Bábaréve*; az utóbbira pedig az *Alvadász*, *Felvadász* nevek említhetők példaként. E morfológiai struktúrákkal a továbbiakban részletezően foglalkozni kívánok, így e helyütt e típusokat csak megemlítem.

3. A foglalkozásnévi településnevek kialakulása

Arra, hogy mi motiválhatta a foglalkozásnévi eredetű névadást több kutató kereste a választ. A legkorábbi feltételezés szerint, „azért használatosak ezek a foglalkozást jelentő szók helynevekül egyes nominativusi alakjukban, mert az általuk jelölt föld eredetileg egyetlen ilyen foglalkozást űző ember birtoka volt” (KERTÉSZ 1939: 39). Ezzel a kijelentéssel ma már nem feltétlenül érthetünk egyet. A kutatások mai állása szerint egy foglalkozásnévvel megnevezett település a településnévben szereplő foglalkozást űző ember birtoka lehetett, így az egyént jelölő szó a névadás során gyűjtőnévként az egész falu nevévé vált. Névadási motivációként az is elképzelhető, hogy a település egyetemesen vagy legalább lakosainak egy része által valamilyen szolgálatra volt kötelezve – ez az állapot az Árpád–kori településeink túlnyomó többségének lakóira jellemző is volt, vagyis egyaránt megtalálható volt az Árpádok udvari, várispánsági és egyházi birtokain, sőt még a magán nagybirtokain is. Ezek a helységnevek a természeti gazdálkodás viszonyai között a különféle uradalmak sokféle szükségletének ellátására, sajátos szolgálatra és szolgáltatásra kötelezett népelemeinek településeire vonatkoznak. Az ilyen helyeket szokás a szakirodalomban szolgálónépi településeknek, a neveket szolgálónépi neveknek, míg a bennük lakókat szolgálónépeknek nevezni (GYÖRFFY 1972: 261). Ezeket a

szolgálónépeket a szolgálat fajtája szerint hat csoportba sorolhatjuk: földművelő, állattenyésztő, halász – vadász – madarász, kézműves, belső udvari ellátó, országos ellátó szervezethez tartozók (GYÖRFFY 1972: 290).

A témával foglalkozó történész kutató, GYÖRFFY GYÖRGY a szolgálónépi berendezkedéssel kapcsolatban több tényre is felhívta a figyelmet. Rámutatott arra, hogy a foglalkozásnévvel nevezett falu a szolgálónépi berendezkedés egyik határeseté. Vagyis sajátos körülmények között jött létre egyrészt akkor, amikor egy falu lakóinak többségét azonos szolgálatra kötelezték másféle szolgálatot teljesítő falvak között; másrészt akkor, amikor az uralkodót mozgó udvarhelyén különféle szolgálónépség kísérte (GYÖRFFY 1972: 265). Továbbá felismerte azt, hogy a magyarországi szolgálónépi rendszernek Cseh- és Lengyelországban található még helynévi és okleveles megfelelője (GYÖRFFY 1972: 263).

Szerinte a szolgálónépi rendszer kialakulását nem lehet valamilyen néphez, nyelvhez vagy fajhoz kapcsolni. A szolgálónépi rendszer kialakulásában három gazdasági-társadalmi tényezővel kell számolni: egyrészt az uralkodó részéről felmerülő igényvel, másrészt az alávetett köznép termelési és szolgálati gyakorlatával, míg harmadrészt a szolgáló szervezet életre hívásával és folyamatos működtetésével. Ez a három tényező nagyjából három társadalmi réteghez kapcsolódik: egyrészt az uralkodói hatalomhoz, másrészt a szolganéphez, harmadrészt pedig a köznéphez. Ha e három réteg bármelyike hiányzik, szolgálónépi szervezet nem jöhet létre és nem működhet (GYÖRFFY 1972: 265).

A szolgálónépek megszervezése két úton történhetett. Az uradalomban dolgozó népelem speciális szolgálatba állításával, vagyis a szolgálat módosulása folytán vagy az udvar mellett hiányzó kézművesek, szolgáltatók oda telepítésével, vagyis új telepítés nyomán (GYÖRFFY 1972: 288–9).

A szolgálónépi falvak lakóiról kialakult nézet is többféle. Az egyik szerint a település lakói mindannyian egyetlen kijelölt szolgáltatásra voltak kötelezve (MAKKAI 1947: 112–3); míg mások szerint a településeket többféle mesterséget űző szolgálónépek lakták, „temérdek példa bizonyítja, hogy szolgálónépek nem foglalkozási településeken laktak” (KRISTÓ 1976: 77). A szolgálónépek túlnyomó többsége olyan falvakban élt, amelyek nem foglalkozásnévi elnevezést viseltek. Tehát aligha szabad úgy elképzelnünk, hogy egy-egy foglalkozásnévi faluban csak a

falunévben megjelölt foglalkozást űző, illetve ott feltüntetett szolgáltatást teljesítő népelemek éltek volna (KRISTÓ 1976: 77–8).

A fentebb említett különféle szolgálatra való beosztás – amely egyaránt megtalálható volt az Árpádok udvari, várispánsági, valamint egyházi- és magánbirtokain – az Árpád-kori Magyarország társadalmát is jellemezte. A következőkben ezekről ejtek néhány szót HECKENAST műve alapján. A magyar történetírásban HECKENAST GUSZTÁV 1970-ben megjelent *Fejedelmi (királyi) szolgálónépek a korai Árpád-korban* című munkája volt az, ami a figyelmet a foglalkozásnévi eredetű helynevekre, valamint a bennük jelentkező szolgálónépi intézményre irányította. Ugyanis a szerző szerint a foglalkozást jelentő helyneveink alkalmasak arra, hogy belőlük messzemenő társadalomtörténeti, politikatörténeti és nyelvészeti következtetéseket vonjunk le (pl.: őrzik a szervezés emlékét, egyidősek a szervezési központtal). Azonban HECKENAST-nak ezt a kijelentését kellő óvatossággal kell kezelni, hiszen nem szabad megfelekedezni a másodlagos, illetve közvetett névadásról – de erre majd később térek ki részletesebben.

HECKENAST szervezési központként haladva vizsgálta a foglalkozásnévi eredetű helyneveket. A munkájában a foglalkozásnévi eredetű helyneveket három szervezési központhoz kapcsolta. Véleménye szerint a foglalkozásnévi eredetű helynevek a kezdetlegesség, az első benépesülés, az első birtokszervezés, az uradalmi és függőségi viszonyok megjelenésének dokumentumai – és kialakulásuk kb. a X. század első évtizedeire vagy a honfoglalás időszakára tehető (HECKENAST 1970: 51).

Királyi erdőispánságok

Foglalkozást jelentő helyneveink egy része a XII. század folyamán szervezett királyi erdőispánságokhoz kapcsolódik. Az erdőispánságok tartozékai a következők: ardó–erdőóvó falvak pl.: *Ardó*; daróc, halász, hodász és kovács települések pl.: *Daróc, Halász, Kovács*. (HECKENAST 1970: 15)

HECKENAST szerint a foglalkozásnévi eredetű helyneveknek ez a kronológiailag legfiatalabb csoportja és a XII. század végére a XIII. század első felére datálta. És arra a megállapításra jutott, hogy a foglalkozásnév akkor lett helynévvé, amikor a

település a terület első megnevezése során keletkezett, illetve akkor, amikor a szóban forgó település első lakói a megnevezett szolgálattal tartoztak. Tehát véleménye szerint a foglalkozásnévi eredetű helynevek keletkezési ideje azonos az erdőispánságok keletkezési idejével (HECKENAST 1970: 16–7).

Királyi vármegyék

A foglalkozást jelentő helyneveink egy másik rétege a várispánsági központokhoz kapcsolódik, mégpedig az úgynevezett Szent István–kori vármegyék székhelyeihez. Az itteni foglalkozásnévi eredetű helynevek birtokosai várnépek vagy várjobbágyok voltak. (HECKENAST 1970: 17) Ilyen elemek települései lehetnek az alábbiak *Csatár, Fonó, Kétszántó, Lovász, Szűcsi, Tárnok, Udvarnok* stb. HECKENAST az egyes megyék területén előforduló foglalkozást jelentő helynevek gyakoriságát megvizsgálva a következő következtetésre jutott. A foglalkozást jelentő helyneveink megoszlása István–kori vármegyéink között egyenetlen. Ott találjuk őket nagy számban, ahol az Árpádok már a X. század folyamán megvetették a lábukat, viszont azokon a területen, amelyekre az államszervezés csak István uralkodása folyamán terjedt ki, a foglalkozást jelentő helynevek ritkák. Tehát a foglalkozásnévvel jelölt helyneveink előfordulásának sűrűbb vagy ritkább volta összefügghet az Árpádok központi hatalmának fokozatos kiépülésével, az államszervezési folyamat különböző fázisaival, de nem függ össze a megyeszervezéssel (HECKENAST 1970: 24–5).

Királyi magánbirtokok:

A foglalkozásnévvel jelölt Árpád–kori településeink többsége a királyi család különböző magánbirtokaihoz, uradalmi központjaihoz kapcsolódik. Ilyenek például a *Bocsár, Fegyvernek, Méhes, Szakácsi, Tárnok, Tímár* nevű településeink. A királyi magánuradalmak szervezeti keretei között elhelyezett foglalkozást jelentő helyneveink is részben a X. századra mutatnak (HECKENAST 1970: 30–2).

Mint ahogyan már említettem a települések névadásának csak egyik lehetséges motivációja volt a foglalkozás, illetve foglalkozásnév. Így természetesen ez nem jelentette azt, hogy az ilyen falvak lakosai valamennyien a helynévben jelzett

foglalkozást űzték volna, de azt sem, hogy szolgáltató népek csupán a foglalkozásnévből alakult helységnevekkel jelölt falvakban laktak volna. Továbbá nem minden foglalkozásnévi alapú településnév nyerte nevét közvetlenül a benne lakók foglalkozásáról, illetve szolgáltatásáról. Tehát nincs rendszer abban, hogy mely települések nyertek foglalkozásnévi és melyek más motivációból fakadó elnevezést (KRISTÓ 1976: 78). Aligha szabad úgy elképzelnünk, hogy egy-egy foglalkozásnévi faluban csak a falunévben megjelölt foglalkozást űző, illetve ott feltüntetett szolgáltatást teljesítő népelemek éltek. Nincs olyan társadalmi differenciálódás, aminek az alapja a munkamegosztás lenne (GYÖRFFY 1972: 265). A falu lakóinak foglalkozása, szolgáltatása csak egy volt a névadás számtalan indítéka sorában. Érthető tehát, ha a magyar falurendszer csak egy viszonylag kis részét jelöli foglalkozásnévi elnevezés, holott a legtöbb faluban laktak olyan foglalkozású, olyan szolgáltatásra kötelezett emberek, amely a faluszomszédoktól megkülönböztethette volna a falut, és így a névadási indíték szerepét is betölthette volna (TÓTH V. 2001a: 48).

Szót kell ejtenem arról is, hogy miért kell óvatossággal kezelni a foglalkozásnévi eredetű helyneveket és a belőlük levonható következtetéseket. Ez az ok a másodlagos névadás, hiszen nem minden foglalkozásnévi alapú településnév nyerte nevét közvetlenül a benne lakók foglalkozásáról, illetve szolgáltatásáról. Másodlagos a jelenlétük egyrészt akkor, ha a foglalkozásnév előbb személynévvé vált, és e személynév lett a névadás alapja (pl.: *Bába, Jobbágy, Tárkány*) másrészt akkor, ha a foglalkozásnév már meglévő helynévhez előtagként kapcsolódik (pl.: *Szolgabekény, Tímárfony*), vagy ha igazolható, hogy a korábban megkülönböztető elemmel álló foglalkozásnévről levált a megkülönböztető elem és a mesterségnév önállóan válik a település nevévé (TÓTH V. 2001a: 49).

Ennek a névtípusnak több speciális rétege ismeretes. Az egyik sajátos réteg elemei azok, amelyekben közvetve kaptak csak foglalkozásnévi elnevezést a települések, mégpedig nem direkt módon, azaz nem a szolgáltatásra vagy a foglalkozásra utalva, hanem annak egy-egy mozzanatára (pl.: *Verő*), munkaeszközére (pl.: *Fűrész, Sípos*), a munkavégzés helyére (pl.: *Bánya, Malom*), a szolgáltatás tárgyára, termékére (pl.: *Sonkolyos, Vasad*) stb. vonatkozóan (KRISTÓ 1976: 84). Tehát ezek a szavak bár áttételesen ugyan, de szintén a települések lakóinak

foglalkozására utalnak. Ezekben az elnevezési módokban a népléktan által nyomon kísérelhető tarka sokszínűség mutatkozik meg.

A másik sajátos réteg az, amely többféle szemantikai tartalmú nevet foglal magában. Ennek a területnek a vizsgálatával két jeles kutatónk foglalkozott SOLYMOSI LÁSZLÓ és KISS LAJOS (SOLYMOSI 1997: 179–90, KISS 1997: 180). Ezek a vizsgálatokban érintett települések különleges egyházi szolgáltató nép települései lehettek ilyenek pl.: a *Dusnok*, *Harangozó* nevet viselő falvak. Ezekben a nevekben rejlő többféle szemantikai tartalmak a következők: foglalkozásnév + tevékenységi kör, társadalmi helyzet. Hiszen a *Dusnok* településnév előzménye a *dusnok* köznév, melynek jelentése 'valamely személy lelki üdvéért halálának évfordulóján évről évre ünnepi lakoma, halotti tor rendezésére kötelezett ember'; míg a *Harangozó* településnév nevét szakrális rendeltetésű, a halotti liturgián harangozásra kötelezett lakóiról kapta.

4. A foglalkozásnévi eredetű helynevek keletkezési ideje

HECKENAST szerint „a foglalkozást jelentő helyneveink egy része a XII. század folyamán szervezett királyi erdőispánságokhoz kapcsolódik” (HECKENAST 1970: 17). Így az erdőispánságok foglalkozást jelentő helynevei a foglalkozásnévvel jelölt települések kronológiailag legfiatalabb csoportját képezik, vagyis javarészt a XII. században vagy a XIII. század első felében keletkeztek. HECKENAST-nak több elképzelését is meghaladta már a tudományos kutatás mai állása. Többek között a fentebbi elképzelését is. KRISTÓ volt az, aki rávilágított arra, hogy „HECKENAST dimenzió-tévesztést követett el, hiszen térben egymás melletti helységeket időben egymás mellé állított.” Szerinte ugyanis „az erdőispánság egykori területén a XIII–XV. században felmerülő foglalkozásnévi helynevek egy része bizonyosan vagy valószínűen nem egykorú magával az erdőispánsággal, illetve e helynevek kialakulásának nincs köze az erdőispánság megszervezéséhez” (KRISTÓ 1976: 67).

HECKENAST X. századinak tételez fel minden olyan foglalkozásnévi helynevet, amely a X. századi Árpádok valamelyik tagja nevével egyező földrajzi név közelében fekszik. Megállapítása szerint a legtöbb Árpád-leszármazott nevével egyező helynevet foglalkozásnévi helynevek gyűrűje vesz körül. Tehát úgy gondolja, hogy ez a helynévtípus a kezdetlegesség, az első benépesülés, az első birtokszervezés, az uralmi és függőségi viszonyok megjelenésének dokumentuma –

az uralmi és függési viszonyok kialakításának ezt a kezdetleges módját fejedelmek és hercegek a X. század első évtizedeitől, talán már a honfoglalástól kezdve alkalmazták (HECKENAST 1970: 50–1). Ebben az esetben is KRISTÓ az, aki rámutat az elmélet újabb tévesztésére, miszerint nem minden Árpád–utód nevével egyező helynév a X. században keletkezett (KRISTÓ 1976: 68).

GYÖRFFY több ponton visszatér a HECKENAST által hirdetett nézetekhez. Így mindenekelőtt GYÖRFFY vizsgálódása valamelyest visszabillenti a mérleget az államszervezés javára, egyben sejtetni engedi, hogy e berendezkedésben több része volt I. István királynak, mint eddig vélték, ugyanakkor azt is megengedi, hogy a szolgálonépi szervezetet I. István király után 1200 körül továbbfejlesztették. Így GYÖRFFY a foglalkozásnévi eredetű helynevek keletkezését erre (X–XIII. század eleje) az időintervallumra teszi (GYÖRFFY 1972: 289).

KRISTÓ véleménye az, hogy a X. században aligha szabad foglalkozásnévvel jelölt falvak létezésével számolnunk. Feltevését a következőkre alapozza: egyrészt a X. századból nincs direkt adatunk, másrészt a XI. századi helyzetképből próbál visszakövetkeztetni a X. századi állapotokra. BENKŐ LORÁND *Ómagyar kori helyneveink vizsgálatának néhány szempontjáról, különös tekintettel a település- és népességtörténeti kutatásokra* című tanulmányában ugyanezt a munkamódszert javasolja. „Arra vagyunk kényszerítve, hogy a korai Árpád–kor helynévi viszonyait a kései Árpád–korból megismerhető névanyag alapján következtessük ki,...hiszen a XII–XIII. század filológiailag jól számba vehető helynévanyaga a X–XI. századból nőtt ki, eléggé nagy mértékben annak szerves folytatásaként tekinthető.” (BENKŐ 1996: 7)

Így KRISTÓ – illetve BENKŐ – munkahipotézisén haladva a következő állításhoz juthatunk el: ha a X. században sok foglalkozásnévi eredetű helynév lett volna, akkor a XI. századi forrásoknak bővelkedniük kellene az ilyen típusú helynevekben, ezzel szemben alig néhányal találkozhatunk bennük. Ebből a tényből arra következtethetünk, hogy a foglalkozásnévi eredetű helynevek kialakulása nemhogy a X. századdal, hanem még a XI–XII. századdal sem fejeződött be. Sőt még a korai oklevelekben általában nem szereplő foglalkozásnevekből a középkor későbbi, XIV–XV. századaiban is alakultak pusztán foglalkozásnévi helynevek (KRISTÓ 1976: 71–7).

IV. Az adatbázisról

1. A forrásanyag

Az alábbiakban a forrásul szolgáló helynévszótárról szeretnék néhány szót szólni, hiszen egyrészt ez volt munkám alapja, másrészt ez a szótár jelölte ki az időbeli és a területi határokat a vizsgálódásaimhoz. Tehát a foglalkozásnévi eredetű helyneveket tartalmazó adatállományt a *Korai magyar helynévszótár* alapján állítottam össze, KISS LAJOS *Földrajzi nevek etimológiai szótára*-nak segítségével. Ez utóbbi munkára azért volt szükségem, mert helyenként bizonytalan voltam egy-egy helynév etimológiáját, foglalkozásnévi eredetét illetően pl.: *Ardó*, *Haró* stb. A *Korai magyar helynévszótár* első, eddig megjelent kötete az ómagyar kori Magyarország bizonyos területeinek névanyagát tartalmazza, egészen pontosan Abauj–Csongrád vármegyékét, dolgozatomban ezért az e vidékekről adathozható foglalkozásnévi helyneveket vizsgáltam csupán.

2. Az adatbázis

Mint ahogyan azt már említettem, első lépésben a szótár helynévanyagából kiemeltem a foglalkozásnévi eredetű helyneveket, és létrehoztam belőlük egy, a saját munkámnak alapot adó adattárat.

Ezután következett ezeknek a foglalkozásnévi eredetű helyneveknek a meghatározott szempontok szerinti vizsgálata. Ezek a szempontok pedig a következők voltak: *Mely megyékből, milyen arányban adathozható foglalkozásnévi eredetű helynevek? Milyen helyfajtákban, milyen arányban fordulnak elő foglalkozásnévi eredetű helynevek? Milyen foglalkozási körökből származnak az adatok? Milyen kronológiai határokkal jellemezhetők ezek a helynevek?*

Végül pedig a nyelvi elemzés szempontjait alkalmazva vizsgáltam meg őket. Vagyis az alábbi vizsgálatokat végeztem el rajtuk: *funkcionális–szemantikai elemzés–t, lexikális–morfológiai elemzés–t* és kitértem a *keletkezéstörténet–ük* vizsgálatára is.

Az egyes további fejezetek a fentebbi kutatások eredményeit tartalmazzák. Viszont vannak bizonyos vizsgálati eredmények melyeknek nem szenteltem külön

fejezetet, hiszen csak néhány gondolat erejéig foglalkoztam velük. Ilyenek a kronológiai határokra és a megyékre vonatkozó adatok, ezekről itt kívánok néhány szót szólni.

3. A foglalkozásnévi eredetű helynevek két marginális vizsgálata

3.1. A foglalkozásnévi eredetű helynevek kronológiai határaival kapcsolatos vizsgálódásaim azt mutatják, hogy az adatállományom körülbelül kétharmadnyi adata az 1250-es évek utáni időszakból adatható. Egészen pontosan 1250 és 1300 közötti időkből ötvenhat, míg az 1300-tól 1350-ig terjedő időszakból kilencvenegy helynév származik. Csekély, mintegy hét darab helynév származtatható az 1050–1100 terjedő időszakból. De az 1100–200 időintervallum sem bővelkedik foglalkozásnévi eredetű helynévi adatokban, hiszen tíz darab található az adatállományomban belőlük. 1200 és 1250 közötti időszakból már némileg nagyobb mennyiségű adat adatható, harmincnégy darab. Ez természetesen nemcsak a foglalkozásnévből való helynévalakulás egyre növekvő megterheltségére utalhat, hanem pusztán a nevek, az oklevelek fennmaradásának véletlenszerűségével is kapcsolatba hozható.

1050–1100	1100–1200	1200–1250	1250–1300	1300–1350
7	10	38	55	88
3,5%	5%	19%	28%	44,5%

Így igazolódni látszik KRISTÓ és BENKŐ már korábban ismertetett állítása miszerint, ha a X. században sok foglalkozásnévi eredetű helynév lett volna, akkor a XI. századi forrásoknak bővelkedniük kellene az ilyen típusú helynevekben, ezzel szemben az én adataim között csak igen kis számban találkozunk velük. Annál inkább szerepelnek adatok a későbbi időkből, ebből a tényből arra következtethetünk, hogy a foglalkozásnévi eredetű helynevek kialakulása nemhogy a X. századdal, hanem még a XI–XII. századdal sem fejeződött be. Sőt még a korai oklevelekben általában nem szereplő foglalkozásnevekből a középkor későbbi, XIV–

XV. századaiban is alakultak pusztai foglalkozásnévi helynevek (KRISTÓ 1976: 71–7).

3.2. A foglalkozásnévi eredetű helynevek vármegyei eloszlása az a másik kutatási terület, aminek nem szenteltem külön fejezetet. Adatállományomban, (amely 198 számú helynevet tartalmaz) mindegyik vizsgált vármegyéből találhatunk foglalkozásnévi eredetű helyneveket, de az eloszlásuk már meglehetősen egyenetlen, (ami összefügg természetesen az egyes vármegyék igen eltérő nagyságával és névsűrűségével is) mint ahogyan az alábbi táblázat mutatja is.

Abaúj	Arad	Baranya	Bars	Bács	Beszterce	Bereg	Békés	Bihar	Bodrog	Borsod	Csanád	Csongrád
23	6	25	14	11	1	6	4	48	17	24	14	3
11%	3%	13%	7%	6%	1%	3%	2%	24%	9%	12%	7%	2%

Ha a KNEZSA által felrajzolt XI. századi Magyarország térképére (1938: II. melléklete) vetítjük az ismert szolgálónépi falvakat, földrajzi elhelyezkedésüket vizsgálva azt láthatjuk, hogy a tisztán magyar nyelvű területeken viszonylag csekély számban vannak jelen, míg a szláv–magyar vegyes lakosságú vidéken találjuk a legtöbb ilyen helynevünket, s a tiszta szláv lakosságú területeken szintén kevés fordul elő belőlük. GYÖRFFY ezt a különböző etnikumok munkamegosztásával magyarázza (1972: 270).

V. A foglalkozásnévi eredetű helynevekben

előforduló foglalkozásnevekről

A következő részben azt tekintem át, hogy mely foglalkozások voltak azok, amelyek helyek elnevezéseként előfordultak az ómagyar korban.

Az Árpád-kori falunév–anyag foglalkozásneveinek szétválasztása eléggé nehéz feladat, hiszen nem rendelkezünk a szolgálónépeknek falvak és szolgálat szerinti összeírásával. A ránk maradt okleveles adatok a XIII. századtól kezdve ismertetik meg ezeket velünk, amikor a szolgálónépi szervezet már felbomlott, s ezekben csak néha és véletlenül történik utalás a falu régi, azaz kialakulás kori állapotára (GYÖRFFY 1972: 272).

Mint ahogyan azt már korábban említettem, a fejedelmi és királyi szolgálónépek nemcsak foglalkozásukról, szolgálatukról elnevezett településeken éltek, sőt többségük minden bizonnyal olyan településeken élt, amelyek neve nem utalt a foglalkozásra, szolgáltatásra. Így nemcsak azt nem mondhatom, hogy csak a foglalkozásnévvel megnevezett helyeken üzték az adott foglalkozást, hanem azt sem, hogy ebben az időben csak az alábbi helynevekben előforduló foglalkozások léteztek volna.

Újabb problémát jelent az, hogy nem minden foglalkozásnévi település elnevezésének az alapja foglalkozásnév, hiszen nem szabad megfeledkezni a személynévi áttétel lehetőségéről sem. Az ilyesfajta bizonytalanságokra a későbbi bemutatás során még majd részletesen is kitérek.

A foglalkozásneveink a királyi udvar szükséglete és az annak kielégítését szolgáló berendezkedés köréből kerülnek ki, és ezekből a foglalkozásnevekből alakulnak ki a helyneveink – így ez a tézis lesz a csoportosítás kiindulópontja is. A szolgálónépek a rájuk rótt kötelezettségeknek foglalkozásuk természetétől függően kétféleképpen tehettek eleget: vagy bizonyos ideig dolgoztak uruk számára, vagy bizonyos megállapított mennyiségű terméket szolgáltatottak be (GYÖRFFY 1972: 272).

A következőkben GYÖRFFY GYÖRGY osztályozását alapul véve és tovább finomítva kísérletet teszek a foglalkozást jelentő helységnevek szétválasztására. GYÖRFFY a szolgálónépi berendezkedést vizsgálva a szolgálónépeket a szolgálat fajtái

szerint hat csoportba sorolta (1972: 290–2). Én az ő rendszerét egy újabb csoporttal egészítettem ki, s ilyen módon az alábbi rendszerezést tartom elképzelhetőnek.

1. A királyi udvar szolgáltatói

a). Az első csoportba tartoznak a **földművelők**, akik a foglalkozásuk természete miatt a leginkább helyhez kötöttek voltak. Ebbe a csoportba három foglalkozás tartozik bele: a szántók, a szőlősök és az udvarnokok foglalkozása.

A **szántók**, a föld művelésére kötelezett szolgálónép tagjai voltak olyanok, akik az uradalom ekéjével és igaerejével dolgoztak, szántottak (GYÖRFFY 1972: 277). Emléküket őrzik például az alábbi településnevek: *Felszántó* (+1326/[1400 k.]: *Felzantou*, p. ~ *Felzantow* ~ *Zantou superior*, Gy. 1: 142), *Kétszántó* (+1326/[1400 k.]: *Kethzantou*, v. ~ *Kethzantow* ~ *amborum Zantow*, Gy. 1: 142), *Nagyszántó* (+1326/[1400 k.]: *Nogzanto* ~ *Nogzantow*, Gy. 1: 142).

Mivel mind a fejedelmek, mind a törzsfők borfogyasztók voltak, biztosan dolgoztak szőlőművesek az udvaraik körül (GYÖRFFY 1972: 276). A *Szőlős* (1333/Pp. Reg.: *Scelews*, Gy. 1: 186) nevű településeken bizonyíthatóan **szőlőművelők** laktak. De a szőlősök javarészt természetesen nem *Szőlős* nevű faluban laktak, amint erre már utaltam a fejezet bevezetőjében is. Megtévesztő lehet a *Szőlősjakabfölde* elnevezés (1320/322: *Zeulos Jacobfolde*, t. ... *Jacobi dicti Zeulos*, 1320/354: *Zeuleus Jacobfeulde*, 1322: *Zeulea Jacobfolde*, p., 1322/354: *super pibus Zewlews et Jacabfewlde*, Gy. 1: 239), amely nem szőlőművelők településére, hanem egy *Jakab* nevű szőlőművelő személy birtokára utalhat.

Az *Udvarnok* nevű települések első lakói a királyi udvarházak liszt- és kenyérellátását biztosító **udvarnokok** voltak (AKADÉMIAI KISLEXIKON II. kötet, Budapest, 1990: 827). Mindebből az is adódik, hogy az ilyen falvak főleg a királyi várispánságok és uradalmak keretén belül jöttek létre. Az *Udvarnok* (1206: *Vduornuk*, Gy. 1: 242), és az *Udvarnoktelek* (1319: *Vduornukteluk*, Gy. 1: 679) településnevek őrzik például az emléküket.

b). A második csoportba tartoznak az **állattenyésztők**, akik állatok segítségével végezték azt a szolgálatukat, amellyel az uruknak tartoztak. Ebbe a csoportba négy foglalkozás sorolható: méhészet, ökrös és lovas szolgálat, lovászat és szekeres szolgálat.

A **méhészet** is a magyarság ősi foglalkozásai közé tartozott. A méhészet esetében is beszélhetünk egyrészt udvari méhészetéről, hiszen az Árpád–fiak édességkedvelők voltak, amit részben mézzel elégítettek ki. Másrészt az is biztos, hogy a vezéreknek is voltak méhészeik (GYÖRFFY 1972: 275). Méhészkedésre utalnak a következő településnevek: *Méhes* (1221/550, [1321]>381>448/XV., 1323 k.: *Mehes*, Gy. 1: 510), *Mézes* (1327, 1341: *Mezes*, ComBih. 218, A. 4: 92, Bunyitai 1: 184, Z. 1: 304); vagyis e települések lakói mézművelők voltak. Természetesen az ilyesféle névalakok mögött az ott lévő, élő állatokra való utalás is kifejeződhet.

Az **ökrösök** voltak azok, akik rendelkeztek ökrökkel, így az ő robotjuk az ökrös szolgálat volt. Feltehetőleg az ő emléküket őrzi az *Ökrös* (1344: Vkrus, J. 311, ComBih. 338, HO. 349) nevű település. A **lovakok** a robotjukat lovaik igás szolgálatával töltötték le. Az ő jelenlétükre utalhatnak például a következő településnevek: *Lovas* (1274>340: *Loas*, Gy. 1: 863), *Lovastelek* (1319/414/XVI.: *Lomasthelek [olv. Lowasthelek]*, Gy. 1: 640).

A *Lovász* nevű települések vélhetőleg királyi szolgálatban álló **lovászok** földjei lehettek, akiknek a feladata a királyi istállók és ménesek felügyelete volt, és emellett még jelentős hadi feladattal is rendelkeztek (AKADÉMIAI KISLEXIKON II. kötet, Budapest, 1990: 81). Az ő településeik lehettek a *Lovász* (1258>382: *Luaz*, Gy. 1: 459), és a *Lovászhetény* ([1292-97]: *Luazhetyn*, Gy. 1: 316) nevű települések.

A *Szekeres* nevű településeket eredetileg királyi **szekeresek**, fuvarosok lakták, akik a robotjuk fejében elsősorban az uradalom sószállításával foglalkoztak (AKADÉMIAI KISLEXIKON II. kötet, Budapest, 1990: 668). Az ő emléküket őrzi az alábbi helynevek: a *Szekeres* ([+1077-95]>+158//403/Pp. Reg.: *Zekeres*, Gy. 1: 728) településnév és a *Szekeres-völgy* (+1263/+264: *Zekereswlg*, Gy. 1: 118, 146), *Szekeresvölgye-fő* (1331: *Zekereswlgefe*, Gy. 1: 100) domborzati nevek. Az utóbbiak előtagjában azonban már nem a szekeres foglalkozásnév rejlik, hanem a belőle lett *Szekeres* településnév, s így például a *Szekeres-völgy* helynév szemantikai tartalma 'a Szekeres nevű település mellett lévő völgy' formában írható le.

c.) A harmadik csoportba tartoznak azok, akik megélhetési és szolgálatteljesítési célból a természet, környezet adta lehetőségeket használták ki. Ennek a csoportnak az összefoglaló neve **halászok – vadászok – madarászok**

lehetne. Ez a csoport hat foglalkozást tartalmaz: halász, daróc, vadász, madarász, solymász és erdőővő.

A *Halász* nevű helyek többnyire az ott élők foglalkozásáról kapta a nevét, vagyis a királyi szolgálatban lévő **halászk**okról, akik az élelemszükségletüket, illetve annak egy részét halfogással fedezték. Ilyen helynevek pl.: *Halász* (1238/377: *Halaz*, Gy. 1: 719) és *Halászi* (1192/374/425: t. Piscatorum Bachiensis castris, [1230]/231: *Halazy*, Gy. 1: 221) településnevek, és a *Halász tava* (1261/271: *Halasztoua*, Gy. 1: 896) és *Halász-fenyér* (1192/374/425: *Halazfenyr*, Gy. 1: 236) víznevek.

A *Vadász* nevű településeket eredetileg királyi **vadászok** lakhatták, akiknek a vadon élő állatok elejtése volt a fő feladatuk. Az ő jelenlétüket őrzik például a következő településnevek: *Vadász* (1335: *Vodaz*, Gy. 1: 681), *Alvadász* (1332-5/Pp. Reg.: *Aluodaz* ~ *Inferiori Vadas*, Gy. 1: 153), *Felvadász* (1332-5/Pp. Reg.: *Feluodaz* ~ *Feluodoz* ~ *Superiori Vadas* ~ *Feladas*, Gy. 1: 154). A *Daróc* nevű helyek lakói feltehetően királyi szolgálatban álló **darócok** voltak. A darócok olyan vadászok voltak, akiknek a feladata a vadbörnyúzás, szíjhasítás és a kürtnek való vadtulokszarv-levétel volt. Az ő emléküket őrzik a következő helynevek: a *Daróc* (1332-5/Pp. Reg.: *Dorauch* ~ *Doroch* ~ *Dorolch* ~ *Doronch* ~ *Dorson*, Gy. 1: 769) és *Daróc(i)* (1220/550: castrenses de v. *Drancy [olv. Draucy]*, Gy. 1: 769) települések, valamint a *Daróc-fok* (+1264/[XIV.]: *Drauchfok*, Gy. 1: 297) víznév. De az utóbbi előtagjában azonban már itt sem a daróc foglalkozásnév rejlik, hanem a belőle lett *Daróc* településnév, s így például a *Daróc-fok* helynév szemantikai tartalma 'a Daróc nevű település mellett lévő kisebb csatorna' formában írható le.

A füves puszták egyik legkedveltebb vadászati módja a **solymászat** volt. A solymászok az udvartartások kiegészítői voltak. A királyi vadászatok egyik legfontosabb résztvevői voltak a királyi solymászok. A solymászok fő foglalkozása a sólymok befogása és a vadászatra való betanítása volt. Így a vadászat már csak az idomított állat alkalmi szerepeltetése volt (GYÖRFFY 1972: 275). Így tehát a *Sólymos* (1331: *Solmus*, Gy. 1: 473) nevű településeket vélhetően királyi szolgálatban álló solymászok lakták. Királyi szolgálatban állhattak azok a **madarászok** is, akikről a *Madarász* ([1291-94], 1332-7/Pp. Reg.: *Madaraz*, Gy. 1: 641) település a nevét kapta, de KNIEZSA szerint a személynévi átvétel is szóba jöhet (KNIEZSA 1943: 197).

GYÖRFFY szerint királyi **erdőóvók** lakták az *Ardó* (1332–5/Pp. Reg.: *Ordow*, Gy. 1: 528, 1347: *Ordo*, ComBer. 35, Z. 2: 252) nevű települést.

d). A negyedik nagyobb csoportba az ipari tevékenységgel, a kézművességgel foglalkozók tartoznak, vagyis a **kézművesek**. Kézműveseknek nevezzük az ember kézzel és kézi szerszámaival végzett tevékenységét, illetve az így létrehozott termékeket. Tehát a kézművesek azok akik, a kezük munkájával valamilyen terméket állítottak elő, és ezeknek a termékeknek az egyik részét beszolgáltatták az uradalom számára. Ebbe a csoportba ötféle foglalkozásfajtát tudtam besorolni: a szűcsökét, tímárokét, fonókét, ácsokét és a fémet megmunkálókét (csatárok, kovácsok, tárkányok, vértések).

A *Szűcsi* (1334: *Zuchy*, Gy. 1: 239) nevű települést feltételezhetően királyi szolgálatban lévő **szűcsök** lakták, akik szőrméből és prémekből ruházati cikket állítottak elő (AKADÉMIAI KISLEXIKON II. kötet, Budapest, 1990: 727). Valószínűsíthető az, hogy a *Tímár* nevű települések lakói a nyersbőr kikészítésével és egyszerűbb lábbelik előállításával foglalkozó királyi szolgálatban álló **tímárok** lehettek (AKADÉMIAI KISLEXIKON II. kötet, Budapest, 1990: 779). Az ő településeik lehettek az alábbiak: *Feltímár* (1329: *Fultimar*, Gy. 1: 874), *Feltímártelke* (1346: *Felymarteleke*, p., ZichyOkm. 2: 189, Cs. 1: 705), *Tímár* (1232, 1304: *Tymar*, Gy. 1: 874). GYÖRFFY szerint a *Fonó* ([1244 e.]: *Funov*, Gy. 1: 219) nevű település lakói a település nevéből következtethetően királyi, illetve királynéi **fonónépek** voltak, akik hosszú, egyenletes fonállá alakították át a szálanyagok elemszárait, így azok alkalmasak lettek szövésre (AKADÉMIAI KISLEXIKON I. kötet, Budapest, 1989: 587). Királyi szolgálatban álló, falapokat előállító, illetve épületek famunkáit végző **ácsok** lakhelyére utalhat az *Ácsi* (1330: *Alchy*, v., Gy. 1: 847) nevű település.

Az ipari tevékenységek közül a **vasművességnek** volt a legnagyobb szerepe. A vas feldolgozásának a magyar kézművesség történetében nagy hagyományai vannak, amit nyelvi emlékek is őriznek pl.: *vas*, *verő*, *üllő*. A honfoglaló és kalandozó magyarok igen nagy mennyiségű vasat használtak fel lószerszámnak, fegyvernek és gazdasági eszköznek. A vasművességben két munkafolyamat vált el élesen egymástól, amely elkülönülés a foglalkozásnevekben is megnyilvánult. Az egyik a vas kibányászása, míg a másik a kiolvasztott vas feldolgozása és kovácsolása – az előbbi igen szorosan helyhez kötött volt, míg az utóbbi nem. A vasművességhez

a fémfeldolgozás révén kapcsolódik a fegyvergyártás. A magyarság körében kevésbé használatos fegyver volt a pajzs/vért, ennek ellenére mégis sok pajzsműves jelentésű helynevünk van (GYÖRFFY 1972: 280). A következőkben azokat a foglalkozásneveket tekintem át, amelyek valamilyen formában a fémfeldolgozáshoz kapcsolódnak. Hat darab *Csatár* nevű település élt az ómagyar korban. Egyes feltevések szerint a *Csatár* településnév lexikai alapeleme a középkori magyar nyelvben használatos 'csatár', **pajzsgyártó**, **fegyverkészítő** jelentésű szláv jövevényszó volt. Az ő jelenlétük emlékét őrzik a következő településnevek: a *Csatár* (+1246/400, 1320/344>380, 1334 (Cs. 2: 476, A. 3: 116), 1341 (Cs. 2: 477, A. 4: 130): *Chatar*, Gy. 1: 293) és a *Csitár* (1298/300 k., [1300 k.]: *Chatar*, p., 1302: *Chithar*, v., Gy. 1: 438). **Vérművesek** településére utalhat a *Vértes* (1332–7/Pp. Reg.: *Vertes*, v. ~ *Wert*, Gy. 1: 691) nevű település.

A *Kovácsi* falvak neve azt fejezi ki, hogy a település lakói királyi vagy várhoz tartozó **kovácsok** voltak, akik a fémek megmunkálásával foglalkoztak. Az ő településeik lehettek a következők: *Kovács* (1209 Pp.: *Coach*, v., 1236 (DHA. 204): *Cuahc*, v., Gy. 1: 453), és *Kovácsi* (1319: *Koachy*, p., Gy. 1: 330).

e). Az ötödik csoport tagjai a **belső udvari ellátók**, amelyhez az alábbi foglalkozások tartoznak: szolgák, szakácsok, pohárnokok, csőszök, fegyverhordozók, énekmondók, íjászok, tárnokok és bábák.

Szolgálónépek településeit jelezhetik a következő település elnevezések: *Család*, *Hetes*, *Jobbágy*, *Jobbágyi*, *Jobbágytelek*. A *Család* (1210: *Solad*, v., 1331: *Chalad*, Gy. 1: 437) nevű település lakói vélhetőleg rab, illetve fogoly szolgák lehettek; míg a *Hetes* (1225: *Hetes*, Gy. 1: 776) nevű település lakói egyénileg termelő félszabadok, akik a földesúrnak szokás szerint hetenként három napi robottal szolgáltak. A *Jobbágy* (1320, 1321, 1321/330: *Jobag*, Gy. 1: 720), *Jobbágyi* (1229/550: *Iobagi*, Gy. 1: 628) és a *Jobbágytelek* (1322/323/783, 1323/783: *Jobagyteluk*, Gy. 1: 222) nevű települések lakói pedig olyan várjobbágyok voltak, akik szolgálatokra, szolgáltatásokra voltak kötelezve.

Belső udvari ellátást végző szolgálónépek voltak a királyi **szakácsok** is az ő településeik a következők: *Haró* (1232: *Hurov*, Gy. 1: 446), *Szakácsi* (1300: Gaal f. Lodomerii de *Zakachy*, Gy. 1: 803), illetve egy domborzati név is őrzi az ő emléküket: *Haró-völgye* (1286/XVI.: *Horou welghy* [velgyi], vall., Gy. 1: 447), ám

ez utóbbi névalak előtagjaként ismét csak a *Haró* településnév, s nem a haró foglalkozásnév rejlik.

A honfoglaló vezéreinknek pohárnokaik is voltak. A pohár régi magyar neve *bocsár* volt. A **bocsárok** tárolták az Árpád–korban a várszervezet alá rendelt szőlősök által termelt bort, így a *bocsár* szó jelentései: 'pohárnok, kádár' (GYÖRFFY 1972: 279). Az ő jelenlétükre utalhatnak a következő helynevek: a *Bocsár* (1249: *Boltsschar*, Gy. 1: 69) és a *Bocsárd* (+?1232/384/393: *Bolchart*, t., 1251: *Boltchard*, Gy. 1: 69) településnevek, illetve – áttételesen - a *Bocsárd pataka* (1327: patak *Bolchardpataka*, Gy. 1: 39, 69) víznev.

A *Csősz* településnév szintén szolgálónépek lakhelyére utal, ám szemantikai tartalma vitatott. A **csősz** az Árpád–korban 'kikiáltó, kihirdető, börtönőr' jelentésű főnévként volt használatos. Rájuk utalhatnak az alábbi településnevek: *Csősz* (1192/375/425, [1192]>394: *Cheuzy*, Gy. 1: 217), *Csősztelek* (1289/291: *Cheuzteluk*, Gy. 1: 295).

A falu első lakóinak foglalkozására utaló régi fegyvernek, azaz **fegyverhordozó** főnév szerepel a következő település nevében: *Fegyvernek* (1213/550 (VRH. 63: 197): *Fegynernuch* [olv. *Fegyuernuch*], Gy. 1: 616).

Az *igric* szó jelentése **énekmondó**, dalnok, hangszeres muzsikus, akiknek az egyik feladatuk a mulattatás volt. Így királyi vagy ispáni énekmondók települései lehettek a következők: *Igric* (+1237/[1237–42]: *Hirrich* [olv. *Hicrich*], Gy. 1: 777), *Igrici* (1280, 1288: *Igrici*, t., Gy. 1: 777).

Az egykori gyepűt védő királyi **íjászok** lakták az alábbi Borsod vármegyei településeket: *Lövő 1.* (1221/550: *Luen* [olv. *Lueu*], Gy. 1: 786) *Lövő 2.* (1319: *Lewew*, Gy. 1: 786).

A **tárnokok**nak, vagyis a királyi uradalmaknak és várispánságoknak beszolgáltatott és ott raktározott termékek kezelőinek lakhelyére utalnak a következő települések: *Tárnok* (+1194/[1230 k.]: *Tawarnuc*, Gy. 1: 811), *Tárnokbála* (1248/326: *Tarnukbala*, Gy. 1: 754), *Tárnoki* (1332: *Tarnuky*, Gy. 1: 873) (AKADÉMIAI KISLEXIKON II. kötet, Budapest, 1990: 744).

A *Bába* településnév etimológiája vitatott egyrészt elképzelhető az, hogy személynévi áttétel által lett helynévvé, másrészt a névadás alapja a szó **szülésznő** jelentése is lehetett. Ez utóbbi esetben a bába nem más, mint a szülésnél segédkező

idősebb, tapasztalt asszony volt. A róla, illetve a róluk elnevezett település lehet a *Bába* (1234/550, 1266/409/728, [1272–90], 1293/323, 1323, 1332, 1332–5/Pp. Reg., 1343 (Cs. 1: 168): *Baba*, Gy. 1: 753), valamint róla, illetve róluk kaphatták a nevüket a következő víznevek: *Bába örvénye* (1332/414: *Babawreme*, Gy. 1: 753, 759), *Bába tava* (1303: *Babatoua*, Gy. 1: 489).

2. Méltóságviselők

Ebben a csoportban kell tárgyalni azokat a településneveket is, amelyekben méltoságnév jelenik meg. Az ilyen elnevezések nagyobb része a kétrészes nevek közé tartozik, amelyekben a méltoságnév a megkülönböztető jelző szerepét tölti be.

2.1. Udvari méltóságok

Külön csoportot alkotnak az uralkodó személyekhez kapcsolódó helynevek, vagyis a királyhoz, királynéhoz, herceghez és egyéb főúri méltóságokhoz kapcsolódóak.

Királyi birtokra utalnak a következő települések: *Királd* (1246/437: *Crald*, Gy. 1: 782), *Királyi* (1264/Pp. Reg.: *Querali*, [1311–13]: in districtu *Kyrali*, Gy. 1: 557, 561, 562), *Királymezeje* (1344: *Keralmezei*, loc., J. 288, ComBih. 92, HO. 3: 149) településnevet, illetve a *Király útja* (1347: *Kyraluta*, via (A. 5: 89) nevű út, míg **királynéira** a következő települések: *Asszonyfalva* (1307: *Azunfalua*, Gy. 1: 707–8), *Asszonylaka* (1238/377: *Assunluka*, Gy. 1: 172), *Asszonyvására* (1203/342//477: de *Foro Regine*, 1268/270: *Ahzunwasara*, [1272–90]: *Azunvasara*, Gy. 1: 595), hiszen az *asszony* szó jelentése 'királyné'.

Mivel az *úr* jelentése '**herceg**', trónörökös, így hercegi birtokra utalnak az alábbi települések: *Úrhatára* ([+1077–95]/+158//Pp. Reg.: *Vr hatara*, Gy. 1: 731), *Úrkuta* (1337: *Wrkuta*, Gy. 1: 175), illetve egy dunai átkelőhely: *Úr réve* (1192/374/425: *Vrreui*, loc., [1192]/394: *Vireui [olv. Vrreui]*, Gy. 1: 236, [1230]/231: *Vrrewy*, Gy. 1: 237).

A *Vajda* (1285>366/369, 1332–5/Pp. Reg.: *Woyda*, Gy. 1: 154) nevű települések szintén világi méltóságról, a **vajdáról** kapták a nevüket, míg csak **királyi**

vendégek (telepesek) földje lehetett a *Vendégi* (1323/390: *Vendegy*, Gy. 1: 155) nevű település.

2.2. Egyházi méltóságok

Az egyházi méltóságok közé tartoznak az alábbiak: apácák, apátok, papok és püspökök.

Az **apácák** női szerzetesek voltak, így feltehetően az ő, azaz az apácakolostor vagy apácamonostor birtoka lehetett az *Apáca* nevű település.

Az **apát** kolostor élén álló szerzetes, illetve főpap volt, vélhetően az ő tulajdonosi volta fejeződik ki a következő helynevekben: az *Apátfája* (1347: *Apathfaya*, p., Cs. 1: 602, A. 5: 49–50), *Apátfalva* (1330/771: v-m ante mon., que vulg. *villa Abbatis* nuncupatur, Gy. 1: 756, 1338: *Apathfalva*, Cs. 1: 168), *Apáti* (1329/378/388: *Apaty*, Gy. 1: 271), *Apátifölde* (1329/330/407: *Apatifeulde*, Gy. 1: 158), *Kisapáti* (1335: p-um maioris et minoris *Apati*, Gy. 1: 425), *Nagyapáti* (1335: p-um maioris et minoris *Apati*, Gy. 1: 425) településnevekben, az *Apát tava* ([+1077–95]>+158//403/Pp. Reg.: *Apattoa*, Gy. 1: 371), *Apát zátonya* (1326/353: *Apatzatuna*, Gy. 1: 731) víznevekben és az *Apáti-völgy* ([+1235]/350/404: *Apat'welgh*, Gy. 1: 285) domborzati névben.

A *Pap* településnév arra utal, hogy a település egykori birtokosai **papok** voltak. A papok egyházi rendhez tartozó személyek voltak. Az ő jelenlétük emlékét őrzik a következő helynevek: a *Pap* (1249/355, [XIV. eleje], 1305: *Pop*, Gy. 1: 128–9), *Papd* (1319: p-es uterque *Popt*, Gy. 1: 355, 1373: *Papd*, Cs. 2: 515), *Papi* (1333–5/Pp. Reg.: *Popi* ~ *Popy*, Gy. 1: 183) nevű települések, a *Pap ága* (1310: *Popaga*, fl., Gy. 1: 616) nevű víz és a *Pap rétje* (1313/339: *Poprethe*, Gy. 1: 799) határnév. Míg a következők: *Piski* (1332–7/Pp. Reg.: *Pyky* ~ *Pysky*, Gy. 1: 231), *Püspöki* ([1177]/500 k.: *Pyspeky*, Gy. 1: 370) **püspöki** birtokok voltak.

Az egyházhoz kapcsolódó egyéb személyek voltak a **keresztések**. A keresztény szó jelentése 'keresztes ember, a kereszt embere'. Keresztesek, illetve kereszties lovagok birtokai lehettek a következő települések: *Keresztes* (1289/291: *Kerestus*, Gy. 1: 325).

VI. A foglalkozásnévi eredetű helynevek helyfajtái

Ebben a részben azt tekintem át, hogy az általam egybeállított, ómagyar kori foglalkozásnévi lexémát tartalmazó helynevekben, az egyes helyfajták milyen arányban fordulnak elő. Így tehát az egyes helyfajtákra (a településnevekre, a víznevekre és egyéb helyfajtákra) vonatkozó ismereteket külön-külön fogom számba venni. A felosztás és az azt követő áttekintés eleve aránytalan lesz, hiszen a településneveknek, illetve azok tárgyalásának jut benne a legnagyobb szerep, lévén ez a legmegterheltebb helyfajta a foglalkozásnévből való nevek körében.

A foglalkozásnevek a régi magyar helynévadásban számos helyfajta megnevezésében előfordulnak. Ennek az az oka, hogy a nevet használók, illetve a nevet adók tudatában 'a hely birtokosa, illetve a hely használója', valamint 'az ott levő vagy lakó emberek foglalkozása' szemantikai kategória gyakran jellemzett egy-egy helyet.

Tanulságos lehet az egyes helyfajták vizsgálata abból a szempontból, hogy milyen mértékben jellemző rájuk a foglalkozásnévi lexéma felhasználása.

1. Foglalkozásnévi eredetű településnevek

Kutatásaim is a fejezet bevezető részében utaltakat támasztják alá, vagyis azt, hogy foglalkozásneveket leggyakrabban *településnevek* szerkezetében találhatunk. Névanyagom döntő többségét ez a névcsoport teszi ki. A település nevében megjelenhet 'az ott élő emberek foglalkozása', vagyis láthatunk példákat a földműveléssel: *Szántó* (1219/550 (VRH. 155: 685), 1311: *Zamtou*, Gy. 1: 665), *Szőlős* (1333/Pp. Reg.: *Scelews*, Gy. 1: 186); az állattenyésztéssel: *Lovas* (1274>340: *Loas*, Gy. 1: 863), *Ökrös* (1344: *Vkrus*, J. 311, ComBih. 338, HO. 349); a halászattal, vadászattal és madarászattal: *Halász* (1238/377: *Halaz*, Gy. 1: 719), *Vadász* (1335: *Vodaz*, Gy. 1: 681), *Madarász* ([1291–94], 1332–7/Pp. Reg.: *Madaraz*, Gy. 1: 641); a kézművességgel: *Fonó* ([1244 e.]: *Funov*, Gy. 1: 219), *Kovács* (1209 Pp.: *Coach*, Gy. 1: 453), *Szűcsi* (1334: *Zuchy*, Gy. 1: 239), *Tímár* (1232, 1304: *Tymar*, Gy. 1: 874); és a belső udvari ellátással: *Bocsár* (1249: *Boltsschar*, Gy. 1: 69), *Szakácsi* (1297/332: *Sakachy*, Gy. 1: 474) kapcsolatban.

Ugyancsak településnevek szerkezetében jelenhet meg a 'hely használója, illetve a hely birtokosa' szemantikai tartalom, erre láthatunk példát a következő településnevek esetében: *Apáti* (1253: *Apatj*, Gy. 1: 425), *Asszonylaka* (1238/377: *Assunluka*, Gy. 1: 172), *Királyi* ([1291–94]: *Kyraly*, Gy. 1: 634), *Papi* (1243, [1313–16], 1317, 1322, 1325, 1332–5/Pp.Reg.: *Popi*, Gy. 1: 128–9), *Püspöki* ([1177]/500 k.: *Pyspeky*, Gy. 1: 370).

2. Foglalkozásnévi eredetű víznevek

Foglalkozásnevekkel *víznevek* névtestében is találkozhatunk. Legyenek azok *folyóvizek*: *Bocsárd pataka* (1327: patak *Bolchardpataka*, Gy. 1: 39, 69), *Kovács pataka* (1324: *Konachpotoka* Gy. 1: 528), *Pap ága* (1310: *Popaga*, Gy. 1: 616); *állóvizek*: *Apát-tava* ([+1077–95]>+158//403/Pp.Reg.: *Apattoa*, Gy. 1: 371), *Apát zátonya* (1326/353: *Apatzatuna*, Gy. 1: 731), *Halász tava* (1261/271: *Halasztoua*, Gy. 1: 896); vagy éppen egy *mocsár* neve: *Halász-fenyér* (1192/374/425: *Halazfenyr*, Gy. 1: 236).

3. Foglalkozásnévi eredetű egyéb helyfajták

Domborzati nevekben szintén előfordul névalkotó lexémaként a foglalkozásnév, erre láthatunk példát a következő *völgynevekben*: *Apáti-völgy* ([+1235]/350/404: *Apat`welgh*, Gy. 1: 285), *Haró völgye* (1286/XVI.: *Horou welghy* [velgyi], Gy. 1: 447), *Szekeres-völgy* (+1263/+264: *Zekereswlg*, Gy. 1: 118, 146), *hegytető Kovács-tető* (1327/589: *Kowachtetheo*, Gy. 1: 636), illetve *hegyoldal* nevében *Püspöki-mál* (1279: *Pyspukymal*, Gy. 1: 683).

Ez a szemantikai jegy megtalálható még *erdők*: *Remete erdeje* (1341: *Remeteerdey*, Gy. 1: 317), *Remete-eresztvény(e)* (1341: *Remeteerezteueny*, Gy. 1: 317), *Szolga erdeje* (1350: *Zulgaerdei*, s., Haan, Dipl. 22, Bíró, Kladány 40), *rétek*: *Pap rétje* (1313/339: *Poprethe*, Gy. 1: 799) és *mezők*: *Apáti* (1329/378/388: *Apaty*, Gy. 1: 271), *Keresztes* (1323: iuxta terram *Cruciferorum*, Gy. 1: 781) neveiben is.

A következő táblázatban azt szeretném szemléltetni, hogy a foglalkozásnévi lexémák előfordulása milyen arányú az egyes helyfajták tekintetében.

Foglalkozásnévi eredetű településnevek	Foglalkozásnévi eredetű víznevek	Egyéb foglalkozásnévi eredetű helyfajták
169	12	17
85,4%	6%	8,6%

Mivel elég szignifikáns az eltérés az egyes helyfajták megterheltségét illetően, ezért egyértelműen kijelentetem azt, amit már a fejezet bevezetőjében is említettem, hogy foglalkozásnévi lexémákkal leginkább települések neveiben találkozhatunk.

De nem szabad szem elől tévesztenünk azt, hogy az egyes helyfajták nevében alkalmazott foglalkozásnevek nem minden esetben utalnak a településen élők foglalkozására, de erre már többször több helyen is kitértem, ezért itt ennek a miérettjét nem is részletezném.

VII. A foglalkozásnévi eredetű helynevek funkcionális–szemantikai vizsgálata

Ebben a fejezetben a foglalkozásnévi eredetű helynevek funkcionális–szemantikai elemzését kívánom elvégezni. Azért vizsgálhatjuk és vizsgáljuk is a helynevekben kifejeződő funkciókat, mert minden névadási folyamat szemantikailag tudatos, vagyis keletkezésük pillanatában minden helynév motivált.

A funkcionális szerkezeti elemzés kapcsán két alapfogalmat kell definiálnom: a névrész, illetve a névelem fogalmakat. Névrésznek nevezzük a helynév hangsorának minden olyan egységét, amely a névkeletkezés szituációjában a megjelölt denotátummal kapcsolatos bármiféle szemantikai jegyet kifejez; míg névelemnek a névben előforduló valamennyi lexémát és a névben funkciót kapó toldalékmorfémát (HOFFMANN 1993: 44). A névrészek funkciói igen sokfélék lehetnek: a következőkben ezeket a névrészi funkciókat tekintem át a foglalkozásnévi eredetű helynevekre vonatkozóan.

1. A hely fajtájának kifejeződése a foglalkozásnévi eredetű helynevekben

„Bármely nyelv helyneveinek többsége olyan, hogy benne a jelölt helyek valamiféle jellegzetessége fejeződik ki. A nevekben előforduló nyelvi elemek gyakran olyanok, amelyek kifejezik azt a helyfajtát, amelybe a név által jelölt objektum tartozik. Ezt a szemantikai szerepet fajtajelölő funkciónak nevezzük, s betöltésére kizárólag helyfajta jelölő szók, azaz földrajzi köznevek alkalmasak” (TÓTH V. 2001a: 132).

A helyfajtajelölő földrajzi köznevekkel a kétrészes foglalkozásnévi eredetű helynevek második névrészában találkozunk. A névtest felépítését vizsgálva a következő szerkezetben fordulhatnak elő földrajzi köznévi névrészek: vagy sajátosságot kifejező előtaghoz vagy megnevező előtaghoz kapcsolódóan.

Tehát az első típusba azok a foglalkozásnévi eredetű helynevek tartoznak, amelyekben a földrajzi köznevek sajátosságot kifejező előtaghoz kapcsolódnak. A földrajzi köznévi névrészekkel összekapcsolt foglalkozásnévi eredetű helynevek kapcsán meg kell állapítanunk, hogy ez a legproduktívabb csoport.

Az utótaggal alakult helynevek utótagja a szakirodalomban igen gyakran a vizsgálat tárgyává vált. A következőkben azokat a földrajzi közneveket ismertetem részletesebben helyfajtként csoportosítva, amelyek foglalkozásnévi előtaghoz kapcsolódnak. Viszont a rájuk vonatkozó ismereteket *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára I–III.* (Budapest, 1967–76) kötetei alapján csak néhány gondolat erejéig összegzem, hiszen a dolgozat feladata nem az utótagok részletes vizsgálata.

a.) Településneveket, településrészeket, emberi lakóhelyet, ember által létrehozott helyet jelölő földrajzi köznevek

Falu/falva: ennek a földrajzi köznevünknek az első adatai a XIII. században jelentek meg, s a névalkotásban betöltött szerepe a XIV–XV. században volt a legintenzívebb pl.: *Apátfalva* (1330/771: v-m ante mon., que vulg. *villa Abbatis nuncupatur*, Gy. 1: 756, 1338: *Apathfalva*, Cs. 1: 168), *Asszonyfalva* (1307: *Azunfalua*, Gy. 1: 707–8) (1967: 836).

Lak/laka: a köznévpár jelentése: 'szálláshely, udvarhely, lakóhely, település'. Az alapalak legkorábbi előfordulása a XIII. század elejéről való, míg a birtokos személyjellel ellátott forma a XIII. század végéről datálható pl.: *Asszonylaka* (1238/377: *Assunluka*, Gy. 1: 172) (1970: 709).

Föld/földe: a földrajzi köznévként értelmezhető, jelentése: 'megművelt mezőgazdasági terület' pl.: *Szőlőszakabfölde* (1320/322: *Zeulos Jacobfolde*, t. ... Jacobi dicti *Zeulos*, 1320/354: *Zeuleus Jacobfeulde*, 1322: *Zeules Jacobfolde*, Gy. 1: 239) (1967: 965).

Telek/telke: a *telek* 'földterület, jószág, birtok, faluhely' jelentésű köznévről eredetileg valamivel tele lévő, telített földet jelentett, jelentéseiben a földterületre vonatkozó jelentés elsődlegesebb lehetett a birtoklásra utalóknál. A köznévről legkorábbi előfordulása a XII. század elejétől adatható pl.: *Csősztelek* (1289/291: *Cheuzteluk*, v., Gy. 1: 295) (1976: 880).

Vásár/vására: a köznévről perzsa eredetű, a helynévben való előfordulása vásártartási jogra utal. Ez azt jelenti, hogy az ilyen helyeken időszakosan nagyobb arányú adás-vétel történt. Ilyen vásározási joggal rendelkező település lehetett az *Asszonyvására* (1203/342//477: *de Foro Regine*, 1268/270: *Ahzunwasara*, Gy. 1: 595) nevű hely is (1976: 1096).

b.) Vízrajzzal és vízi építményekkel kapcsolatos földrajzi köznevek

Elsőként azokat vízzel kapcsolatos földrajzi közneveket veszem számba, amelyek gyakrabban voltak használatosak a helynevek létrehozásában.

Tó/tava: az uráli eredetű köznévi jelentése 'tócsa, kis tó'; adatbázisom adatai között a birtokos személyjeles *-tava* alak fordul elő csak pl.: *Apát tava* ([+1077–95]>+158//403/Pp. Reg.: *Apattoa*, [+1077–95]//XV.: *Apathaua* ~ *Pathan*, Gy. 1: 371), *Halász tava* (1261/271: *Halasztoua*, Gy. 1: 896) (1976: 928).

Patak/pataka: a szláv eredetű köznévi olyan folyóvizet nevez meg, melyek a folyónál kisebbek pl.: *Kovács pataka* (1324: *Konachpotoka* [olv. *Kouach-*], Gy. 1: 528) (1976: 127).

A következő utótagokra csak egy–egy példa hozható az adatállományomból, így valószínű, hogy az előbbi lexémáknál kisebb helynévalakító erővel bírtak az ómagyar korban.

Ág/ága: ennek a vitatott eredetű vízrajzi köznevünknek a jelentése 'folyóvíz elágazó része', ilyen elágazó folyószakasz lehetett a régiségben a *Pap ága* (1310: *Popaga*, Gy. 1: 616) nevű hely (1967: 100).

Szög/szöge: 'folyószakasz kiszögellő része' jelentésű földrajzi köznevünk ugor eredetű, adatállományom említhető példája: *Bába szöge* (+1262/XIV.: *Baba zuge*, Gy. 1: 102, 114) (1976: 792).

Fok/foka: a szintén ugor eredetű földrajzi köznevünk jelentése 'nagyobb vizekből kifolyó ér vagy csatorna', emlékéit őrzi *Daróc-fok* (+1264/[XIV.]: *Drauchfok*, Gy. 1: 297) nevű víznév (1967: 941).

Zátony/zátonya: ez a földrajzi köznevünk szláv eredetű, s a jelentése 'sekély víz, gázló, hajózást akadályozó kiemelkedés', adatállományomban az *Apát-zátonya* (1326/353: *Apatzatuna*, Gy. 1: 731) víznevet találjuk rá példaként (1976: 1189).

Rév/réve: az olasz eredetű köznevünk olyan építményt jelöl, amely hajók kikötésére szolgál, erre is találunk példát a foglalkozásnévi eredetű helyneveim között *Úr réve* (vö. Gy. 1: 206) 1192/374/425: *Vrreui*, Gy. 1: 236, [1230]/231: *Vrrewy*, Gy. 1: 237) (1976: 401).

c.) Egyéb földrajzi köznevek

Fenyér: az ismeretlen eredetű köznév jelentése 'füves, hínáros, iszapos terület', a megnevezése alapján ilyen terület lehetett a *Halász-fenyér* (1192/374/425: *Halazfenyr*, Gy. 1: 236) néven említett hely (1967: 889).

Rét/rétje: ez a köznevünk is ismeretlen eredetű, jelentése 'kaszálásra, legelésre alkalmas sík terület', ilyen kaszálónak az emlékét őrizheti a *Pap rétje* (1313/339: *Poprethe*, Gy. 1: 799) nevű rét (1976: 396).

Erdő/erdeje ~ eresztvény/eresztvénye: származékszavaink jelentése 'vágásból felnövő fiatal erdő' ennek az emléke őrződik a következő erdőnevekben *Remete erdeje* (1341: *Remeteerdey*, Gy. 1: 317), *Remete eresztvénye* (1341: *Remeteerezteueny*, Gy. 1: 317), *Szolga erdeje* (1350: *Zulgaerdei*, s., Haan, Dipl. 22, Bíró, Kladány 40) (1967: 782, 784).

Tető: ennek a származékszavunknak a jelentése a 'a hegynek a felső része, a csúcsa', adatbázisomban csak egy példát találhatunk rá: a *Kovács-tető* (1327/589: *Kowachtetheo*, Gy. 1: 636) néven említett helyet (1976: 912).

Mál: a finnugor eredetű szó jelentése 'hegyoldal', korpuszomban csak egy példa található rá a *Püspöki-mál* (1279: *Pyspukymal*, Gy. 1: 683) nevű hegyoldal (1970: 826).

Völgy/völgye: az uráli eredetű földrajzi köznév jelentése 'hegyek, magaslatok közötti alacsonyabban fekvő terület', ilyen helyek lehettek az alábbiak: *Apáti-völgy* ([+1235]/350/404: *Apat`welgh*, Gy. 1: 285), *Szekeres-völgy* (+1263/+264: *Zeke-reswlg*, Gy. 1: 118, 146) (1976: 1177).

Fő/Feje: a finnugor eredetű köznév névátvitel útján került át más fogalmakra, jelen esetünkben egy völgy eredőjét, kezdeti/kiinduló pontját jelöli *Szekeresvölgye-fő* (1331: *Zekereswlgfeju*, Gy. 1: 100) vagy éppen egy folyószakasz kiindulópontját a *Solymos feje* (1264/298/572: *Solumosfey*, Gy. 1: 600, 661) (1967: 862).

Út/uta: az uráli eredetű köznév jelentése olyan 'nyom, csapás, sáv, amely a közlekedés számára lett létrehozva', ilyen közlekedési útvonal lehetett a *Király uta* (1256: *Kyraluta*, Gy. 1: 124) néven említett hely (1976: 1038).

A második típust azok a helynevek alkotják, amelyekben földrajzi köznévi névrész megnevező funkcióban álló helynévi előtaghoz kapcsolódik pl.: *Apátifölde* (1329/330/407: *Apatifeulde*, Gy. 1: 158).

2. Megnevező szerepű névrészek a foglalkozásnévi eredetű helynevekben

A helynevek névrészeinek funkciói között számon tarthatók azok, amelyek megnevezik magát a helyet. „Megnevező funkcióban mindig valódi helynév áll. Szerepe egy új név részeként minden esetben megegyezik azzal, ami eredeti helynévi jelentése volt, vagyis a denotátumra való utalás” (HOFFMANN 1993: 47–8, TÓTH V. 2001a: 134).

A megnevező funkciójú névrészt tartalmazó foglalkozásnévi eredetű helynevek strukturális szempontból kétfélék lehetnek. Összetételt alkothat sajátosságot kifejező előtaggal (S+M struktúra), vagy földrajzi köznévi utótaggal (M+F struktúra).

Az első típusba azok tartoznak bele, amelyek úgy jöttek létre, hogy a mindenkori helynévrendszer tagjaihoz előtagként sajátosságot kifejező nyelvi elemek kapcsolódtak. Ekkor a korábbi helynév az új helynévben megnevező funkcióba kerül. A szakirodalom ezt a folyamatot névdifferenciálódásnak nevezi. Ezek a differenciált nevek kétféle névadási szituációban keletkezhetnek. Hiszen ezek a nevek valamilyen új elemmel, megkülönböztetői jelzői előtaggal egy addig nem létező, újonnan kialakult település egyértelmű identifikációját fejezhették ki. Ezt tették vagy úgy, hogy az új névelemükkel a már addig is létező település életében beállt valamilyen változást jelezhették, vagy éppen egy a településhez kapcsolható jellegzetesség, egyedi sajátosság névbéli kinyilvánításával. Hiszen ezekkel a formákkal más azonos nevű településtől való egyértelmű különválásukat, különbözőségüket igyekeztek kifejezni.

Az ómagyar korban igen jelentős számban születtek e típusba tartozó nevek, hiszen a településeknek új falura vagy falvakra való bomlása a középkorban természetes folyamat volt. Ennek leggyakoribb oka az volt, hogy a birtok tulajdonosai, a birtokos család megosztottak rajta. Így két vagy több új falu is létrejöhetett. A falvak kettős vagy hármas, esetleg többszörös nevei jórészt így

alakulhattak ki. A másik lehetőség az, hogy a falu egy részét eladományozták, eladták vagy elcserélték. Ekkor nem zárható ki az sem, hogy a falu a valóságban továbbra is települési egységet jelentett. Általánosnak mondható az olyan elhatárolás, amellyel a falut földrajzilag két vagy több részre osztották valamilyen megállapított határvonal mentén, de a település képe valódi egysége megmaradt. Ezt a formát akkor tarthatjuk a legvalószínűbbnek, ha a történelem folyamán a birtokviszonyok ismételt megváltozása, alakulása után a falut újra egyetlen – eredeti – alapnévvel jelölték meg. Példák erre a típusra: *Tímárfony* (1269/297: *Tymar Foon*, Gy. 1: 80), *Halászmorotva* (1321>385: *Halazmortva*, Gy. 1: 864), *Lovászhetény* ([1292–97]: *Luazhetyn*, Gy. 1: 316), *Szolgabekény* ([1193–6]/216/Pp. Reg., [1193–6]/218/Pp. Reg.: *Sulgabekin ~ Fulgabekim*, Gy. 1: 214), *Tárnokbála* (1248/326: *Tarnukbala*, Gy. 1: 754), ahol a differenciáló elemet az adott településen élők foglalkozása szolgáltatja; *Kisapáti* (1335: p-um maioris et minoris *Apati*, Gy. 1: 425), *Nagyapáti* (1335: p-um maioris et minoris *Apati*, Gy. 1: 425), ahol a hely mérete a differenciáló elem; *Alvadász* (1332–5/Pp. Reg.: *Aluodaz ~ Inferiori Vadas*, Gy. 1: 153), *Felvadász* (1332–5/Pp. Reg.: *Feluodaz ~ Feluodoz ~ Superiori Vadas ~ Feladas*, Gy. 1: 154), ahol a helyzetviszonyító nyelvi elemek differenciálnak (TÓTH V. 2002: 138-9).

A második típusba azok a nevek tartoznak, melyeknek funkcionális-szemantikai felépítése megnevező + helyfajtajelölő funkció, lexikális-morfológiai szempontból pedig: helynév + földrajzi köznév. Ezekben a nevekben a helynévi lexéma minden esetben megnevező szerepben áll. Keletkezésük a következőképpen történt; ezek a nevek szerkezeti változással jöttek létre, vagyis a név kiegészült egy földrajzi köznévi névrésszel pl.: *Apáti* település > *Apátifölde* (1329/330/407: *Apatifeulde*, Gy. 1: 158) település.

3. A névrész kifejezi a hely valamilyen sajátosságát

A foglalkozásnévi eredetű helynevek körében a hely sajátosságát kifejező névrész-funkciók szemantikailag kevésbé változatosak, de a foglalkozásnév szerepét többféle nyelvi elem kifejezheti. A sajátosságot kifejező szerep megvalósulhat egyrészes helynévben, de összekapcsolódhat ilyen névrész helyfajta-jelölő szerepű földrajzi köznévi vagy megnevező funkcióban álló helynévi utótaggal is. A

sajátosságra utalás funkcióját legtöbbször valamilyen melléknév vagy főnév látja el (TÓTH V 2001a: 140).

Ebben a részben fő szempontként a funkcionális tartalmak szemantikai típusait követem a bemutatás során.

3.1. A hely külső dologhoz való viszonyát kifejező névrészek

A foglalkozásnévi eredetű helynevekben jelentkező névrész utalhat a helyvel kapcsolatos valamely személyre vagy személyekre is úgy, mint **'a hely birtokosa'**–ra, vagy mint **'a hely használója'**–ra, vagy mint az ott lakó emberek foglalkozására. (Itt kell megjegyezni azt, hogy többnyire nem egyszerű elkülöníteni egymástól a birtoklás és a használat tényét a helynevekben, hiszen közöttük elmosódik a határ.) Egyrészes nevekben és kétrészesek első névrészában egyaránt láthatjuk a fentebb említett névadási mozzanat jelentkezését.

Példák a **birtoklás, illetve a helyhasználat mozzanatának** a kifejeződésére az egyrészes és a kétrészes foglalkozásnévi eredetű településnevekben: *Apáca* (1333–5/Pp. Reg.: *Apacha ~ Apatha*, Gy. 1: 170), *Apáti* (1261/271: *Apati*, Gy. 1: 752), *Asszonylaka* (1238/377: *Assunluka*, Gy. 1: 172), *Asszonyvására* (1203/342//477: *de Foro Regine*, 1268/270: *Ahzunwasara*, Gy. 1: 595), *Pap* (1261/350, 1311, 1323, 1327, 1329: *Pop*, Gy. 1: 546), *Papd* (1319: *p-es uterque Popt*, Gy. 1: 355), *Püspöki* ([1177]/500 k.: *Pyspeky*, Gy. 1: 370), *Vajda* ([1285 k.]: *Waiuuada*, Gy. 1: 681); víznevekben: *Apát tava* ([+1077–95]>+158//403/Pp. Reg.: *Apattoa*, Gy. 1: 371), *Apát zátonya* (1326/353: *Apatzatuna*, Gy. 1: 731), *Pap ága* (1310: *Popaga*, Gy. 1: 616); domborzati nevekben: *Apáti-völgy* ([+1235]/350/404: *Apat`welgh*, Gy. 1: 285), *Pap rétje* (1313/339: *Poprethe*, Gy. 1: 799), *Püspöki mál* (1279: *Pyspukymal*, Gy. 1: 683).

A birtokosra utalás funkciójához hasonló szemantikai tartalom jelenik meg azokban a helynevekben, amelyekben a név vagy valamely névrész az adott helyen élő emberek foglalkozását jelöli meg. Példák a teljesség igénye nélkül arra, amikor a helynévben vagy a helynév valamely névrészában az **'adott helyen élő embercsoportok foglalkozása'** fejeződik ki, vagyis a földművelés: *Szántó* ([1158 k.]: *Zamto*, Gy. 1: 474), *Szőlős* (1255, 1332: *Zeuleus*, Gy. 1: 729); az állattenyésztés: *Lovász* (1258>382: *Luaz*, Gy. 1: 459); a halászat – vadászat –

madarászat: *Ardó* (1332–5/Pp. Reg.: *Ordow*, Gy. 1: 528), *Madarász* (1291–94], 1332–7/Pp. Reg.: *Madaraz*, Gy. 1: 641); a kézművesség: *Ácsi* (1330: *Alchy*, Gy. 1: 847), *Fonó* ([1244 e.]: *Funov*, Gy. 1: 219), *Kovácsi* (1283/464: *Kowachy*, Gy. 1: 783); a belső udvari ellátáshoz kapcsolódó foglalkozások: *Bocsárd* (+?1232/384/393: *Bolchart*, Gy. 1: 69), *Csősi* (1192/375/425, [1192]>394: *Cheuzy*, Gy. 1: 217), *Fegyvernek* (1213/550, VRH. 63: 197: *Fegyernuch [olv. Fegyuernuch]*, Gy. 1: 616), *Haró* (1232: *Hurov*, Gy. 1: 446), *Jobbágytelek* (1322/323/783, 1323/783: *Jobagyteluk*, Gy. 1: 222) (TÓTH V.2001a: 146-50).

3.2. A hely más helyhez való viszonyát kifejező névrészek

A hely pontos elhelyezkedésére történik utalás a következő helynevekben.

Konkrét helymegnevezés

Közismert névtani tétel, hogy a mindenkori helynévrendszer oly módon is meghatározza a születő új nevek keletkezését, hogy a meglévő helynevek részt vesznek az új helynevek alkotásában. A szerepük ilyenkor csaknem mindig a lokális jegy kifejezése. A meglévő helynevek gyakran bővítményként kapcsolódnak más helyek nevéhez s, ezáltal pontosítják a település elhelyezkedését. A meglévő nevek azonban nemcsak grammatikai szerkesztéssel kerülhetnek bele új megnevezésekbe, hanem a név jelentésváltozása, metonímia révén is.

Településről kapták a nevüket a következő helyek: *Bába örvénye* (1332/414: *Babawreme*, Gy. 1: 753, 759), *Daróc-fok* (+1264/[XIV.]: *Drauchfok*, Gy. 1: 297), *Haró-völgye* (1286/XVI.: *Horou welghy [velgyi]*, Gy. 1: 447), *Halász tava* (1261/271: *Halasztoua*, Gy. 1: 896) stb. A foglalkozásnévi előtag tehát mindegyik példában településnévvé alakulva tölti be a névbeli funkcióját.

Az irányra utaló helynév alapvetően kétféle lehet: az előtagja utalhat arra a helyre, ahová, illetve ahonnan vezet a névvel jelölt út vagy vízfolyás. A foglalkozásnévi eredetű helynevek között csak az utóbbira találunk példát egy víznév kapcsán: *Bocsárd pataka* (1327: patak *Bolchardpataka*, Gy. 1: 39, 69), de az ilyen típusú helyneveknek a meghatározása nem egyszerű feladat.

VIII. A foglalkozásnévi eredetű helynevek lexikális– morfológiai elemzése

Ebben a fejezetben arra vállalkozom, hogy a foglalkozásnévi eredetű helyneveknek a lexikális–morfológiai felépítését bemutassam. A foglalkozásnévi eredetű helynevek létrehozásában szerepet játszó nyelvi elemek közzavak és tulajdonnevek egyaránt lehetnek. A foglalkozásra utaló nyelvi elemek különböző pozíciókban állhatnak a névben, vagyis szerepelhetnek önmagukban (*Halász*, *Szőlős*), képzővel (*Apáti*, *Csősz*), illetve összetett helynevek elő (*Apát zátonya*, *Haró völgye*)- vagy utótagjaként (*Alvadás*, *Felvadás*).

TÓTH VALÉRIA a helynevek lexikális szerkezetének lehetséges típusait vázolta fel *A helynevek lexikális szerkezetéről* című tanulmányában (2001b), ahol a névalkotó lexémákat szemantikai csoportba sorolta úgy, hogy eközben alaktani jellegükre is tekintettel volt. Bemutatta azt, hogy az egyes lexémacsoportok a név szerkezetében milyen funkciókat tölthetnek be, és milyen más lexématípusokkal kapcsolódhatnak össze. Elemzésem során az ő munkáját követendő mintaként fogom felhasználni.

1. Az egyrészes foglalkozásnévi eredetű helynevek lexikális– morfológiai felépítése

Az egyrészes helynevekben a személyt vagy csoportot jelölő köznév, vagyis a foglalkozásnévi lexéma kétféle változatban fordul elő. Szerepelhet **képzőtlen alakban**, mint például az *Apáca* (1333–5/Pp. Reg.: *Apacha ~ Apatha*, Gy. 1: 170), *Csatár* (1295/423: *Chatar*, Gy. 1: 504), *Fegyvernek* (1213/550, VRH. 63: 197: *Fegyernuch*, Gy. 1: 616), *Tímár* (1232, 1304: *Tymar*, Gy. 1: 874) településnevekben vagy **képzett formában**, mint ahogyan azt az *Ácsi* (1330: *Alchy*, Gy. 1: 847), *Apáti* (1329/378/388: *Apaty*, Gy. 1: 271), *Szakácsi* (1297/332: *Sakachy*, t. ~ *Zakachy*, Gy. 1: 474), *Szűcsi* (1334: *Zuchy*, Gy. 1: 239) települések neveiben láthatjuk. Egyes névadó közösségek a fenti két névalkotási mód mindegyikét kihasználva képzős és képzőtlen névpárokot hoztak létre, amint ez a *Bocsár* (1249: *Boltsschar*,

Gy. 1: 69) ~ *Bocsárd* (+?1232/384/393: *Bolchart*, Gy. 1: 69), *Igric* (+1237/[1237–42]: *Hirrich* [olv.: *Hicrich*], Gy. 1: 777) ~ *Igrici* (1280, 1288: *Igrici*, Gy. 1: 777) stb. párhuzamos formák esetében látható.

Ehelyütt térnek rá a foglalkozásnévi eredetű helynevek képzésével kapcsolatos ismeretek rendszerezésére. A helynévképzésnek, mint névalkotási módnak a megjelenését valószínűleg az ősmagyar korra tehetjük, de akkoriban még bizonyára kisebb szerepe volt a helynevek létrehozásában, mint később (TÓTH V. 2001a: 52). Formánsaink közül csak a *-d* képzőt, valamint az *-é* birtokjel *-í* (>*-i*) alakváltozatát találjuk meg helynévképző funkcióban a foglalkozásnévi eredetű helynevek körében is, s e funkció mindegyik esetben másodlagosnak tartható. A következőkben a fentebb említett képzőkről szóló ismereteket foglalom össze röviden.

A *-d* képző

Számos – minősítési, kronológiai – kérdést vet fel a *-di* ~ *-d* képző korai története. A *-d* eredetileg kicsinyítő, becéző képzőnk, s belőle fejlődött, vagy már vele párhuzamosan kialakult a valamivel való ellátottság jelentése is. Viszonylag korán jellegzetes helynévképzővé vált, hiszen *-d* képzőt tartalmazó helynevek már a X. századtól dokumentálhatók. A *-d* képző nem személynévi eredetű, sőt még idegen származású helynevekhez is járult. Rendkívül nehéz megállapítani, hogy hol húzható meg a minősítés – illetve a kronológia – szempontjából a *-d* kicsinyítő–becéző–, valamint a helynévképző funkciója közötti határvonal (KRISTÓ 1976: 85).

A *-d* képző történetében a jellemző fejlődési irány az, hogy a *-d* képzővel ellátott helynevek száma gyarapodik úgy, hogy a *-d* képző hozzátapad a korábban *-d* képző nélküli helynevekhez. Lexikailag nézve leginkább növény– vagy állatnévi alapszóhoz kapcsolódva jelent meg, s jelentésánál a vidék adott növényben vagy állatban való gazdagságát fejezte ki. De nagyon gyakran kapcsolódott tulajdonnévi alapszóhoz (*Álmosd*, *Árpád*) is, valamint foglalkozásnévi jelentésű alapszóhoz is (*Bocsárd*, *Papd*). A legutóbbi szakirodalmakban található vélemények szerint a kapcsolódásával alakult helynevek a X. századtól adatolhatók, míg a legtermékenyebb a XIII–XIV. században volt, s a helynevek képzésében a korai

ómagyar kor végéig részt vett, azután már csak analogikusan születtek ilyen típusú nevek (KISS 1997: 184).

Az *-i* képző

Az *-é* birtokjeltől párhuzamos alak- és jelentéshasadással különült el, s vált önállóvá az ómagyar korban az *-i* formáns helynévképző funkcióban. A funkcióváltás a személyekről elnevezett földrajzi nevekben indulhatott meg, azaz az *-i* képzős helynevek legkorábbi csoportjainak a személyre utaló (személynévi, foglalkozásnévi, népnévi) alapszavakból létrejöttet tarthatjuk, ilyenek például: *Péteri, Apáti, Szakácsi, Németi, Olaszi* (TNyt. I, 254). Az ezzel a formánssal alakult településnevek megszületését nagy általánosságban a társadalmi, gazdasági változásokkal kapcsolták össze (KRISTÓ 1976: 57). Tehát az *-i* képzős helynevek legkorábbi csoportjának a személyre utaló alapszavakból létrejöttet tarthatjuk, ezért is van az, hogy a szakirodalomban egyes kutatók szláv hatásra gondolnak a jelenlétét illetően. Hiszen a szláv nyelvekben a személynévből való helynévképzés gyakori a birtoklást jelölő képzőkkel. De később már előfordul más jelentésű alapszavak (foglalkozásnevek, népnevek stb.) után is (KISS 1997: 183). Mivel ez a képző viszonylag rövid ideig volt eleven, ezért kormeghatározó értékkel bír. Az első *-i* képzős településnév kialakulását a X. század legvégére, a XI. század legelejére helyezhetjük. A képző legproduktívabb időszaka a XIII–XIV. század volt, XIV–XV. századig volt jelen, de ekkor már főleg analógiás hatásként születtek településnevek *-i* képzővel (KRISTÓ 1976: 77).

Megtévesztő lehet a foglalkozásnévi eredetű helynevekben szereplő *-s* és *-ó* képző, de ezek a képzők nem a helyneveknek, hanem maguknak a foglalkozásneveknek a képzésében vesznek, illetve vettek részt, ilyenek például: *fonó, lovas, szekeres* foglalkozásnevek. Tehát az ezekből alakult településnevek, vagyis a *Fonó* (1244 e.: *Funov*, Gy. 1: 219), *Lovas* (1274>340: *Loas*, Gy. 1: 863), *Szekeres* ([+1077–95]>+158//403/Pp. Reg.: *Zekeres*, Gy. 1: 728) településnevek az egyrészes képző nélküli foglalkozásnévi eredetű helyneveknek a csoportjába tartoznak bele.

A foglalkozásnévi alapszóból alakult egyrészes helynevekben az alapszó jellege és a név által kifejezett funkcionális-szemantikai tartalom között kapcsolat, kölcsönös megfelelés mutatkozik, vagyis az esetek többségében a személyt vagy csoportot jelentő szavak birtoklásra vagy az adott helyen élő népcsoport foglalkozására utalnak (TÓTH V. 2001b: 645).

2. A kétrészes foglalkozásnévi eredetű helynevek lexikális-morfológiai felépítése

A kétrészes foglalkozásnévi eredetű helynevek utótagjuk alapján kétfélek lehetnek: második névrészként kizárólag földrajzi köznévv (2.1.) vagy valódi helynév (2.2.) szerepelhet.

Az utótagos helynévadás egy rendkívül erős helynév-alakítási eljárás. Erejét mutatja az is, hogy nemcsak pusztá személynevek, hanem más eredetű helynevek – pl.: törzsnévi, templomcími, foglalkozásnévi eredetű helynevek – is vettek fel utótagot, vagy már eleve utótaggal ellátva jöttek létre.

2.1. A földrajzi köznévi utótagú kétrészes foglalkozásnévi eredetű helynevek

Az adatbázisomban szereplő foglalkozásnévi eredetű helynevekben utótagként szinte mindig egyszerű földrajzi köznevek állnak, helyfajtajelölő szerepben.

2.1.1. Adatállományomban **az előtag főnév**, mindig foglalkozást, címet (*Csósztelek, Apát tava*) jelölő közszó, vagy személyt jelentő főnév (*Bába tava*), míg az utótag földrajzi köznévv (TÓTH V. 2001b: 649). Mivel az előző fejezetben részletesen beszéltem az egyes földrajzi köznevekről, így ehelyütt ezekre már nem térek ki, az idevonatkozó példákat lásd korábban. Ezt a csoportot funkcionálisan egyneműnek tarthatjuk, hiszen a nevek előtagjában birtokosi, tulajdonosi funkció fejeződik ki (TÓTH V. 2001b: 649).

2.1.2. Az előtag helynév(i származék)

Az ebben a csoportban említhető helynevekben az előtag egyrészes helynév, kétrészes helynév vagy egyrészes képzett helynév egyaránt lehet, míg az utótag itt is földrajzi köznévv.

Az ilyen típusú helynevek azt, mutatják, hogy a mindenkori helynévrendszer milyen módon hat a születő helynevek szerkezetére, hiszen számos helynév tartalmazza egy már korábban létezett helynév egészét vagy esetleg annak valamelyik részét.

Az előtag egyrészes helynév, míg az utótag pedig földrajzi köznév. Ezekben a típusú helynevekben a pontos elhelyezkedésre való utalás és az egyéb helyhez fűződő lokális viszony fejeződik ki (TÓTH V. 2001b: 651). Erre a típusra lehetnek példák a következő helynevek: a *Bába* település közelében említett örvény a *Bába öréme* (1332/414: *Babawreme*, Gy. 1: 753, 759), a *Haró* település alatt lévő *Haró völgye* (1286/XVI.: *Horou welghy* [velgyi], Gy. 1: 447), a *Solymos* nevű település közelében eredő patak kiindulópontja *Solymos feje* (1264/298/572: *Solumosfey*, Gy. 1: 600, 661).

Az ilyen névtípusok esetében a név előtagjában megnevezett helyhez fűződő lokális viszony fejeződik ki.

Az előtag kétrészes helynév, míg az utótag földrajzi köznév. Ebbe a csoportba tartozik a *Szekeresvölgye-fő* (1331: *Zekereswlgefe*, Gy. 1: 100) helynév.

Az előtag egyrészes képzett helynév, amelynek a funkciója úgy, mint az előző esetben itt is a lokális viszony megjelölése, míg az utótag földrajzi köznév. Erre a típusra példaként említhető a *Bocsárd* nevű település határában említett *Bocsárd pataka* (1327: patak *Bolchardpataka*, Gy. 1: 39, 69) pataknev.

2.2. A helynévi utótagú kétrészes foglalkozásnévi eredetű helynevek

Azokat a neveket, amelyek utótagja egy már korábban létezett helynév, különböző altípusokba sorolhatjuk aszerint, hogy bennük az utótag milyen formájában tartalmazza a helynevet: egyrészes helynévként, kétrészes helynévként vagy esetleg egyrészes képzett helynévként (TÓTH V. 2001b: 653).

2.2.1. Képzetlen helynévi utótaggal alakult foglalkozásnévi eredetű helynevek

Az előtag foglalkozásnév, míg az utótag egyrészes helynév, ilyen esetek például a következő településnevek: *Halászmorotva* (1321>385: *Halazmortva*, Gy. 1: 864), *Lovászhetény* ([1292–97]: *Luazhetyn*, Gy. 1: 316), *Szolgabekény* ([1193–6]/216/Pp. Reg., [1193–6]/218/Pp. Reg.: *Sulgabekin* ~ *Fulgabekim*, Gy. 1: 214), *Tárnokbála* (1248/326: *Tarnukbala*, Gy. 1: 754), *Tímárfony* (1269/297: *Tymar Foon*, Gy. 1: 80).

Az előtag képzetlen melléknév, míg az utótag foglalkozásnévből alakult egyrészes helynév. Előtagként az általam összegyűjtött adatállományban előfordulnak például változatos jelentésű jelzők, melyeknek szerepe az azonos névvel ellátott helyek megkülönböztetése egymástól pl.: *kis – nagy, al/alsó – fel/felső*. Erre láthatunk példát a következő település esetében is: *Alvadász* (1332–5/Pp. Reg.: *Aluodaz ~ Inferiori Vadas*, Gy. 1: 153), *Felvadász* (1332–5/Pp. Reg.: *Feluodaz ~ Feluodoz ~ Superiori Vadas ~ Feladas*, Gy. 1: 154), *Felszántó* (+1326/[1400 k.]: *Felzantou*, p. ~ *Felzantow ~ Zantou superior*, Gy. 1: 142), *Nagyszántó* (+1326/[1400 k.]: *Nogzanto ~ Nogzantow*, Gy. 1: 142).

2.2.2. Képzett helynévi utótaggal alakult foglalkozásnévi helynevek

Az utótag foglalkozásnévből alakult egyrészes képzett helynév, míg **az előtag képzetlen melléknév** szerkezeti felépítésre a következő településnevek lehetnek jó példák: *Kisapáti* (1335: p-um maioris et minoris *Apati*, Gy. 1: 425), *Nagyapáti* (1335: p-um maioris et minoris *Apati*, Gy. 1: 425) (funkcionális tekintetben e névalakulatok az adott település valamely sajátosságára vagy lokális kapcsolatára, viszonyított helyzetére utalnak). Az utótag szintén foglalkozásnévből lett képzett helynév a következő helynevek esetében, ahol **az előtag** már **főnév** pl.: *Barátpüspöki* (1281: *Baratpyspuky ~ Barathpyspuky*, Gy. 1: 655), *Mezőpüspöki* (1261/271: *Mezeupispuky*, Gy. 1: 801).

IX. Foglalkozásnévi eredetű helyneveink keletkezéstörténeti vizsgálata

Legvégül a foglalkozásnévi eredetű helynevek keletkezéstörténetével foglalkozom, azaz a **történeti elemzés**-üket végezem el. Miután az ómagyar kori foglalkozásnévi eredetű helyneveket az elemzési modell alapján kategóriákba soroltam, képet kaptam azokról a névalkotási eljárásokról, amelyek a helyneveknek erre a típusára jellemzőek voltak. A HOFFMANN által kialakított névelemzési modellben található helynévalkotási eljárásoknak csak egy részét fogom itt bemutatni és részletesen tárgyalni, csak azokat, amelyekre az ómagyar kori foglalkozásnévi eredetű helynevek között találunk példákat.

1. Szintagmatikus szerkesztéssel alakult foglalkozásnévi eredetű helyneveink

„A szintagmatikus szerkesztéssel alkotott nevek csoportjába azokat a helyneveket sorolom, amelyek keletkezésükkor szintagmatikus szerkezetként jöttek létre. E szerkezet mindkét tagja valamiféle információt ad a helynév denotációjáról, tehát funkcionális jegyet kifejező névrészek tekintendők. Ha a névrészek viszonyát grammatikai kapcsolatként értelmezzük, a két névrész között létesített nyelvtani viszonyt tarthatjuk meghatározónak az adott jelsor névsége szempontjából” (HOFFMANN 1993: 70). A szintagmatikus szerkesztés mint eljárás mindig kétrészes helynevet eredményez (TÓTH V. 2001a: 167).

A szintagmatikus szerkezetű településnevek első megjelenése az írásbeliségben a XII. században figyelhető meg, fellendülésük a XIV. század eleje és a XV. század közepe között zajlott le, s jelentősebb számbeli megugrással a XVI. század második felében szembesülünk.

1. Jelzős szerkezetből alakult foglalkozásnévi eredetű helyneveink

A jelzős szerkezet a foglalkozásnévi eredetű helynevek körében egyaránt jelölheti az alaptagban kifejezett fogalom minőségét, mennyiségét, birtokosát.

1.1. Minőségjelzős szerkezetek

A minőségjelzős szerkezetekben az első névrész melléknévi jellegű szó, az alaptagja pedig megnevező funkcióban álló foglalkozásnévi lexéma. A bővítményrészben kifejeződik a település viszonyított nagysága vagy viszonyított helyzete.

Kijelölő jelzői összetételek közé sorolható foglalkozásnévi eredetű helynevek előtagjának az a funkciója, hogy az azonos nevet viselő helyek közül kijelölje valamelyiket pl.: *Alvadász* (1332–5/Pp. Reg.: *Aluodaz ~ Inferiori Vadas*, Gy. 1: 153) – *Felvadász* (1332–5/Pp. Reg.: *Feluodaz ~ Feluodoz ~ Superiori Vadas ~ Feladas*, Gy. 1: 154), *Kisapáti* (1335: p-um maioris et minoris Apati, Gy. 1: 425) – *Nagyapáti* (1335: p-um maioris et minoris Apati, Gy. 1: 425).

1.2. Mennyiségjelzős szerkezetre is található példa az adatállományomban ez a *Kétszántó* (+1326/[1400 k.]: *Kethzantou*, v. ~ *Kethzantow ~ amborum Zantow*, Gy. 1: 142) nevű településünk.

1.3. Birtokos jelzős szerkezetek a foglalkozásnévi eredetű helynevek körében azt a funkcionális tartalmat fejezik ki, hogy a hely valakinek/valakiknek a tulajdonában/használatában van. Az ilyen összetételekben az első névrész foglalkozásnévi megkülönböztető jelzői, míg a második névrész szerepét ezekben a névszerkezetekben döntően földrajzi köznevek töltik be, amely a hely fajtáját jelöli meg. Ritkábban utótagként helynévi lexémát is találunk megnevező szerepben.

1.3.1. A jelöletlen birtokviszonyt tartalmazó helynevek bővítményi tagja az általam vizsgált korpuszban csakis foglalkozásnév lehet pl.: *Csősztelek* (1289/291: *Cheuzteluk*, Gy. 1: 295), *Daróc-fok* (+1264/[XIV.]: *Drauchfok*, Gy. 1: 297), *Halász-fenyér* (1192/374/425: *Halazfenyr*, Gy. 1: 236), *Jobbágytelek* (1322/323/783, 1323/783: *Jobagyteluk*, Gy. 1: 222), *Kovács-tető* (1327/589: *Kowachtetheo*, Gy. 1: 636), *Lovastelek* (1319/414/XVI.: *Lomasthelek*, Gy. 1: 640), *Püspöki-mál* (1279: *Pyspukymal*, Gy. 1: 683); *Halászmorotva* (1321>385: *Halazmortva*, Gy. 1: 864), *Lovászhetény* ([1292–97]: *Luazhetyn*, Gy. 1: 316), *Szolgabekény* ([1193–6]/216/Pp. Reg., [1193–6]/218/Pp. Reg.: *Sulgabekin ~ Fulgabekim*, Gy. 1: 214).

1.3.2. A jelölt birtokviszonyt tartalmazó helynevek bővítményrészi pozíciójában az általam vizsgált korpuszban értelemszerűen minden esetben foglalkozás- vagy méltóságnév szerepel pl.: *Apát tava* ([+1077–95]>+158//403/Pp. Reg.: *Apattoa*, Gy.

1: 371), *Apát zátonya* (1326/353: *Apatzatuna*, Gy. 1: 731), *Asszonyvására* (1203/342//477: *de Foro Regine*, 1268/270: *Ahzunwasara*, Gy. 1: 595), *Asszonylaka* (1238/377: *Assunluka*, Gy. 1: 172), *Király uta* (1256: *Kyraluta*, Gy. 1: 124), *Királymezeje* (1344: *Keralmezei*, loc., J. 288, ComBih. 92, HO. 3: 149), *Kovács pataka* (1324: *Konachpotoka [olv. Kouach-]*, Gy. 1: 528), *Szolga erdeje* (1350: *Zulgaerdei*, s., Haan, Dipl. 22, Bíró, Kladány 40), *Úr réve* (1192/374/425: *Vrreui*, [1192]/394: *Vireui [olv. Vrreui]*, Gy. 1: 236). De találkozhatunk olyan helynevekkel is, amelyeknek az előbbihez képest eltér az előtagja, hiszen az előtagjuk foglalkozásnévből lett helynév, ilyenek például a következők: *Bába réve* (1312: *Babarini*, v., A. 1: 248 ~ *Babariui*, p., 1433: *Babareue*, Cs. 2: 469), *Bába tava* (1303: *Babatoua*, Gy. 1: 489), *Halász tava* (1261/271: *Halasztoua*, Gy. 1: 896), *Haró völgye* (1286/XVI.: *Horou welghy*, Gy. 1: 447), *Pap ága* (1310: *Popaga*, Gy. 1: 616), *Pap rétje* (1313/339: *Poprethe*, Gy. 1: 799), *Remete erdeje* (1341: *Remeteerdey*, Gy. 1: 317).

1.3.3. Rész-egész viszonyt kifejező foglalkozásnévi eredetű helynévre is fellelhető egy példa a *Szekeresvölgye-fő* (1331: *Zekereswlgefe*, Gy. 1: 100), hiszen ez a hely a *Szekeres-völgy* (+1263/+264: *Zekereswlg*, Gy. 1: 118, 146) nevű hely kezdetét, kiindulópontját jelöli meg.

2. Morfematikus szerkesztéssel alakult foglalkozásnévi eredetű helynevek

„A morfematikai szerkesztés azt a névalkotási eljárást takarja, melynek során valamely nyelvi elem egy kötött morféma vagy ahhoz hasonló funkciójú elem hozzákapcsolásával helynévi szerep betöltésére válik alkalmassá” (HOFFMANN 1993: 73). Helynévképzésnek tekintjük az olyan eljárást, amelynek során az adott jelsor helynévi, tulajdonnévi státusza azáltal teremődik meg, hogy egy tömorfémához helynévképzőt illesztünk” (HOFFMANN 1993: 75).

A helynévképzésnek, mint funkciónak a megjelenését valószínűleg az ősmagyar korra tehetjük, bár ekkor bizonyára jóval kisebb teret kapott a helyjelölésben, mint a későbbi időszakokban (TÓTH V. 2001a: 52). A névalkotásnak ez módja minden esetben egyrészes elnevezést eredményez (de ezekkel a képzőelemekkel találkozhatunk egyes kétrészes nevekben is). A képzéssel létrehozott

nevek funkcionális-szemantikai szinten általában a település valamely tulajdonságát jelölik meg. A képző bizonyos tekintetben a 'hely' jelentést hordozza, s így ezek a helynevek ennyiben közel állnak a kétrészes nevekhez. A helynévképzővel alakult nevek esetében fontosnak kell tartani az analógia szerepét (RÁCZ 2005: 180–1).

Az általam vizsgált vármegyék foglalkozásnévi eredetű helynévkincsének létrehozásában két képző vett alkotó módon részt a korai ómagyar korban. Ezek pedig a *-d* és az *-i* képzők. A foglalkozásnévi eredetű helynevek tanúsága szerint az *-i* képző aktívabb módon vett részt az ilyen típusú nevek alakításában, mint a *-d* képző. Mivel róluk az előző fejezetben már részletesen esett szó, ezért itt csak néhány példát sorolok fel emlékeztetőül. A *-d* képzővel alakultak az alábbi foglalkozásnévi eredetű településneveink: *Bocsárd* (+?1232/384/393: *Bolchart*, Gy. 1: 69), *Királd* (1246/437: *Crald*, Gy. 1: 782), *Papd* (1319: p-es uterque *Popt*, Gy. 1: 355), *Tárkánd* (1332–7/Pp. Reg.: *Tarkand*, Gy. 1: 674); *-i* képzővel pedig: *Ácsi* (1330: *Alchy*, Gy. 1: 847), *Apáti* (1253: *Apatj*, Gy. 1: 425), *Csősz* (1192/375/425, [1192]>394: *Cheuzy*, Gy. 1: 217), *Halászi* (1192/374/425: t. piscatorum Bachiensis castris, [1230]/231: *Halazy*, Gy. 1: 221), *Igrici* (1280, 1288: *Igrici*, Gy. 1: 777), *Jobbágyi* (1229/550: *Iobagi*, Gy. 1: 628), *Királyi* ([1291–94]: *Kyraly*, Gy. 1: 634), *Papi* (1243, [1313–16], 1317, *1322, *1325, 1332–5/Pp. Reg.: *Popi*, Gy. 1: 128–9), *Püspöki* ([1177]/500 k.: *Pyspeky*, Gy. 1: 370), *Szakácsi* (1300: Gaal f. Lodomerii de *Zakachy*, Gy. 1: 803), *Szúcsi* (1334: *Zuchy*, Gy. 1: 239), *Tárnoki* (1332: *Tarnuky*, Gy. 1: 873), *Vendégi* (1323/390: *Vendegy*, Gy. 1: 155) települések nevei.

3. Jelentésbeli névalkotással keletkezett foglalkozásnévi eredetű helynevek

„Jelentésbeli névalkotásnak a névképzési folyamatok azon eljárásait tekintjük, amelyek során a nyelv meglévő belső elemkészletét oly módon használják fel helyenként, hogy az új jelentés kialakulása az alak szerkezetváltozása nélkül történik meg. A jelentésbeli névalkotás tehát a belső névadás olyan fajtája, ahol a helynéviség szempontjából a nyelvi szerkesztés nem játszik szerepet” (HOFFMANN 1993: 92, TÓTH V. 2001a: 199).

Metonimikus névátvitellel keletkezett ómagyar kori foglalkozásnévi eredetű helynevek.

A névadás alapjául szolgáló fogalmi jegyek érintkezése alapján történő névadást tekintjük névátvitelnek. A névátvitel mindig egyrészes nevet hoz létre, s ez a név funkcionális síkon az adott hely valamely sajátosságának leírása lehet csupán. Az általam vizsgált korpuszban csak metonimikus névátvitelre találhatunk példát. A metonímia „olyan szókép, amely a két fogalom közti térbeli, időbeli, anyagbeli érintkezésen vagy ok–okozati kapcsolaton alapul...a két fogalom között asszociáció lép fel, s ennek eredményeképpen az egyik fogalomnak: a kifejezőnek, a képnek a nevét átvisszük a másiknak: a kifejezendőnek a jelölésére, és annak értelmében használjuk” (FÁBIÁN–SZATHMÁRI–TERESTYÉNI 1958: 108). E folyamat nyelvi vetületeként egy adott hangsor újabb jelentés hordozójává válik (TÓTH V. 2001a: 201).

Személy / csoport → a hely, ahol lakik (és/vagy a hely, ami a tulajdona)

A szakirodalom a pusztai személynévi helynevekkel tipológiai megfontolások alapján szoros rokonságban állónak tekinti egyrészt a nép-, a törzs- és a foglalkozásnévi helyneveket, másrészt a patrocíniumi helyneveket is. A közöttük lévő kapcsolat elsősorban szemantikai. A foglalkozásnévi lexéma tipológiai szempontból hasonlóan viselkedik, mint a személynév, vagy mint a népnévi lexéma; vagyis a közszó gyűjtőnévi értelemben önmagában metonimikus névadással éppúgy helynévvé válhat, mint helynévképző segítségével vagy összetett helynév részeként. Ez a három típus tehát névkeletkezési folyamatok alapján is szoros összefüggéseket mutat. Tehát mint ahogyan már említettem helynév metonímiával foglalkozást jelölő lexémából is létrejöhet, ahogyan ezt a következő példák is bizonyítják. Pusztai foglalkozásnév alakult metonimikusan helynévvé a következő esetekben: *Apáca* (1333–5/Pp. Reg.: *Apacha* ~ *Apatha*, Gy. 1: 170), *Ardó* (1332–5/Pp. Reg.: *Ordow*, Gy. 1: 528), *Bába* (1234/550, 1266/409/728, [1272–90], 1293/323, 1323, 1332, 1332–5/Pp. Reg., 1343 (Cs. 1: 168): *Baba*, Gy. 1: 753), *Bocsár* (1249: *Boltsschar*, Gy. 1: 69), *Család* (1210: *Solad*, v., 1331: *Chalad*, Gy. 1: 437), *Csatár* (1295/423: *Chatar*, Gy. 1: 504), *Csitár* (1298/300 k., [1300 k.]: *Chatar*, Gy. 1: 438), *Daróc* (1332–5/Pp. Reg.: *Dorauch* ~ *Doroch* ~ *Dorolch* ~ *Doronch* ~ *Dorson*, Gy. 1: 769),

Fegyvernek (1213/550 (VRH. 63: 197): *Fegynernuch* Gy. 1: 616), *Halász* (1238/377: *Halaz*, Gy. 1: 719), *Haró* (1232: *Hurov*, Gy. 1: 446), *Igric* (+1237/[1237–42]: *Hirrich* [olv. *Hicrich*], Gy. 1: 777), *Jobbágy* (1320, 1321, 1321/330: *Jobag*, Gy. 1: 720), *Kovács* (1209 Pp.: *Coach*, Gy. 1: 453), *Madarász* ([1291–94], 1332–7/Pp. Reg.: *Madaraz*, Gy. 1: 641), *Pap* (1249/355, [XIV. eleje], 1305: *Pop*, Gy. 1: 128–9), *Remete* (1318: *Remethe*, Gy. 1: 657), *Szántó* ([1158 k.]: *Zamto*, Gy. 1: 474), *Tárnok* (+1194/[1230 k.]: *Tawarnuc*, Gy. 1: 811), *Tímár* (1232, 1304: *Tymar*, Gy. 1: 874), *Vadász* (1335: *Vodaz*, Gy. 1: 681), *Vajda* (1285>366/369, 1332–5/Pp. Reg.: *Woyda*, Gy. 1: 154).

Ez a névadási típus úgy alakulhatott ki, hogy a várak környékén gyakran egy-egy faluba telepítették az azonos mesterséget űző királyi várnépet (TÓTH V. 2001: 205–8).

4. Szerkezeti változással alakult foglalkozásnévi eredetű helynevek

A névalakulásnak ebben a formájában természetesen mindig valamilyen már meglévő névalak volt a változás kiindulási alapja. Ezek a névalakok fejlődésük során vagy „nagyobb terjedelműek” lettek, vagy éppen kisebbek. A foglalkozásnévi eredetű helyneveink esetében mindkét irányú változás végbe mehetett, mind a névelemek és mind a névrészek szintjén. A névelemnyi névnövekedést bővülésnek, a néveresznyi növekedést kiegészülésnek; míg a név funkcionális névelemmel való csökkenését redukciónak nevezzük. Ha a helynév alaki felépítése módosul, akkor szerkezeti változásról beszélünk. A szerkezeti változás a név hangtestében növekedést vagy csökkenést eredményezett a vizsgált anyagon belül (TÓTH V. 2001a: 208).

4.1. Kiegészüléssel alakult foglalkozásnévi eredetű helyneveink

„Kiegészülésnek nevezzük azt a névalkotási eljárást, amelynek során egy meglévő helynevet osztályjelölő földrajzi köznévvvel toldanak meg. A létrejövő új név denotatív jelentése azonos marad a kiindulásként szolgáló helynévével, szerkezete azonban feltétlenül megváltozik: kiegészüléssel mindig olyan kétrészes név keletkezik, amelyben a névrészek funkciója a megnevezés és a hely fajtájának a megjelölése” (HOFFMANN 1993: 131). A kiegészülés tehát mindig kétrészes nevet

eredményez és alakilag a két névrész között szinte kizárólagosan birtokos jelzős kapcsolat van (TÓTH V. 2001a: 211-13). Az újonnan létrejött helynév szerkezete minden esetben úgy alakul, hogy a névrészek a megnevezés és a hely fajtájának megjelölési funkcióját látják el pl.: *Apáti* (1286: p. Supch ... sub nomine *Apati*, Gy. 1: 158) településnév kiegészüléséből lett *Apátifölde* (1329/330/407: *Apatifeulde*, Gy. 1: 158).

4.2. Bővüléssel alakult foglalkozásnévi eredetű helyneveink

„A helynévnek egy új névelemmel, vagy toldalékmorfémával való megtoldását bővülésnek nevezzük. A bővülés a helynév funkcionális szerkezetét nem változtatja meg, azaz nem hoz változást a helynevek névrészeinek számát illetően, csupán az alaki szerkezet módosulásával jár együtt” (TÓTH V. 2001a: 214). *Igric* (+1237/[1237–42]: *Hirrich* [olv. *Hicrich*], Gy. 1: 777) > *Igrici* (1280, 1288: *Igrici*, Gy. 1: 777) példában az időrend miatt feltételezhetünk bővülést, amely toldalékmorfémával történt.

4.3. Redukcióval alakult foglalkozásnévi eredetű helyneveink

Redukciónak nevezzük azokat a helynévszerkezeti változásokat, amelyek során egy vagy több – nem névrészi szerepű – névelem kiesik a névből (HOFFMANN 1993: 128). A név funkcionális szerkezeti típusa e változás következtében nem módosul. Ebben az esetben is az időrend miatt valószínűsíthető a névelemelhagyás, amely képzőket érint pl.: *Bocsárd* (+?1232/384/393: *Bolchart*, Gy. 1: 69) > *Bocsár* (1249: *Boltsschar*, Gy. 1: 69), *Kovácsi* (+1075/+124/+217 (DHA. 205, 214): *Kouachi*, Gy. 1: 453) > *Kovács* (1209 Pp.: *Coach*, Gy. 1: 453), *Papi* (1243, [1313–16], 1317, *1322, *1325, 1332–5/Pp. Reg.: *Popi*, Gy. 1: 128–9) > *Pap* (1249/355, [XIV. eleje], 1305: *Pop*, Gy. 1: 128–9), de az ilyen névpárok esetében a változás iránya nem dönthető el egyértelműen.

X. Összegzés

Dolgozatomban megpróbáltam egy minél átfogóbb és részletesebb elemzést nyújtani a foglalkozásnévi eredetű helynevekről. Így megnéztem azt, hogy milyen kronológiai paraméterekkel jellemezhetők. Megvizsgáltam mely megyékben és mely helyfajtákban, milyen arányban fordulnak elő foglalkozásnévi eredetű helynevek. Aztán kutatásokat folytattam abban a tekintetben, hogy e helynevek létrejöttében mely foglalkozások vettek részt. Végül pedig az adatbázisomban található helynevek többszintű nyelvi elemzését végeztem el.

A vizsgálatok során megerősödött bennem az a tapasztalat, hogy az ómagyar kori helynévanyag történeti elemzése igen nehéz feladat. Ennek az az oka, hogy keletkezésüket gyakran legnagyobb igyekezetem ellenére sem tudom teljes bizonyossággal megmutatni, hiszen egy szinkrón rendszerben állnak rendelkezésemre. A nevek kialakulási folyamatát sokszor inkább csak valószínűsíteni tudom, még ha olyan kiváló, nélkülözhetetlen kézikönyv is nyújtott segítséget a névfejtésben, mint például KISS LAJOS *FNESz*-a. Ami a bizonytalanságban fogódzót adhat, és amire elképzeléseimet alapozni tudom, az leginkább az analógia, amely a helynévadásban megfigyelhető rendszerszerűségből adódóan általában megbízható támaszul szolgál.

XI. Felhasznált szakirodalom

- AKADÉMIAI KISLEXIKON I-II. KÖTET (1989-90), Akadémiai Kiadó, Budapest.
- BÉNYEI ÁGNES – PETHŐ GERGELY (1998), Az Árpád-kori Győr vármegye településneveinek nyelvi elemzése. A Magyar Névarchívum Kiadványai 2. Debrecen.
- BENKŐ LORÁND (1996), Ómagyar kori helyneveink vizsgálatának néhány szempontjáról, különös tekintettel a település- és népességtörténeti kutatásokra. Névtani Értesítő 18. 5-14.
- BENKŐ LORÁND (1993), Az Árpád-ház szentjeinek szerepe a középkori magyar helynévadásban: MNy. 89: 10–9.
- FÁBIÁN PÁL—SZATHMÁRI ISTVÁN—TERESTYÉNI FERENC (1958), A magyar stilisztika vázlata. Bp.
- GYÖRFFY GYÖRGY (1960), A magyar törzsi helynevek. In: *Névtudományi vizsgálatok*. A Magyar Nyelvtudományi Társaság Névtudományi Konferenciája. 1958. PAIS DEZSŐ közreműködésével szerk. MIKESY SÁNDOR. Bp. 27–34.
- GYÖRFFY GYÖRGY (1972), Az Árpád-kori szolgálónépek kérdéséhez: TörtSzle. 15: 261-320.
- GYÖRFFY GYÖRGY (1977), *István király és műve*. Bp.
- HECKENAST GUSZTÁV (1970), Fejedelmi (királyi) szolgálónépek a korai Árpád-korban. *Értekezések a történeti tudományok köréből*. Új sorozat. 53. sz. Bp.
- HOFFMANN ISTVÁN (1993), Helynevek nyelvi elemzése. DEMNyIK. 61. sz. Debrecen.
- HOFFMANN ISTVÁN (2003), Magyar helynévkutatás 1958-2002. A Magyar Névarchívum Kiadványai 7. Debrecen.
- KÁLMÁN BÉLA (1978), Hogyan keletkeztek a helységnevek? MTA I. Oszt. Közl. 30, 171-174.
- KERTÉSZ MANÓ (1939), A magyar helynévadás történetéből: Nyr. 68: 33-9.
- KISS LAJOS (1978), Földrajzi nevek etimológiai szótára. Bp.
- KISS LAJOS (1997), Korai magyar helységnevtípusok: HonfNyelv. 177-85.

- KNIEZSA ISTVÁN (1938), Magyarország népei a XI-ik században. In: Emlékkönyv Szent István király halálának kilencszázadik évfordulóján. Szerk. SERÉDI JUSZTINIÁN. Bp. II, 365–472.
- KNIEZSA ISTVÁN (1943), Keletmagyarország helynevei. *Magyarok és románok I–II.* Szerk. DEÉR JÓZSEF—GÁLDI LÁSZLÓ. Bp. I, 111–313.
- KORAI MAGYAR HELYNÉVSZÓTÁR I. KÖTETE (2005), Közzéteszi: HOFFMANN – PÓCZOS-RÁCZ-TÓTH, Debrecen .
- KRISTÓ GYULA (1976) Szempontok korai helyneveink történeti tipológiájához. Szeged. Acta Historica. Tomus LV.
- KRISTÓ GYULA (1980), A magyar névtudomány és az objektív kritika. Nyr. 104. 250–256.
- KRISTÓ GYULA (1983), Tanulmányok az Árpád-korról. Bp.
- MAKKAI LÁSZLÓ (1947), A Csallóköz településtörténeti vázlata. Századok 81: 109–35.
- MEZŐ ANDRÁS (1982), A magyar hivatalos helységnévadás. Bp.
- MEZŐ ANDRÁS (1996), A templomcím a magyar helységnevekben. (11–15. század) Bp.
- RÁCZ ANITA (2005), A régi Bihar vármegye településneveinek nyelvészeti vizsgálata. A Magyar Névtudományi Társaság Kiadványai 9. Debrecen.
- SOLYMOSI LÁSZLÓ (1972), Árpád-kori helyneveink felhasználásáról: MNy. 68: 179–90.
- SOLYMOSI LÁSZLÓ (1997), Dusnok neveinek előfordulásai a középkori Magyarországon: Kiss Lajos Eml. 372–86.
- SZABÓ ISTVÁN (1971), A falurendszer kialakulása Magyarországon. Bp.
- TESz. = *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára I–III.* Főszerk. BENKŐ LORÁND. Bp., 1967–76.
- TNYt. = *A magyar nyelv történeti nyelvtana. I. A korai ómagyar kor és előzményei.* Főszerk. BENKŐ LORÁND. Bp. 1991. *II/1. A kései ómagyar kor. Morfe-matika.* Főszerk. BENKŐ LORÁND. Bp. 1992., *II/2. A kései ómagyar kor. Mondattan, szöveggammaatika.* Főszerk. BENKŐ LORÁND. Bp., 1995.
- TÓTH VALÁRIA (2001a), Névrendszertani vizsgálatok a korai ómagyar korban. (Abaúj és Bars vármegye). A Magyar Névtudományi Társaság Kiadványai 6. Debrecen.

TÓTH VALÉRIA (2001b), A helynevek lexikális szerkezetéről: FUD. 8:643-55.

XII. Mellékletek

1. számú melléklet: Foglalkozásnévi eredetű helynevek adatbázisa

A, Á

Ácsi 'település Csanád vm.-ben, Egres és Jára körül feketett' 1330: *Alchy*, v. (Gy. 1: 847). — Neve szerint eredetileg királyi ácsok lakták. Többé nem szerepel. A többi ilyen nevű település analógiájára vehető fel *l* nélkül. Gy. *Álcsi*-nak mondja.

Alvadász 'település Abaúj vm. DNy-i részén Szikszótól É-ra' 1332–5/Pp. Reg.: *Aluodaz* ~ *Inferiori Vadas* (Gy. 1: 153). L. **Vadász (1.)**. — Többletadatok: 1339/358: *Olwadaz*, p. (AnjouOklt. 13: 17/19). Ma *Alsóvadász*.

Apáca 'település Arad vm.-ben Aradtól DNy-ra, a Maros bal partján' 1333–5/Pp. Reg.: *Apacha* ~ *Apatha* (Gy. 1: 170), 1332–7: *Apachhya* (Erd.Hnt. 56, IstArad 44). — Nevéből következtethetően apácakolostor birtoka volt (i. h.).

Apakovácsi 'település Bihar vm. ÉNy-i részén a Berettyótól É-ra' [1291–94]: in Kuachy Apa, in v. *Apa Kuachy* (Gy. 1: 635). L. **Kovácsi (1.)**. — A XIII. század végén a Barsa nembeli Apa birtoka, 1321-ben Kovácsi Apa fia Miklóse (Gy. i. h.). Biztos, hogy ez összetett helynév, s nem 'Apa falva, Kovácsi'-ként értendő?

Apát tava 'Baranya vm.-ben Dráva birtokon említett hely' [+1077–95]>+158//403/Pp. Reg.: *Apattoa*, [+1077–95]//XV.: *Apathaua* ~ *Pathan* (Gy. 1: 371).

Apát zátonya 'Bodrog vm.-ben Tóti határában említett halastó' 1326/353: *Apatzatuna* (Gy. 1: 731).

Apátfája 'település Bihar vm. É-i részén Debrecentől ÉK-re' 1347: *Apathfaya*, p. (Cs. 1: 602, A. 5: 49–50). NÉMETH P. Szabolcs vm.-hez számítja (23). — Ma Debrecenhez tartozó erdős terület (FNESz. *Apafa*).

Apátfalva 'település Borsod vm. Ny-i részén Bél mellett ÉK-re' 1330/771: v-m ante mon., que vulg. *villa Abbatis* nuncupatur (Gy. 1: 756), 1338: *Apathfalva* (Cs. 1: 168). L. **Bél**. — Györffy a latin formát már önálló tulajdonnévnek tekinti: a háromkúti apátság alatt kialakult falu nevének.

Apáti 'Baranya vm. ÉK-i részén, Bár és Csele mellett említett föld' 1329/378/388: *Apaty*, t. (Gy. 1: 271).

Apáti 'település Bars vm. ÉK-i részén, a Garam bal partján' 1253: *Apatj*, t., *1332/Pp. Reg.: *Epati* (Gy. 1: 425). Osztódásával alakult **Kis-** és **Nagyapáti**. — I. Géza 1075-ben a sosoldi királyi uradalom egy részét a garamszentbenedeki apátságnak adta, később ez a birtok viseli az *Apáti* nevet (vö. Gy. 1: 425). Mindenszentekről nevezett egyháza volt. Ma két falu: *Felsőapáti* és *Garamszent*.

Apáti 'település Bodrog vm. DNy-i részén Bodrogtól D-re' 1337 Pp./Pp. Reg.: v. *Appati* alias Nodyarki (Gy. 1: 706). L. **Nagyárki**. — Aranyán birtokon tűnik fel, részben annak neve helyett is. Aranyánt előbb a tihanyi, majd a bítai apát birtokolta.

Apáti 'település Borsod vm. DNy-i részén az Eger patak közelében' 1261/271: *Apati*, 1261/323: *Apaty* (Gy. 1: 752). — Szihalom része kapta utóbb ezt a nevet, s 1067 körül került a százdi apátság tulajdonába (Gy. 1: 752, 807). Ma *Kisapáti* psz.

Apáti 1. 'település Abaúj vm. Ny-i részén a Vasonca mellett, Forrótól ÉNy-ra' 1256: *Appati*, p., 1272/419, 1307/315/327: *Apathy*, t., 1275: *Apathi*, v. (Gy. 1: 62). — Megerősítő adatok: 1307/315/327: *Apathy*, t. (AnjouOklt. 2: 103/228). A Vasonca

menti Apáti neve azzal kapcsolatos, hogy a falu a Heves megyei Sár (a mai Abasár) monostorának volt a birtokában (vö. Gy. 1: 62, FNESz. *Gagyapáti*). Ma *Gagyapáti*.

Apáti 1. 'település Bihar vm. Ny-i részén a Köröstől É-ra' *1221/550 (VRH. 25: 14), *1332-7/Pp. Reg.: *Apathi*, v., *1332-7/Pp. Reg.: *Apati* (Gy. 1: 594). — A tordai apátság birtoka. Bihar megye területén 5 Apáti falu feküdt, ám ezek adatai nem mindig azonosíthatók. Ma *Körösszegapáti* (FNESz.).

Apáti 1-5. 'egyértelműen nem azonosítható település Bihar vm.-ben' 1219/550: *Apaty*, v., 1220/550: *Apathy*, v. (Gy. 1: 594, VRH. 25: 15). A négy Bihar vm.-i **Apáti** mellett szóba jön egy ötödik is, Pocsaj környékén. — Bihar megye területén 5 Apáti falu feküdt, ám ezek adatai nem mindig azonosíthatók. Az adatok pontosan nem azonosíthatók. Az előző 4 Apáti adatai éppúgy lehetnek, mint egy 5.-é, amelynek emlékét Gy. szerint ma hn. őrzi Pocsaj határában É-on (l. Gy. i. h.).

Apáti 2. 'település Abauj vm. középső részén Szinától ÉK-re' 1286: p. Supch ... sub nomine *Apati* (Gy. 1: 158). **Apátifölde** néven is említik. L. **Zsupcs.** — A Miszla menti Zsupcs településre a széplaki apát tartott igényt, *Apáti* néven (vö. 1286-os oklevél) az ő monostorának mondvá azt bizonyítéka nem lévén, igényét elutasították (vö. Gy. 1: 159).

Apáti 2. 'település Bihar vm.-ben Váradtól D-re' [1291-94]: v. *Abbat*, 1319/414/XVI.: *Apathi* (Gy. 1: 594). — A váradi püspök birtoka. Bihar megye területén 5 Apáti falu feküdt, ám ezek adatai nem mindig azonosíthatók. Később ez *Oláhapáti*, ma a rom. *Apateu* (Lelkes 449). *AnjouOklt.* 5: 193/488.

Apáti 3. 'település Bihar vm. ÉK-i részén a Berettyó és az Ér között, Székelyhídtól K-re' 1332-7/Pp. Reg.: *Apathi*, v. ~ *Apati*, v. (Gy. 1: 594). — Bihar megye területén 5 Apáti falu feküdt, ám ezek adatai nem mindig azonosíthatók. Később *Felapáti* neve is van. Ma psz. Margittától Ny-ra, Apátkeresztúr mellett.

Apáti 4. 'település Bihar vm. ÉK-i részén az Értől Ny-ra' 1326/327/XVIII., 1327/XVIII., 1338/396 (Károlyi 1: 130): *Apaty*, p. (Gy. 1: 594). — Eredetileg Tarcsához tartozhatott, s valószínűleg az ott birtokos szentjobbi apát emlékét őrzi nevében. Bihar megye területén 5 Apáti falu feküdt, ám ezek adatai nem mindig azonosíthatók. Később *Kisapáti* és *Pusztapáti* neve is van. Ma psz. (Ér)Mihály(falvától DK-re. *AnjouOklt.* 11: 65/125.

Apátifölde 'település Abauj vm. középső részén Szinától ÉK-re' 1329/330/407: *Apatifeulde* (Gy. 1: 158). L. **Apáti (2.)**, **Zsupcs.**

Apát-völgy 'Baranya vm.-ben a Pécs melletti Boda határában említett völgy' [+1235]/350/404: *Apat`welgh*, vall. (Gy. 1: 285).

Apát-köz hida 'Baranya vm.-ben Medviz határában említett hely' [+1077-95]>+158//403/Pp. Reg.: *Apatkuzhyda*, [+1077-95]//XV.: *A pakazhyda* (Gy. 1: 340).

Ardó 'település Bereg vm. DNy-i részén Lampertszászától É-ra' 1332-5/Pp. Reg.: *Ordow* (Gy. 1: 528), 1347: *Ordo* (ComBer. 35, Z. 2: 252). — Gy. szerint nevéből következtethetően királyi erdőóvók lakták. Ma *Beregardó*.

Asszonyfalva [3.] 'település Bodrog vm.-ben, Bán környékén említik' *1198 Pp./Pp. Reg: *pr. do~c* (Gy. 1: 708). A név csak latin fordításban szerepel.

Asszonyfalva 1. 'település Bodrog vm. ÉNy-i részén' 1307: *Azunfalua*, v., 1336: *Assunfalua*, 1338: *Azzunfolua*, v. (Gy. 1: 707-8, Mező, Patr. 206, Kázmér, Falu 267).

Kanizsa (1.) néven is említik. — Szláv neve 'fejedelemé' jelentésű, míg későbbi magyar *Asszonyfalva* neve 'királyné falvát' jelent (Gy. 1: 708).

Asszonyfalva 2. 'település Bodrog vm. D-i részén Negyventől D-re' 1337: *Azunfalwa*, 1339: *Azvnfolua*, p. (Gy. 1: 708, Kázmér, Falu 188), 1350: *Azunfalua* (Z. 2: 440). **Boldogasszonyfalva** néven is említik.

Asszonylaka 'település Arad vm.-ben Aradtól D-re' 1238/377: *Assunluka*, v., 1333–4/Pp. Reg.: *Aznulaka* ~ *Azumlaka* (Gy. 1: 172). — Nevéből következtethetően eredetileg királynéi birtok (i. h.).

Asszonyvására 'település Bihar vm. É-i részén az Értől K-re' 1203/342//477: de *Foro Regine*, 1268/270: *Ahzunwasara*, [1272–90]: *Azunvasara*, 1332–7/Pp. Reg.: *Azzunuisari* ~ *Assumhari*, v. (Gy. 1: 595). — A mai rom. T^hrguşor (Lelkes 87), m. *Asszonyvására*.

B

Bába 'település Borsod vm. DK-i részén a Hejő közelében, Palkonyától Ny-ra' *1234/550, 1266/409/728, [1272–90], 1293/323, 1323, 1332, 1332–5/Pp. Reg., 1343 (Cs. 1: 168): *Baba*, t., v., 1332–5/Pp. Reg.: *Babil* (Gy. 1: 753). Vö. **Bába öréme**. — *Ma Hejőbába*.

Bába öréme 'Borsod vm.-ben a Bába településsel szomszédos Noszkad és Bód határában említett hely' 1332/414: *Babawreme*, loc. (Gy. 1: 753, 759). Vö. **Bába**.

Baba réve 'település Baranya vm.-ben a Dráván túl Bonahidakrassó körül' 1312: *Babarini*, v. (A. 1: 248) ~ *Babariui*, p., 1433: *Babareue* (Cs. 2: 469). — Cs. megjegyzi, hogy az általa közölt forma nem az A., hanem az eredeti alapján szerepel. A szövegkörnyezet kicsit kétes: *penes villam ipsius magistri Philipi Babarini* vocatam. Lehet, hogy esetleg Verőce vm.-ben van, de Vizsonthidával együtt említik.

Bába szöge 'Koksó határában említett hely' +1262/XIV.: *Baba zuge* (Gy. 1: 102, 114). — *penes* a latin minősítése, mi ez? Gondoltam, hátha fontos.

Bába tava 'Zseliz határában említett mocsár' 1303: *Babatoua*, stag. (Gy. 1: 489).

Barátpüspöki 'település Bihar vm. É-i részén az Értől Ny-ra' 1281: *Baratpyspuky* ~ *Barathpyspuky*, v., 1282: *Baratpispuki*, v. (Gy. 1: 655), 1339: *Baratpispuky* (J. 204, ComBih. 32, F. 8/4: 378). — További adatok: 1339: *Baratpispuky* (AnjouOklt. 23: 44/68). Az erdélyi püspök birtokolta.

Békáspapd 'település Baranya vm. K-i részén a Karasó mellékén' 1330/477: *Bekaspab[d]* (Gy. 1: 355). L. **Papd**. — Az előtagot újabb kori továbbélés hitelesíti.

Belényes 'település Bihar vm. D-i részén a Fekete-Körös mellett' [1291–94]: *Benenus*, [1297–1317]>374/500 k.: *Belinis*, 1309, 1332–7/Pp. Reg.: *Benenes*, 1332–7/Pp. Reg.: *Belenus*, v. ~ *Belenes*, v. ~ *Bolenes*, v. (Gy. 1: 599). — A mai rom. Beiuş (Lelkes 109), m. *Belényes*. (AnjouOklt. 2: 239/552) Azért vettem fel, mert a FNESZ szerint vagy azzal kapcsolatos, hogy a környéken sok bölény élt vagy pedig bölényvadászok településére utal.

Bocsár 'település Abaúj vm. középső részén Szinától É-ra' 1249: *Boltsschar*, t., [1267]: *Bolchar*, 1332–5/Pp. Reg.: *Belser* ~ *Boher* (Gy. 1: 69). L. **Bocsárd**.

Bocsár 'település Csanád vm. DNY-i csücskében, Torontál vm. határán' 1211: *Bocar*, v. ~ *Bogar*, v. 1238/377: *Buchar*, pr. 1274>340: *Bochar* (Gy. 1: 849). — Gy. szerint a bocsár régi magyar foglónév, a XIII. században a pohárnok neve. Eredetileg királyi szolgálattelvők lakhatták.

Bocsárd 'település Abaúj vm. középső részén Szinától É-ra' +?1232/384/393: *Bolchart*, t., 1251: *Boltchard*, t., 1314, 1319, 1323: *Bulchard*, p., t., 1327, 1332–5/Pp. Reg.: *Bolchard*, p., v., 1327/328/378: *Balchard*, 1332–5/Pp. Reg.: *Boloschart* (Gy. 1: 69). Alakváltozata **Bocsár**. Osztódásával alakult **Esze-** és **Péterbocsárd**. Vö. **Bocsárd pataka**. — Többltetadatok: 1319/323: *Bulchard*, p., t. (AnjouOklt. 5: 155/392, 162/411), 1319: *Bucchart*, p. (AnjouOklt. 5: 156/394). Megerősítő adatok: 1314, 1319, 1323: *Bulchard*, p., t. (AnjouOklt. 3: 324/729, 5: 155/392, 162/411, 7: 153/324), 1327: *Bolchard*, v. (AnjouOklt. 11: 284/609, 293/629), 1327/328/378: *Balchard* (AnjouOklt. 11: 103/214). Bocsárd két részből álló várbirtok volt,

amelyeket az Egres (~ Bocsárd) pataka választott el egymástól, s ezek nevükben is elkülönültek: a pataktól K-re a várnépek földje, *Eszebocsárd*, Ny-ra pedig a várjobbágyok, majd nemesek földje, *Péterbocsárd* feküdt. Ma *Bocsárd*, szlk. *Bocsár*. Gy. *Bocsárd* (*Bolcsárd*)-ként veszi föl.

Bocsárd pataka 'Bocsárd határában említett patak' 1327: patak *Bolchardpataka* (Gy. 1: 39, 69). GYÖRFFY az **Egres pataká**-val azonosítja.

C, CS

Család 'település Bars vm. DNy-i részén' 1210: *Solad*, v., 1331: *Chalad* (Gy. 1: 437). — Többletadatok: 1324/711/748: *Chalad* (AnjouOklt. 8: 36/55). Ma *Máriacsalád* psz.

Csatár 'település Baranya vm. K-i részén Kőszegtől D-re' +1246/400, 1320/344>380, 1334 (Cs. 2: 476, A. 3: 116), 1341 (Cs. 2: 477, A. 4: 130): *Chatar*, p., 1252>360: *Chataar*, t., v. (Gy. 1: 293). — Szláv eredetű nevét Gy. szerint a várnak dolgozó pajzsgyártókról (fegyverkészítőkről) nyerhette. Bodrogi várföld, Bodrog várával átellenben.

Csatár 'település Békés vm. DK-i részén Békéstől D-re' 1295/423: *Chatar* (Gy. 1: 504). — Gy. szerint nevéből következtethetően pajzsgyártók lakták.

Csatár 1. 'település Bihar vm. ÉK-i részén Székelyhídtől ÉK-re' *1208/550: *Satar*, v. (Gy. 1: 607, VRH. 123: 513). — Szláv nevét pajzsgyártó lakóiról nyerhette. Továbbélése alapján olvasható így: 1484: *Chatar* (J. 224). Ma psz. Albis határában D-re (l. Gy. i. h.).

Csatár 2. 'település Bihar vm.-ben Bihartól K-re' *1213/550 (VRH. 44: 99): *Catar*, v., [1291–94]: *Scathar*, v., [1291–94], 1332–7/Pp. Reg., 1349 (ComBih. 72, A. 5: 290): *Chatar*, v., 1294: *Chathar*, 1332–7/Pp. Reg.: *Thatar* (Gy. 1: 607). — A mai rom. *Cetariu* (FNESz. *Hegyközcsatár*, Lelkes 254). A közeli Bihar várában szolgáló fegyverkovácsok lakták (JAKÓ i. m. 68).

Csatárszeg 'település Csongrád vm.-ben, helye ismeretlen' 1344: *Chatarseg*, p. ~ *Chatarsceg* (Gy. 1: 893).

Csitár 'település Bars vm. középső részén, Garamszentbenedektől D-re, a Garam jobb partján' 1298/300 k., [1300 k.]: *Chatar*, p., 1302: *Chithar*, v. (Gy. 1: 438). — Megerősítő adatok: 1302: *Chithar*, v. (AnjouOklt. 1: 158/269 [itt *Chitar* alakban]). Nevéből következtethetően eredetileg pajzsgyártók lakták. Gy. *Csitár* (*Csatár*)-ként veszi föl. Kovácsi határában 1611-ben van *Chytar* psz.

Csősi 'település Bács vm. ÉNy-i részén Szondtól ÉK-re' 1192/375/425, [1192]>394: *Cheuzy*, t., [1230]/231: *Cheuscy*, m. (Gy. 1: 217). — Gy. szerint nevéből ítélve királyi csőszök birtoka lehetett. Többé nem szerepel. Cs. adata (2: 147) vonatkozhat egy másik *Csősz*-re.

Csoszi 'település Bihar vm. Ny-i részén a Köröstől É-ra' 1214/550: *Cheusci*, v. (Gy. 1: 609, VRH. 48: 116). — Királyi csőszökről kapta a nevét. Később (a XIV–XV. században) *Csősztelek* (J. 231, Cs. 1: 606).

Csosztelek 'település Baranya vm.-ben, a szársomlyói uradalomhoz tartozott, helyét közelebről nem ismerjük' 1289/291: *Cheuzteluk*, v. (Gy. 1: 295). — Gy. szerint nevéből ítélve eredetileg királyi csőszök földje volt. Többé nem szerepel.

D

Daróc 'település Bereg vm. DNy-i részén Lampertszászától Ny-ra' [1284], 1307/355, 1327: *Drauch*, v., 1301, 1349 (Z. 2: 394): *Daroch*, p., 1307, 1332–5/Pp. Reg.: *Dorough*, 1307/355: *Dorauch*, p., 1308/355, 1329, 1341/355 (Z. 2: 606), 1348 (ComBer. 18, Z. 2: 292): *Darouch*, p., 1320: *Doroz*, 1320, 1332–5/Pp. Reg.: *Doroch*, p., 1332–5/Pp. Reg.: *Dorch* (Gy. 1: 538), 1343: *Darolch* (ComBer. 18, Z. 2: 86), 1347: *Daroth* (Z. 2: 278), 1350: *Doroht*, p. (ComBer. 18, Z. 2: 429). — Gy. szerint nevéből következtethetően királyi darócok (vadfogók?) lakhelye volt. Ma *Beregdaróc*.

Daróc 'település Borsod vm. középső részén Kácstól D-re' 1332–5/Pp. Reg.: *Dorauch* ~ *Doroch* ~ *Dorolch* ~ *Doronch* ~ *Dorson*, 1347: p. Alkaacs al. nom. *Darocz* (Gy. 1: 769), 1347: Kach alias *Darocz* (Cs. 1: 173). L. **Alkács**, **Kács**. — Gy. szerint eredetileg királyi darócok lakhatták. Ma *Tibolddaróc*.

Daróc(i) 'település Borsod vm. Ny-i részén Dédes várától Ny-ra' *1220/550: *castrenses de v. Drancy* [f: *Draucy*] (Gy. 1: 769). — Melléknévképzős származék is lehet. Ma *Lénárddaróc*. Gy. szerint eredetileg királyi darócok lakták. Az oklevél adatának kétes idevonhatóságáról lásd VRH. 58.

Daróc-fok 'Baranya vm.-ben Daróc határában, a Daróca víz környékén említett hely' +1264/[XIV.]: *Drauchfok*, loc. (Gy. 1: 297).

Daróc-fok 'Baranya vm.-ben Daróc határában, a Daróca víz környékén említett hely' +1264/[XIV.]: *Drauchfok*, loc. (Gy. 1: 297).

E, É

Ide nincs adat!

F

Fegyvernek 'település Bihar vm. ÉK-i részén Szentjogtól D-re' 1213/550 (VRH. 63: 197): *Fegyernuch* [f: *Fegyernuch*], pr. ~ *Fegyrenuch* [f: *Fegyernuch*], 1215/550 (VRH. 63: 197): *Fegierunc* [f: *Fegiernuc*], v., [1291–94]: *Feguernuk*, v. (Gy. 1: 616). — Gy. szerint nevéből következtethetően eredetileg királyi fegyvernökök lakták. A mai rom. Fegernic (FNESz. *Almásfegyvernek*, Lelkes 66).

Felszántó 'település Abaúj vm. D-i részén Forrótól DK-re' +1326/[1400 k.]: *Felzantou*, p. ~ *Felzantow* ~ *Zantou superior* (Gy. 1: 142). Később **Marcelfalva** néven szerepel. L. **Szántó**.

Feltímár 'település Csanád vm. K-i részén a Marostól É-ra' 1329: *Fultimar*, p., 1331: *Feltymar*, p. (Gy. 1: 874). **Feltímárteleke** néven is említik. L. **Tímár**. — Gy. szerint mellette Altímár birtoknak is kellett lennie.

Feltímárteleke 'település Csanád vm. K-i részén a Marostól É-ra' 1346: *Feltymarteleke*, p. (ZichyOkm. 2: 189, Cs. 1: 705). L. **Feltímár**.

Felvadász 'település Abaúj vm. Ny-i részén Borsod vm. határa közelében, Forrótól ÉNy-ra' 1332–5/Pp. Reg.: *Feluodaz* ~ *Feluodoz* ~ *Superiori Vadas* ~ *Feladas* (Gy. 1: 154). L. **Vadász (2.)**. Vö. **Alvadász**. — Ma *Felsővadász*.

Fonó 'település Bács vm. ÉNy-i részén Alatktól DK-re' [1244 e.]: *Funov*, t., [1244 e.], 1346: *Funou*, p., 1332–7/Pp. Reg.: *Fono*, 1338–40/Pp. Reg.: *Fauo*, 1346: *Funow* (Gy. 1: 219). — Gy. szerint nevéből következtethetően királyi fonók lakták.

G, GY

Ide nincs adat!

H

Halász 'település Bodrog vm. ÉNy-i csücskében' 1238/377: *Halaz*, v. (Gy. 1: 719). — Halastaváról és halászáiról szól az oklevél. Gy. szerint az 1193-i (Szf. keresztesek okl.) *Halaz* adata nem ezzel azonosítható.

Halász 'település Csanád vm. D-i csücskében a Harangod torkolatvidékénél' +1247/+284//572, +1256, 1318/323: *Halaz*, p., v., 1318/323, 1323: *Halaaz*, p. (Gy. 1: 864). L. **Morotva (2.)**. Vö. **Halászmorotva**. — E körülhatárolt birtokon 14 halász (9 család) élt (Gy. 1: 865).

Halász 'település Csongrád vm. ÉK-i részén a Hármaskörös mellett' 1261/271, 1324: *Halaz*, p., v., 1281/324: *Halas*, p. (Gy. 1: 896). Vö. **Halász tava**. — A haramdik adat inkább *halas* lenne.

Halász tava 'Csongrád vm.-ben Halász határában lévő halastó' 1261/271: *Halaztous*, pisc. (Gy. 1: 896). Vö. **Halász**.

Halász-fenyér 'Bács vm.-ben a szondi uradalom határában említett hely' 1192/374/425: *Halazfenyér*, [1192]/394: *Holazfenyér* (Gy. 1: 236). Esetleg összefügg **Halászi** település nevével.

Halászi 'település Bács vm. ÉNy-i részén, Szond határosa DK felől' 1192/374/425: t. piscatorum Bachiensis castris, [1230]/231: *Halazy*, v. (Gy. 1: 221). Vö. **Halász-fenyér**. — Később *Halászi* néven is említik: [1450 k.]: *Hallazitelech* (Gy. 1: 221). A bácsi vár halászái lakták.

Halászmorotva 'település Csanád vm. D-i csücskében a Harangod torkolatvidékénél' 1321>385: *Halazmortva*, p. (Gy. 1: 864). L. **Morotva (2.)**. Vö. **Halász**.

Haró 'település Bars vm. D-i részén, Bars településtől DNy-ra' *1232: *Hurov*, v., 1286/XVI.: *Horou*, p., t., 1306, 1324: *Harou*, t., 1322/374: *Horow*, p., *1332/Pp. Reg.: *Hono ~ Honti* (Gy. 1: 446). Vö. **Haró völgye**. — Megerősítő adatok: 1306, 1324: *Harou*, t. (AnjouOklt. 2: 51/104, 8: 242/480). Gy. szerint nevéből következtethetően királyi horók (szakácsok) lakták. Gy. *Haró (Horó)*-ként veszi föl.

Haró völgye 'Haró határában említett völgy' 1286/XVI.: *Horou welghy* [velgyi], vall. (Gy. 1: 447).

Hetes 'település Bodrog vm. DNy-i részén Bodrogtól DK-re' 1297: *Hetys*, p., 1338/439: *Hetus*, p. (Gy. 1: 719).

Hetes 'település Borsod vm. DK-i részén Csát közelében' 1225: *Hetes* (Gy. 1: 776). — Többé nem szerepel. Ezeket azért vettem fel, mert a FNESZ szerint a hetesek egyénileg termelő félszabadok voltak, akik a földesúrnak szokás szerint hetenként három napi robottal szolgáltak.

I, Í

Igric 'település Borsod vm. DK-i részén Százdától ÉNy-ra' +1237/[1237–42]: *Hirrich* [□: *Hicrich*], v., 1339: *Hygrech*, v. (Gy. 1: 777). L. **Igrici**.

Igrici 'település Borsod vm. DK-i részén Százdától ÉNy-ra' *1280, 1288: *Igrici*, t. (Gy. 1: 777), 1343: *Igricz*y (Cs. 1: 172). Alakváltozata **Igric**. — Ma *Igrici*. Gy.

szerint nevéből következtethetően eredetileg királyi vagy ispáni igricek lakták, aminek emléke a faluban lévő *Énekes-ér, Dallos-ér* hn. is.

J

Jobbágy 'település Bodrog vm. ÉNy-i szélén' 1320, 1321, 1321/330: *Jobag*, v. (Gy. 1: 720).

Jobbágyi 'település Bihar vm.-ben, az Ér mellékén Gyapoly vidékén feketett' 1229/550: *Iobagi*, pr. (Gy. 1: 628, VRH. 81: 294).

Jobbágytelek 'település Bács vm. ÉNy-i részén, Tapolca környékén lehetett' 1322/323/783, 1323/783: *Jobagyteluk*, t. (Gy. 1: 222).

K

Keresztes 'település Baranya vm. K-i részén a Karasó közelében' 1289/291: *Kerestus*, v. (Gy. 1: 325). — Gy. szerint nevéből következtethetően keresztes lovagok földje volt.

Keresztes 'település Bihar vm.-ben Váradtól ÉNy-ra' 1332–7/Pp. Reg.: *Kereztes*, v., 1374/615: v. *Kereztes* al. nom. Fancsal (Gy. 1: 632). L. **Fancsal (2.)**.

Keresztes] 'Borsod vm. D-i részén a Nyárágy mellett fekvő föld' 1323: iuxta terram *Cruciferorum* (Gy. 1: 781), 1409: *Kereztes* (Cs. 1: 165). — Ma *Mezőkeresztes*.

Kétszántó 'a két településre bomlott Szántó megnevezése Abaúj vm.-ben' +1326/[1400 k.]: *Kethzantou*, v. ~ *Kethzantow* ~ *amborum Zantow* (Gy. 1: 142). L. **Szántó**. — *Szántó* a XIV. században már két faluból állt, s ezek nevükben is elkülönültek: *Felszántó* és *Nagyszántó*. E két település összefoglaló, együttes elnevezése a *Kétszántó* név, amely talán az oklevél írójának egyéni, mesterséges alkotása lehet.

Kétszántó 'bizonytalanul azonosítható település, Bács vm. középső részén lehetett' 1311: *Kethzanto*, t. (Gy. 1: 233). — Gy. szerint nevéből következtethetően eredetileg királyi szántók lakták, és a XIII. században két faluból állt.

Királd 'település Borsod vm. ÉNy-i részén a Hangony torkolatának közelében' 1246/437: *Crald*, t., 1293, 1330/771: *Kyrald*, p., t., v. (Gy. 1: 782). — Ma *Királd*, ezért így a címszó.

Király uta 'Abaúj vm. fő útvonala a Hernád völgyében' 1256: *Kyraluta*, str. (Gy. 1: 124). L. **Aba nagyút**.

Király uta 'Baranya vm.-ben Zala és Bodolya határában említett út' 1347: *Kyraluta*, via (A. 5: 89).

Királyfája 'Csanád vm.-i birtok, talán Csanádtól DNy-ra Besenyő környékén lehetett' 1345: *Keralfaya* (Gy. 1: 849).

Királyi 'Beszterce vidékétől DNy-ra fekvő táj, közigazgatási egység' 1264/Pp. Reg.: *Querali*, [1311–13]: in districtu *Kyrali*, 1332–6/Pp. Reg.: Alba Ecclesia de *Kyralya* (Gy. 1: 557, 561, 562, Juhász, Táj. 85). — JDb szerint a *Királyi* is birtokjeles forma, mint a *Királyi*.

Királyi 'település Bihar vm. ÉK-i határszélén a Berettyó közelében' [1291–94]: *Kyraly*, v., 1332–7/Pp. Reg.: *Kyrali*, v. ~ *Krali*, v. ~ *Kyledi*, v. (Gy. 1: 634), 1334: *Keraly* (J. 279, ComBih. 80). — Gy. szerint nevéből következtethetően királyi birtok volt. A pápai tizedjegyzékben személynevekben találjuk, ami lehetővé teszi a helynév *Király*-ként tekintését is. De egyértelműen *Királyi* adata, illetve továbbélése (ma Berettyókirályi) alapján *Királyi*-ként címszavazható. A mai rom. Chiraleu (Lelkes 115).

Királymezeje 'település Bihar vm. D-i részén Béltől É-ra' 1344: *Keralmezei*, loc. (J. 288, ComBih. 92, HO. 3: 149). — Később Bélkirálymező, a mai rom. Craiva (Lelkes 110).

Királypapja 'település Bereg vm. Ny-i részén Lónyától DK-re' 1319: *Keralpopa*, p. (Gy. 1: 546). — Nevéből következtethetően eredetileg királyi birtok volt. Talán a mai *Csonkapapi*. Cs. *Királypópa* alatt tárgyalja (1: 416), Gy. *Pap(i)* alatt.

Kislapáti 'település Bars vm. ÉK-i részén, a Garam bal partján' 1335: p-um maioris et minoris *Apati* (Gy. 1: 425). L. **Apáti**.

Kovács 'település Bars vm. középső részén, Garamszentbenedektől DNy-ra, a Garam jobb partján' 1209 Pp.: *Coach*, v., 1236 (DHA. 204): *Cuahc*, v. (Gy. 1: 453). L. **Kovácsi**.

Kovács pataka 'Bereg vm.-ben Badaló határában említett folyó' 1324: *Konachpotoka* [□: *Kouach-*], riv. (Gy. 1: 528), 1336: *Koachpataka*, fl. (A. 3: 311).

Kovácsida 'település Baranya vm. középső részén Siklóstól DNy-ra' 1342: *Koachhyda* (Cs. 2: 499, A. 4: 218).

Kovácsi 'település Baranya vm. K-i részén, Szederkény mellett feketett' 1319: *Koachy*, p. (Gy. 1: 330). — Gy. szerint nevéből következtethetően kovácsok lakták.

Kovácsi 'település Bars vm. középső részén, Garamszentbenedektől DNy-ra, a Garam jobb partján' +1075/+124/+217 (DHA. 205, 214): *Kouachi*, v. ~ *Kouachy*, 1331: *Koachy*, p., v. (Gy. 1: 453). Alakváltozata **Kovács**. — Eredetileg királyi kovácsok lakhatták (vö. még FNESz. *Garamkovácsi*). Gy. *Kovács(i)*-ként veszi föl. Ma *Garamkovácsi*.

Kovácsi 'település Borsod vm. É-i csücskében' 1283/464: *Kowachy*, v., 1304/332, 1332, 1335, 1336: *Koachy* (Gy. 1: 783). — Gy. szerint nevéből következtethetően királyi kovácsok lakták. Ma *Kovácsi* psz.

Kovácsi 1. 'település Bihar vm. ÉNy-i részén a Berettyótól É-ra' [1291–94]: *Kuachy*, [1321]>381>448/XV.: *Kowachy*, p., 1332–7/Pp. Reg.: *Koachi*, v. ~ *Kuachi* (Gy. 1: 635), 1349: *Koachy* (J. 283, ComBih. 190, A. 5: 290). **Apakovácsi** néven is említik. — Gy. szerint eredetileg királyi vagy várhoz tartozó kovácsok falva lehetett. Ma psz. Bihartordától K-re (l. Gy. i. h.).

Kovácsi 2. 'település Bihar vm.-ben Bihar mellett ÉK-re' [1291–94], 1310/338: *Kuachy*, 1332–7/Pp. Reg.: *Kuachi*, v. ~ *Choachi* ~ *Coachi* (Gy. 1: 635). — Gy. szerint eredetileg királyi vagy várhoz tartozó kovácsok falva lehetett. A mai rom. Cauaceu (FNESz. *Hegyközkovácsi*, Lelkes 254). (AnjouOklt. 2: 430/994)

Kovács-teto 'Bihar vm.-ben Kölesér határában említett hely' 1327/589: *Kowach-tetheo*, loc. (Gy. 1: 636).

L, LY

Lovas 'település Csanád vm.-ben, helye ismeretlen' 1274>340: *Loas* (Gy. 1: 863). — Többé nem szerepel.

Lovastelek 'település Bihar vm.-ben Váradtól DNy-ra' 1319/414/XVI.: *Lomasthelek* [f: *Lowasthelek*], t., 1382: *Louastelek*, t. (Gy. 1: 640). — (AnjouOklt. 5: 193/488 [itt 1319/414/581-es datálással])

Lovász 'település Bars vm.-ben' 1258>382: *Luaz*, 1258>384: *Louaz*, t., 1324: *Louas*, p. (Gy. 1: 459). — Megerősítő adatok: 1324: *Louas*, p. (AnjouOklt. 8: 151/293, 152/294). Várad, Töre és Endréd között fekvőnek mondják. Nevéből következtethetően eredetileg királyi szolgálatban lévő lovászok földje volt (vö. Gy. 1: 459, illetve l. még FNESz. *Lovászi*, *Lovászpataka*).

Lovász 'település Bodrog vm.-ben, helye ismeretlen' 1198 Pp./Pp. Reg.: *Luascu*, v. (Gy. 1: 723). — Királyi lovászok földje lehetett. Többé nem szerepel (i. h.).

Lovászhetény 'település Baranya vm. É-i részén Pécsváradtól K-re' [1292–97]: *Luazhetyn* (Gy. 1: 316). L. **Hetény (1–2.)**.

Lövo 1. 'település Borsod vm. D-i részén az Eger patak mellett' 1221/550: *Luen* [f: *Lueu*], v., [1257–62]>412: *Lew*, 1269: *Lvev*, 1292/320: *Lueu*, 1320: *Luew*, 1323, 1323/446: *Luweu*, p., t., 1323>380: *Leuew*, p., 1323/446: *Luwey*, p. (Gy. 1: 786). — Gy. szerint nevéből következtethetően eredetileg királyi íjász lövők lakták. Ma *Egerlövő*.

Lövo 2. 'település Borsod vm. K-i vagy DK-i részén, helyét közelebről nem ismerjük' 1319: *Lewew*, v., 1320/XVIII.?: *Leueu*, v. (Gy. 1: 786). — Gy. szerint nevéből következtethetően eredetileg királyi íjász lövők lakták.

M

Madarász 'település Bihar vm. DNy-i részén Kölesértől ÉK-re' [1291–94], 1332–7/Pp. Reg.: *Madaraz*, v., 1332–7/Pp. Reg.: *Madaras ~ Nadaraz* (Gy. 1: 641). — Gy. szerint királyi madarászokról kaphatta a nevét. A mai rom. M%*d*%*raş* (Lelkes 375), m. *Madarász*.

Méhes 'település Békés vm. K-i részén, Békéstől É-ra' 1221/550, [1321]>381>448/XV., 1323 k. (Cs. 1: 653): *Mehes*, p., v. (Gy. 1: 510). Alakváltozata **Méh**.

Méhes 'település Bihar vm. középső részén Cséffától ÉK-re' 1300: *Mehes*, p., v., 1319/414/XVI.: *Méhes* (Gy. 1: 642), 1347: *Meches* (J. 299, ComBih. 209). — Ma psz. Pósatól Ny-ra. AnjouOkt. 5: 193/488 [itt 1319/414/581]

Mézes 'település Bihar vm. D-i részén Belényes szomszédságában' *1327, 1341: *Mezes* (ComBih. 218, A. 4: 92, Bunyitai 1: 184, Z. 1: 304). — A mai rom. Mizieş (Lelkes 396).

Mezopüspöki 'település Borsod vm. D-i részén a Nyárágy mellett' 1261/271: *Mezeupispuky*, 1261/323: *Mezeupyspuky* (Gy. 1: 801). L. **Püspöki**.

N, NY

Nagyapáti 'település Bars vm. ÉK-i részén, a Garam bal partján' 1335: p-um *maioris* et *minoris Apati* (Gy. 1: 425). L. **Apáti**.

Nagyszántó 'település Abaúj vm. D-i részén Forrótól DK-re' +1326/[1400 k.]: *Nogzanto ~ Nogzantow* (Gy. 1: 142). L. **Szántó**. — Felszántótól D-re feküdt.

O, Ó, Ö, Ő

Ökrös 'település Bihar vm. D-i részén Széplaktól DNy-ra' 1344: *Vkrus* (J. 311, ComBih. 338, HO. 349). — A mai rom. Ucuriş (Lelkes 461). Azért vettem fel, mert a FNESZ szerint ez a név ökrökkel foglalkozó, ökrökkel rendelkező, illetve ökröket tartó melléknévből származik.

P

Pap 'település Abaúj vm. Ny-i részén Forrótól ÉNy-ra' *1249/355, [XIV. eleje], 1305: *Pop*, v., 1331>408/473: *Pap* (Gy. 1: 128–9). L. **Papi**. — Megerősítő adat: 1305: *Pop*, v. (AnjouOkt. 1: 341/706).

Pap 'település Bereg vm. DNy-i részén Lampertszászától DNy-ra' 1261/350, 1311, 1323, 1327, 1329: *Pop*, p. (Gy. 1: 546). L. **Papi**.

Pap 'település Bihar vm.-ben, Okány környékén feketett' *1261/350: *Pop*, p. (ComBih. 245, Z. 1: 11). L. **Papi**.

Pap 'település Borsod vm. DK-i részén a Hejő mellett' 1261/271, 1261/323: *Poph*, v. (Gy. 1: 799). L. **Papi**.

Pap ága 'Bihar vm.-ben a Berettyó melletti Fancsika határában említett vízfolyás' 1310: *Popaga*, fl. (Gy. 1: 616), 1334, 1341: *Poph aga* mol. (J. 239).

Pap rétje 'Borsod vm. középső részén Diósgyőrtől Ny-ra említett föld' 1313/339: *Poprethe*, t. (Gy. 1: 799). — Gy. *Papréte*-ként veszi föl. Ma *Pap rét* helynévvel azonosítható.

Pap(i) 'település Baranya vm. ÉK-i részén Szekcsőtől Ny-ra' 1396: *Paap* (Cs. 2: 514) | ? ~i [1292–97]: Zebegun et Chazlow f-i Jo-is de *Papy* (Gy. 1: 355). — *Pap* és *Papi* helynév is lehet a személynévben való előfordulás mögött. A *Pap*-ot a továbbélés jobban támogatja. Gy. ugyanígy veszi fel.

Papd 'település Baranya vm. K-i részén a Karasó mellékén' 1319: p-es uterque *Popt* (Gy. 1: 355), 1373: *Papd* (Cs. 2: 515). Egy részét **Békáspapd** néven is említik. — Két *Papd*-ről van szó, s az egyiket *Békáspapd*-ként is említik.

Papi 'település Abaúj vm. Ny-i részén Forrótól ÉNy-ra' 1243, [1313–16], 1317, *1322, *1325, 1332–5/Pp. Reg.: *Popi*, 1259/327//402, [1267]/268, 1276/366, 1286, 1318, 1327>410, 1332–5/Pp. Reg.: *Popy*, v., [XIV. eleje], 1332–5/Pp. Reg.: *Papy* (Gy. 1: 128–9). Alakváltozata **Pap**. — Többltetadatok: 1327/336/408: *Papy* (AnjouOklt. 11: 99/206). Megerősítő adatok: 1317, *1325: *Popi* (AnjouOklt. 4: 191/506, 9: 145/253, 182/320), 1318, 1327>410: *Popy*, v. (AnjouOklt. 5: 115/280, 11: 99/206). Nevéből következtethetően a település eredetileg papi birtok volt a XIII. század közepétől már nemesek kezén van (vö. Gy. 1: 129). Ma *Papi(tanya)* psz.

Papi 'település Arad vm. Ny-i részén a Marostól É-ra' 1333–5/Pp. Reg.: *Popi* ~ *Popy* (Gy. 1: 183). — Nevéből következtethetően egyházi birtok volt (i. h.).

Papi 'település Bereg vm. DNy-i részén Lampertszászától DNy-ra' 1284, 1299, 1325, 1343 (Károlyi 1: 154): *Popy*, p., t., v. (Gy. 1: 546). Alakváltozata **Pap**. — Ma (*Márok*)*papi*.

Papi 'település Bihar vm.-ben, Okány környékén feketett' 1284/364/379: *Popy*, p. (ComBih. 245, Z. 1: 55–6). Alakváltozata **Pap**.

Papi 'település Bodrog vm. DNy-i részén, Aranyán határosa' 1211: *Popi*, v., 1338/439: *Popy*, p. (Gy. 1: 726). — Nevéből ítélve eredetileg egyházi birtok volt (i. h.).

Papi 'település Borsod vm. DK-i részén a Hejő mellett' 1332–5/Pp. Reg.: eccl-e B. Marie de *Popi* ~ Thom. de *Papy* ~ *Popy* (Gy. 1: 799). Alakváltozata **Pap**. — Noha ezek az adatok a *Pap* helynév *i* melléknévképzős származékai is lehetnek, mégis meghagynám a *Papi* helynevet, mert ma *Hejőpapi*. És ezek természetesen az *i* képzős helynévből alakult személynevek is lehetnek. Persze nem ártana valami biztos *Papi* hn. is. Az egri püspökség, illetve káptalan birtoka.

Piski 'település Bács vm. Ny-i részén Bácstól ÉNy-ra' 1332–7/Pp. Reg.: *Pyky* ~ *Pysky*, 1338–40/Pp. Reg.: *Pisqui* (Gy. 1: 231). — Gy. szerint nevéből következtethetően püspöki birtok volt.

Piski 'település Bodrog vm.-ben, Bartánnyal együtt említik' 1339: *Pysky*, p. (Gy. 1: 726). — Nevéből következtethetően püspöki birtok volt (i. h.). Helyét nem ismerjük pontosabban, noha később Cs.-nál több adata van, főleg személynevekben.

Püspöki 'település Baranya vm. középső részén Kémes mellett' [1177]/500 k.: *Pyspeky*, v. (Gy. 1: 370). — Nevéből következtethetően püspöki birtok volt. Gy.

(mai alakja miatt) *Piski (Püspöki)* címszót ad meg. Kérdéses a labiális forma fölvétele.

Püspöki 'település Békés vm. D-i részén Békéstől D-re, a Fehér-Körös mellett' 1261/271: *Pispuky*, v. (Gy. 1: 512). — Gy. *Püski (Püspöki)* alatt veszi fel XVIII. századi adat alapján.

Püspöki 'település Borsod vm. D-i részén a Nyárágy mellett' 1332–5/Pp. Reg.: *Pyspeky ~ Perspik* (Gy. 1: 801). **Mezőpüspöki** néven is említik. — Az egri püspökség birtoka. Ma Mezőkeresztessel egyesítve *Keresztspüspöki*.

Püspöki 1. 'település Bihar vm.-ben Várad mellett ÉNy-ra' 1273/392/477, [1291–94], 1312/XVIII., 1319, 1326, 1332–7/Pp. Reg.: *Pyspuky*, v., 1284/572: *Pispwky*, v., [1291–94]: *Pispuky*, [1291–94], 1332–7/Pp. Reg.: *Pispuki*, v., 1332–7/Pp. Reg.: *Pyspuki ~ Pespuki* (Gy. 1: 655). — (AnjouOklt. 3: 101/213, 5: 148/372) Neve J. szerint arra utal, hogy a birtokosa a várad püspök volt. Nagyváradhoz tartozik, a mai rom. Episcopia Bihorului (FNESz. *Biharpüspöki*, Lelkes 120).

Püspöki 2. 'település Bihar vm. Ny-i részén a Köröstől D-re' 1329, 1332–7/Pp. Reg.: *Pyspuky*, p., v., 1332–7/Pp. Reg.: *Pyspuki ~ Pyskupy*, v. (Gy. 1: 656). — Eredetileg püspöki birtok volt. Már a XV. századtól *Piski* (J. 324, Cs. 1: 620). Ma *Püski* néven psz.

Püspöki 3. 'település Bihar vm. középső részén Diószegtől ÉNy-ra' 1336: p. Geus al. nom. *Pyspuky* (Gy. 1: 620). L. **Göz.** — LELKES **Bagamér** településsel azonosítja (Lelkes 91). Gy. szerint eredetileg püspöki birtok lehetett.

Püspöki-mál 'Bihar vm.-ben Várad határában említett hely' 1279: *Pyspukymal*, loc. (Gy. 1: 683), 1343: vinea in territorio ecclesie Waradiensis *Pyspukymal* vocato (J. 383, Z. 2: 53).

Q

Ide nincs adat!

R

Remete 'település Bihar vm. DNy-i részén a Fekete-Körös közelében' 1318: *Remethe*, 1327/589: *Remete*, v. (Gy. 1: 657). — Ma ilyen néven psz. Kötegyán mellett D-re. (AnjouOklt. 5: 141/353, AnjouOklt. 11: 95/198)

Remete erdeje 'Baranya vm.-ben Hetenye határában említett erdő' 1341: *Remeteerdey*, s. (Gy. 1: 317). A **Remete-eresztvény** mellett említik.

Remete-eresztvény(e) 'Baranya vm.-ben Hetenye határában említett erdő' 1341: *Remeteerezteueny*, s. (Gy. 1: 317). Vö. **Remete erdeje**. — A *Remete erdeje* mellett szerepel a szövegben, s az *eresztvény* általában *n*-nel szerepel.

S, SZ

Solymos 'Csanád vm.-i birtok, talán Csanádtól DNy-ra Besenyő környékén lehetett' 1345: *Sulumus* (Gy. 1: 849). — Esetleg *Sulymos* is lehet.

Solymos 'település Bars vm. K-i részén, Lévától É-ra' 1331: *Solmus*, p. (Gy. 1: 473). — Ma *Garamsolymos*.

Solymos 'vár Arad vm.-ben Lippától ÉK-re, a Maros jobb partján' 1278/XVIII.: *Solomos ~ Solymos*, castr., 1311, 1319/324, [XIV. eleje]: *Solumus*, 1319>413/414: *Solmos* (Gy. 1: 184–5).

Solymos 1. 'település Bihar vm. D-i részén Belényestől É-ra' *1213/550 (VRH.

133: 563), 1294, 1318 (ComBih. 300, A. 1: 482): *Solumus*, v., 1332–7/Pp. Reg.: *Solmus*, v. (Gy. 1: 661). Vö. **Solymos feje**. — További adatok: 1318/318/319, 1319/324: *Solumus*, t. (AnjouOklt. 5: 53/109, 113/272, 152/384, 213/545), 1319/324: *Columus* (AnjouOklt. 5: 212/544), (1319): *Solmus* (AnjouOklt. 5: 239/624). Eredetileg a Fekete-Körös jobb oldali mellékvizét, a későbbi Remete-patakat (Rossia patak) jelölte. Valószínűleg a mai Remete településsel azonosítható. A mai rom. Şoimuş (Lelkes 240), m. *Gyepüsolymos*.

Solymos 2. 'település Bihar vm. DNy-i részén Kölesértől ÉK-re' 1219/550 (VRH. 133: 564): *Solumus*, v., 1332–7/Pp. Reg.: *Solmus*, v. (Gy. 1: 661). — Ma psz. Marciháza mellett K-re.

Solymos feje 'Bihar vm.-ben Bertény és Solymos határában említett hely' 1264/298/572: *Solumosfey*, loc. (Gy. 1: 600, 661). Vö. **Solymos (1.)**. — Gy. szerint *Solymos* lehetett a neve a későbbi Remete-pataknak, eredőhelyét nevezték *Solymos fejé*-nek.

Szakácsi 'település Bars vm. DK-i részén, a Garam közelében' 1297/332: *Sakachy*, t. ~ *Zakachy*, t. (Gy. 1: 474). — Nevéből következtethetően olyan településre utal, ahol eredetileg királyi szakácsok éltek (vö. FNESz., Gy. 1: 474).

Szakácsi 'település Borsod vm. É-i részén a Bódvától K-re' 1300: Gaal f. Lodomerii de *Zakachy* (Gy. 1: 803). L. **Sasa**. — Nevét itt lakó királyi szakácsokról kaphatta. Ma *Szakácsi*.

Szántó 'település Abaúj vm. D-i részén Forrótól DK-re' 1275, 1326: *Zamthou*, t., v., 1325: *Zamtho*, 1332–5/Pp. Reg.: *Zamko* ~ *Zamkon* (Gy. 1: 142). Osztódásával alakult **Fel-** és **Nagyszántó**, amelyeket összefoglaló néven **Kétszántó**-nak említenek. — Megerősítő adat: 1325: *Zamtho* (AnjouOklt. 9: 179/316). Ma *Abaújszántó*.

Szántó 'település Bars vm. K-i részén, Lévától Ny-ra' [1158 k.]: *Zamto*, p., 1209 Pp.: *Sancto* (Gy. 1: 474).

Szántó 'település Bihar vm.-ben Bihartól ÉNy-ra' 1219/550 (VRH. 155: 685), 1311: *Zamtou*, v., [1291–94], [1304 k.], 1311: *Zamto*, v., 1332–7/Pp. Reg.: *Santo*, v. ~ *Zanto*, v. ~ *Zantho*, v. (Gy. 1: 665), 1335: *Zantow*, v. (Cs. 1: 623) ~ *Zanthow*, p. (ComBih. 279, A. 3: 130). — További adatok: (1304): *Zamtou* (AnjouOklt. 1: 300/610, 3: 16/17, 16/19). (AnjouOklt. 3: 16/17, 17/20) A mai rom. Sant%ul Mare (FNESz. *Nagyszántó*, Lelkes 427).

Szántó 1. 'település Baranya vm. ÉK-i részén, Pécsváradtól K-re feketett' +1015/158//403/Pp. Reg.: *Zamtow*, v., +1015//XV.: *Santhu* (Gy. 1: 380). — Többé nem szerepel.

Szántó 1. 'település Bodrog vm. ÉNy-i szélén' 1323: *Zanthou* (Gy. 1: 727). — Bizonytalanul azonosítható adat.

Szántó 2. 'település Baranya vm. középső részén Harsány mellett' 1313: *Zanthow*, p., *1330: *Zanthou* (Gy. 1: 380).

Szántó 2. 'település Bodrog vm. Ny-i részén Hajszentlőrinc-től ÉNy-ra' [I. Kar. 1327 u.]>351: *Zantou*, p. (Gy. 1: 727), 1349: *Zanthov*, v. (Cs. 2: 208, Z. 2: 387).

Szekeres 'település Abaúj vm. ÉNy-i részén Jászótól D-re' 1255: v. *curriferorum nostrorum* [regis] *Zekeres*, +1263/264, 1330/385/392, 1331: *Zekeres*, v., 1275/412: ad *Scepsy dictum Scekeres* (Gy. 1: 146). L. **Szepsi**. Vö. **Szekeres-völgy**. — A települést eredetileg a tornai uradalomhoz tartozó királyi szekereszek lakták.

Szekeres 'település Bodrog vm. középső részén Potalától K-re' [+1077–95]>+158//403/Pp. Reg.: *Zekeres*, [+1077–95]>+158//XV.: *Zekeros* (Gy. 1: 728).

Szekeres-völgy 'Méhlyuk határában említett völgy' +1263/+264: *Zekereswlg*, vall. (Gy. 1: 118, 146). Bizonyára összefügg a szomszédos Szepsi régi **Szekeres** nevével.

Szekeresvölgye-fo 'Jászó határában említett hely' 1331: *Zekereswlgefeu* (Gy. 1: 100).

Szolga erdeje 'Békés vm. K-i részén Nadány és Vejszető vidékén levő erdő' 1350: *Zulgaerdei*, s. (Haan, Dipl. 22, Bíró, Kladány 40).

Szolgabekény 'település Bács vm. DK-i részén Szentivántól É-ra' [1193–6]/216/Pp. Reg., [1193–6]/218/Pp. Reg.: *Sulgabekin ~ Fulgabekim* (Gy. 1: 214). L. **Bekény**. — Adatok 1: 14.

Szölös 'település Arad vm. DNy-i részén' 1333/Pp. Reg.: *Scelews* (Gy. 1: 186). — Márki 2 *Szölös*-t említ egymás közelében (217), XVIII. századi adatára Gy. is utal.

Szölös 'település Bács vm.-ben, Drág és Futak környékén' 1322/354: *Zewlews*, p. (Gy. 1: 239). L. **Szölösjakabföldre**.

Szolos 'település Bars vm. K-i-középső részén, Garamszentbenedektől D-re, a Garam közelében' +1075/+124/+217 (DHA. 212, 213, 214): *Sceulleus*, t., v., 1209 Pp.: *Ceuleus*, v., 1251: *Scvleus*, v., 1276: *Sewlus*, p., 1277: *Zeules*, p., 1312: *Selus*, p. (Gy. 1: 478). — Megerősítő adatok: 1312: *Selus*, p. (AnjouOkt. 3: 114/241). I. Géza király 1075-ben szőlőműveseket és 15 szőlőt adott itt a garamszentbenedeki apátságnak (vö. Gy. 1: 478, FNESz. *Garamszölös*). Ma *Garamszölös*.

Szolos 'település Bihar vm.-ben Várad mellett D-re' 1213/550 (VRH. 125: 525): *Sceuleus*, v., 1273/392/477: *Zewlews*, v., 1276: *Szölös*, v., 1288/326, 1291/326, [1291–94]: *Zeuleus*, v., [1291–94]: *Zeules*, v., 1291/326: *Zelus*, 1291/326, 1303/326, 1326, 1332–7/Pp. Reg.: *Zeuleus*, v., 1332–7/Pp. Reg.: *Zeulos* (Gy. 1: 672). — A mai rom. Seleuş (Lelkes 629), m. *Váradszölös*. (AnjouOkt. 1: 220/407)

Szolos 'település Bodrog vm. DNy-i részén Hajszentlőrinc mellett Ny-ra' 1255, 1332: *Zeuleus*, 1332: *Sceuleus*, v, ~ *Zeuleus*, v. (Gy. 1: 729).

Szölös 'település Csanád vm. K-i részén a Maros jobb partján' 1230, 1231, 1232: *Sceuleus*, pr., t., 1304, 1331: *Zeuleus*, p. (Gy. 1: 872), 1346: *Zeulews* (ZichyOkt. 1: 189, Cs. 1: 705). Osztódásával alakult **Egyházas-** és **Felsőszölös**.

Szolos 1. 'település Baranya vm. középső részén Pécestől Ny-ra' [1290 k.]: *Sceuleus*, 1332–5/Pp. Reg.: *Zeuleus ~ Zeulus ~ Zewleus ~ Salos* (Gy. 1: 393).

Szolos 1. 'település Borsod vm. DNy-i részén az Ostoros patak forrásánál' 1261/271, 1332–5/Pp. Reg.: *Sceuleus*, 1332–5/Pp. Reg.: *Seulus ~ Zeuleus ~ Scuilus* (Gy. 1: 809). — Ma *Szöllöske* psz.

Szolos 2. 'település Baranya vm. középső részén Siklóstól ÉNy-ra' 1304/360: Pabor f. Pabor de *Sceuleus*, 1332–5/Pp. Reg.: *Zeulos ~ Zeulews* (Gy. 1: 393). **Pabarszölöse** néven is említik.

Szolos 2. 'település Borsod vm. középső részén Szalontától DNy-ra' 1293/323: *Zeuleus*, t. (Gy. 1: 809). — Ma *Szölös-völgy* hn.

Szolos 3. 'település Baranya vm. K-i részén Vörösmarttól DNy-ra' *1330: *Zeuleus* (Gy. 1: 393), 1341: *Zeuleus* (Cs. 2: 529, A. 4: 130). — Azonosítása a Vörösmart mellett DNy-ra fekvő Szölössel kérdéses.

Szölösjakabföldre 'település Bács vm.-ben, Drág és Futak környékén' 1320/322: *Zeulos Jacabfolde*, t. ... *Jacobi dicti Zeulos*, 1320/354: *Zeuleus Jacabfeulde*, 1322: *Zeules Jacabfolde*, p., 1322/354: super p-ibus *Zewlews et Jacabfewlde* (Gy. 1: 239). Később **Szölös** és **Jakabföldre** külön településként szerepel. — Az örökösök nélkül elhalt Szölös Jakab birtoka. A későbbi adatok szerint azonban inkább 2 település lehetett. Gy. is talán azonosíthatónak mondja a Garaiak Szölös nevű falujával.

Szűcsi 'település Bács vm.-ben, Tamanával együtt sorolják fel, helye ismeretlen' 1334: *Zuchy*, p. (Gy. 1: 239)

T, TY

Tárkánd 'település Bihar vm. D-i részén Belényestől DK-re' 1332–7/Pp. Reg.: *Tarkand*, v. ~ *Tharkand*, v. (Gy. 1: 674). L. **Tárkány**.

Tárkány 'település Bihar vm. D-i részén Belényestől DK-re' 1332–7/Pp. Reg.: *Tharkan* ~ *Tarkan* ~ *Tarkun* (Gy. 1: 674). Alakváltozata **Tárkánd**. — *Ma Köröstárkány*, rom. T%rcaia (Lelkes 342). Gy. *Tárkán(d)*-ként veszi föl. A fentiek etimológiája a FNESZ szerint bizonytalan, ezért hagytam itt őket.

Tárnok 'település Borsod vm. DK-i részén a Tiszától K-re' *+1194/[1230 k.]: *Tawarnuc*, 1220/550: tauornici regis ... de v. *Tauornuc* (Gy. 1: 811). — Királyi tárnokok lakták. Gy. szerint nincs köze *Tárnokbálá*-hoz, inkább a mai *Pusztatárnokhát*, *Tárnokhát* helynevekben élhet tovább.

Tárnok 'település Csanád vm. középső részén a Maros jobb partján, Makófalvától DK-re' 1332, 1333–5/Pp. Reg.: *Tarnuk*, p., 1333–5/Pp. Reg.: *Tharnuk* ~ *Tornuk* | ~i 1332: pop-i de *Tharniky* (Gy. 1: 873). Alakváltozata: **Tárnoki**. — Gy. szerint eredetileg királyi tárnokok lakhatták.

Tárnok 'település és monostor Bodrog vm. Ny-i részén Botmonostorától DK-re' 1251/328/374, 1256 [□: 1266], 1270/350, 1271/360, 1289/374, [1290–301]/308, 1326/353, 1327, 1330, 1343 (Z. 2: 73, 75), 1344 (Z. 2: 133): *Tarnuk*, p., v., 1320: *Tharnok*, [1322 u.], 1330: *Tarnok*, v. (Gy. 1: 730), 1343: *Tharnuk* (Z. 2: 55, 74). — Eredetileg királyi tárnokok lakhelye lehetett (i. h.). Gy. a címszót *Tárnok(monostor)*-ként veszi fel.

Tárnok 1. 'település Bihar vm. középső részén Diószegtől Ny-ra, Csalános szomszédosa' 1342: *Tauarnuk*, p. | ~i 1301: Clemens de *Tarnuky* (Gy. 1: 674). — További adatok: 1310: *Tarnuk*, p. (AnjouOklt. 2: 434/1001, AnjouOklt. 1: 73/74). Gy. szerint királyi tárnokokról kapta a nevét.

Tárnok 2. 'település Bihar vm. É-i részén Nagymihály környékén' 1215/550: *Tauarnuc* (VRH. 137: 585, vö. Gy. 1: 674), 1335: *Tarnuk*, p. (J. 364, A. 3: 171).

Tárnokbála 'település Borsod vm. középső részén Kácstól D-re' 1248/326: *Tarnukbala*, t. (Gy. 1: 754). L. **Bála**. — Gy. szerint neve alapján királyi tárnokok lakták. Valószínűleg nincs köze *Tárnok* településhez.

Tárnoki 'település Csanád vm. középső részén a Maros jobb partján, Makófalvától DK-re' 1332: *Tarnuky*, p. (Gy. 1: 873). L. **Tárnok**.

Tímár 'település Csanád vm. K-i részén a Marostól É-ra' 1232, 1304: *Tymar*, p., t. (Gy. 1: 874). Belőle vált ki **Feltímár**. — Eredetileg királyi tímárok lakhatták.

Tímárfony 'település Abaúj vm.-ben Göncről D-re' 1269/297: *Tymar Foon*, v. (Gy. 1: 80). L. **Fony**. — A falu egyik részén királyi tímárok laktak (vö. Gy. 1: 80, FNESz. *Tímár*, *Tímárpusztá*).

U, Ú, Ū, Ű

Udvarnok 'település Bács vm. ÉNy-i részén, a szondi uradalom határosa ÉK-en' 1206: *Vduornuk*, v., [1230]/231: t. wdwornicorum (Gy. 1: 242).

Udvarnoktelek 'település Bihar vm.-ben, pontos helye ismeretlen, Bors körül kereshető' 1319: *Vduornukteluk*, t., p. (Gy. 1: 679). — AnjouOklt. 5: 148/372

Úr réve 'dunai rév Belszond mellett Bács vm.-ben' (vö. Gy. 1: 206) 1192/374/425: *Vrreui*, loc., [1192]/394: *Vireui* [□: *Vrreui*] (Gy. 1: 236), [1230]/231: *Vrrewy* (Gy. 1: 237).

Úrhatára 'település Bodrog vm. középső részén Potalától K-re' [+1077–95]/+158//Pp. Reg.: *Vr hatara*, [+1077–95]/+158//XV.: *Vrwhatara* (Gy. 1: 731). — Nevéből következtethetően hercegi birtok (i. h.).

Úrkuta 'település Arad vm. K-i részén Kapu és Szád környékén' 1337: *Wrkuta*, p. (Gy. 1: 175), 1344: *Wrkucha* [□: *Wrkutha*] (Cs. 1: 780).

V, W

Vadász 'település Bihar vm.-ben Váradtól Ny-ra, a Körös mellett' 1335: *Vodaz* (J. 377), 1341: *Wodaz*, p. (Gy. 1: 681). Alakváltozata **Vadászó**. — Gy. szerint eredetileg királyi vadászok lakhatták. Ma *Vadász* néven psz. Biharszentjános mellett DNy-ra.

Vadász 1. 'település Abaúj vm. DNy-i részén Szikszótól É-ra' 1317, 1319: *Vadaz*, v., 1329/406, 1329/406/413: p., v. *Wadaz* al. nom. Michlosfalwa (Gy. 1: 153). A tőle É-ra fekvő **Felvadász**-tól elkülönítve **Alvadász**, illetve **Miklósfalva** néven is említik. — Többletadatok: 1319/377, 1319/377/385: *Vadaz*, v. (AnjouOklt. 5: 168/427). Megerősítő adatok: 1317: *Vadaz*, v. (AnjouOklt. 4: 259/680). A megyében két *Vadász* nevű település volt, amelyek mindegyike a benne lakó királyi szolgálatban lévő vadászokról nyerhette nevét (vö. Gy. 1: 154, FNESz. *Vadász*, *Alsóvadász*, *Felsővadász*).

Vadász 2. 'település Abaúj vm. Ny-i részén Borsod vm. határa közelében, Forrótól ÉNy-ra' 1256, 1320: *Wadaz*, 1279>351: *Vodaz*, v. (Gy. 1: 154). **Felvadász** néven is említik. — Megerősítő adat: 1320: *Wadaz* (AnjouOklt. 5: 297/771).

Vadászó 'település Bihar vm.-ben Váradtól Ny-ra, a Körös mellett' +1214/334: *Wodazow*, v. (Gy. 1: 681). L. **Vadász**.

Vajda 'település Abaúj vm. Ny-i részén a Rakaca mellett, Abaúj vm. határán' 1285>366/369, 1332–5/Pp. Reg.: *Woyda*, p., 1302/390, 1323/390: *Voyuoda*, p., t., 1302>398, 1307>398, 1318>398, 1321>398, 1323>398, 1332–5/Pp. Reg.: *Wayda*, p., t., 1317: *Vayoda*, v., 1319: *Voyda*, v., 1320: *Wajda*, 1323/390: *Woyuoda*, 1332–5/Pp. Reg.: *Hoyuado* ~ *Hoyvada* (Gy. 1: 154). — Többletadatok: 1307>398, 1318>398: *Vayda*, p., t. (AnjouOklt. 2: 119/263, 5: 46/89), 1319/377, 1319/377/385: *Voyda*, v. (AnjouOklt. 5: 168/427). Megerősítő adatok: 1302/390, 1323/390: *Voyuoda*, p., t. (AnjouOklt. 1: 158/271, 7: 155/329), 1302>398, 1307>398, 1318>398, 1323>398: *Wayda*, p., t. (AnjouOklt. 1: 158/271, 2: 119/263, 5: 46/89, 7: 155/329), 1317: *Vayoda*, v. (AnjouOklt. 4: 259/680), 1320: *Wajda* (AnjouOklt. 5: 379/989 u. [az évszám itt 1320 [□: 1420] alakban szerepel]), 1323/390: *Woyuoda* (AnjouOklt. 7: 111/233). Ma *Krasznokvajda*.

Vajda 'település Bihar vm. középső részén Diószegtől D-re, az Ér és a Berettyó között' [1285 k.]: *Waiuuada*, [1291–94]: *Woyuoda*, [1291–94], 1300: *Woyada*, [1291–94], 1332–7/Pp. Reg.: *Voyada*, 1312/XVIII.: *Weycida* [□: *Weyuoda*], 1332–7/Pp. Reg.: *Voyoda* ~ *Veyvoda* ~ *Weyvoda* ~ *Vyanda* ~ *Wogeda*, v. (Gy. 1: 681). — További adatok: 1315, (1317): *Woyuoda* (AnjouOklt. 3: 101/213, 4: 69/167, 180/475). A mai rom. *Vaida* (Lelkes 120), ma *Biharvajda*.

Vendégi 'település Abaúj vm. Ny-i részén a Rakacától D-re' 1323/390: *Vendegy*, t. (Gy. 1: 155). — Megerősítő adat: 1323/390: *Vendegy*, t. (AnjouOklt. 7: 155/329). Királyi vendégek (telepesek) földje lehetett. Ma *Gagyvendégi*.

Vértes 'település Bihar vm. É-i részén Debrecentől DK-re' 1332–7/Pp. Reg.: *Vertes*, v. ~ *Wert* — — — (Gy. 1: 691).

Ide nincs adat!	X
Ide nincs adat!	Y
Ide nincs adat!	Z, ZS

2. számú melléklet: A foglalkozásnévi eredetű helynevek feldolgozása névrendszertani vizsgálatokhoz

címszó	megye	hf.	A1	A2	A3	A4	B1	B2	B3	Sz1	Sz2	L1	L2	T
A, Á														
Ácsi	Csanád	61	ács			i				423		33		21
Alvadász	Abaúj	61	al					vadász		540	200	71	21	11
Apáca	Arad	61	apáca							423		33		33
Apakovácsi	Bihar	61	apa					kovács	i	421	200	41	23	11
Apát tava	Baranya	12	apát					tav	a	421	100	33	11	11
Apát zátonya	Bodrog	12	apát					zátony	a	421	100	33	11	11
Apátfája	Bihar	61	apát					fáj	a	421	100	33	11	11
Apátfalva	Borsod	61	apát					falv	a	421	100	33	11	11
Apáti	Baranya	51	apát			i				421		33		21
Apáti	Bars	61	apát			i				421		33		21
Apáti	Bodrog	61	apát			i				421		33		21
Apáti	Borsod	61	apát			i				421		33		21
Apáti 1.	Abaúj	61	apát			i				421		33		21
Apáti 1.	Bihar	61	apát			i				421		33		21
Apáti 1-5.	Bihar	61	apát			i				421		33		21
Apáti 2.	Abaúj	61	apát			i				421		33		21
Apáti 2.	Bihar	61	apát			i				421		33		21
Apáti 3.	Bihar	61	apát			i				421		33		21
Apáti 4.	Bihar	61	apát			i				421		33		21
Apátifölde	Abaúj	61	apát			i		föld	e	421 200	100	33/ 23	11	43
Apáti-völgy	Baranya	32	apát			i		völgy		421 524	100	33/ 23	11	11
Apát-köz hida	Baranya	51	apát		köz			hid	a	523	100	22	11	11
Ardó	Bereg	61	ardó							423		33		33
Asszonyfalva [3.]	Bodrog	61	asszony					falv	a	421	100	33	11	11
Asszonyfalva 1.	Bodrog	61	asszony					falv	a	421	100	33	11	11

Asszonyfalva 2.	Bodrog	61	asszony					falv	a	421	100	33	11	11
Asszonylaka	Arad	61	asszony					lak	a	421	100	33	11	11
Asszonyvására	Bihar	61	asszony					vásár	a	421	100	33	11	11
B														
Bába	Borsod	61	bába							423		34		33
Bába öréme	Borsod	61	bába					örém	e	423	100	34	11	11
Bába réve	Baranya	61	bába					rév	e	423	100	34	11	11
Bába szöge	Abaúj	51	bába					szög	e	423	100	34	11	11
Bába tava	Bars	51	bába					tav	a	423	100	34	11	11
Barátpüspöki	Bihar		barát			püspök		i		421	421	33	33	11
Békáspapd	Baranya	61	béká			s		pap	d	412	421	52	33	11
Belényes	Bihar	61	belényes							423		33		21/ 33
Bocsár	Abaúj	61	bocsár							423		33		42
Bocsár	Csanád	61	bocsár							423		33		33
Bocsárd	Abaúj	61	bocsár			d				423		33		21
Bocsárd pataka	Abaúj	61	bocsár			d		patak	a	423	100	33	11	11
C, CS														
Család	Bars	61	család							423		33		33
Csatár	Baranya	61	csatár							423		33		33
Csatár	Békés	61	csatár							423		33		33
Csatár 1.	Bihar	61	csatár							423		33		33
Csatár 2.	Bihar	61	csatár							423		33		33
Csatárszeg	Csongrád	61	csatár					szeg		423	100	33	11	11
Csitár	Bars	61	csitár							423		33		33
Csösz	Bács	61	csösz			i				423		33		21
Csoszi	Bihar	61	csosz			i				423		33		21
Csosztelek	Baranya	61	csosz					telek		423	100	33	11	11
D														
Daróc	Bereg	61	daróc							423		33		33
Daróc	Borsod	61	daróc							423		33		33
Daróc(i)	Borsod	61	daróc			(i)				423		33		21
Daróc-fok	Baranya	51	daróc					fok		423	100	33	11	11
Daróc-fok	Baranya	51	daróc					fok		423	100	33	11	11

Keresztes	Borsod	34	keresztes							423		34		33
Kétszántó	Abaúj	61	két				szántó			524	200	76	21	11
Kétszántó	Bács	61	két				szántó			524	200	76	21	11
Királd	Borsod	61	királ			d				422		33		21
Király uta	Abaúj	?út	király				út	a		422	100	33	11	11
Király uta	Baranya	?út	király				út	a		422	100	33	11	11
Királyfája	Csanád	62	király				fáj	a		422	100	33	11	11
Királyi	Beszterce	61	király			i				422		33		21
Királyi	Bihar	61	király			i				422		33		21
Királymezeje	Bihar	34	király				mezej	e		422	100	33	11	11
Királypapja	Bereg	61	király				papj	a		421	?	33	?	11
Kisapáti	Bars	61	kis				apát	i		311	421	71	33	11
Kovács	Bars	61	kovács							423		33		42
Kovács pataka	Bereg	12	kovács				patak	a		423	100	33	11	11
Kovácsbida	Baranya	61	Kovács				hid	a		423	100	33	11	11
Kovácsi	Baranya	61	kovács			i				423		33		21
Kovácsi	Bars	61	kovács			i				423		33		21
Kovácsi	Borsod	61	kovács			i				423		33		21
Kovácsi 1.	Bihar	61	kovács			i				423		33		21
Kovácsi 2.	Bihar	61	kovács			i				423		33		21
Kovács teto	Bihar	62	kovács				teto			423	100	33	11	11
L, LY														
Lovas	Csanád	61	lovas							423		34		33
Lovastelek	Bihar	61	lovas				telek			423	100	34	11	11
Lovász	Bars	61	lovász							423		34		21
Lovász	Bodrog	61	lovász							423		34		21
Lovászhetény	Baranya	61	lovász				hetény			423	100	34	11	11
Lövo 1.	Borsod	61	lövo							423		34		33
Lövo 2.	Borsod	61	lövo							423		34		33
M														
Madarász	Bihar	61	madarász							423		34		33
Méhes	Békés	61	méhes							423		34		33
Méhes	Bihar	61	méhes							423		34		33
Mézes	Bihar	61	mézes							414		72		33
Mezopüspöki	Borsod	61	mezo				püspök	i		523	422	11	33	11

N, NY														
Nagyapáti	Bars	61	nagy				apát	i	311	421	71	33	11	
Nagyszántó	Abaúj	61	nagy				szántó		311	200	71	21	11	
O, Ó														
Ide nincs adat!														
Ö, Ó														
Ökrös	Bihar	61	ökrös						423		34		33	
P														
Pap	Abaúj	61	pap						421		33		42	
Pap	Bereg	61	pap						421		33		33	
Pap	Bihar	61	pap						421		33		33	
Pap	Borsod	61	pap						421		33		33	
Pap ága	Bihar	12	pap				ág	a	421	100	33	11	11	
Pap rétje	Borsod	34	pap				rétj	e	421	100	33	11	11	
Pap(i)	Baranya	61	pap		(i)				421		33		21	
Papd	Baranya	61	pap		d				421		33		21	
Papi	Abaúj	61	pap		i				421		33		21	
Papi	Arad	61	pap		i				421		33		21	
Papi	Bereg	61	pap		i				421		33		21	
Papi	Bihar	61	pap		i				421		33		21	
Papi	Bodrog	61	pap		i				421		33		21	
Papi	Borsod	61	pap		i				421		33		21	
Piski	Bács	61	pisk		i				421		33		21	
Piski	Bodrog	61	pisk		i				421		33		21	
Püspöki	Baranya	61	püspök		i				421		33		21	
Püspöki	Békés	61	püspök		i				421		33		21	
Püspöki	Borsod	61	püspök		i				421		33		21	
Püspöki 1.	Bihar	61	püspök		i				421		33		21	
Püspöki 2.	Bihar	61	püspök		i				421		33		21	
Püspöki 3.	Bihar	61	püspök		i				421		33		21	
Püspöki-mál	Bihar	62	püspök		i		mál		421	100	33	11	11	
Q														
Ide nincs adat!														
R														
Remete	Bihar	61	remete						423		34		33	

Remete erdeje	Baranya	52	remete				erdej	e	423	100	34	11	11
Remete-eresztvény(e)	Baranya	52	remete				eresztvény	e	423	100	34	11	11
S, SZ													
Solymos	Csanád	62	solymos						423		34		33
Solymos	Bars	61	solymos						423		34		33
Solymos	Arad	62	solymos						423		34		33
	vár												
Solymos 1.	Bihar	61	solymos						423		34		33
Solymos 2.	Bihar	61	solymos						423		34		33
Solymos feje	Bihar	34	solymos				fej	e	423	100	34	11	11
Szakácsi	Bars	61	szakács			i			423		34		21
Szakácsi	Borsod	61	szakács			i			423		34		21
Szántó	Abaúj	61	szántó						423		34		33
Szántó	Bars	61	szántó						423		34		33
Szántó	Bihar	61	szántó						423		34		33
Szántó 1.	Baranya	61	szántó						423		34		33
Szántó 1.	Bodrog	61	szántó						423		34		33
Szántó 2.	Baranya	61	szántó						423		34		33
Szántó 2.	Bodrog	61	szántó						423		34		33
Szekeres	Abaúj	61	szekeres						423		34		33
Szekeres	Bodrog	61	szekeres						423		34		33
Szekeres-völgy	Abaúj	32	szekeres				völgy	e	423 524	100	23 33	11	11
Szekeresvölgye -fo	Jászó mellett (Abaúj)	33	szekeres		völgy	e	fo		523	100	22	11	43
Szolga erdeje	Békés	52	szolga				erdej	e	423	100	34	11	11
Szolgabekény	Bács	61	szolga				bekény		423	100	34	11	11
Szőlős	Arad	61	szőlős						423		34		33
Szőlős	Bács	61	szőlős						423		34		33
Szolos	Bars	61	szolos						423		34		33
Szolos	Bihar	61	szolos						423		34		33
Szolos	Bodrog	61	szolos						423		34		33
Szőlős	Csanád	61	szőlős						423		34		33

Szolos 1.	Baranya	61	szolos						423		34		33
Szolos 1.	Borsod	61	szolos						423		34		33
Szolos 2.	Baranya	61	szolos						423		34		33
Szolos 2.	Borsod	61	szolos						423		34		33
Szolos 3.	Baranya	61	szolos						423		34		33
Szőlősjakab-földe	Bács	61	szőlős		jakab		föld	e	523	100	22	11	11
Szücsi	Bács	61	szücs			i			423		33		21
T, TY													
Tárkánd	Bihar	61	tárkán			d			423		33		21
Tárkány	Bihar	61	tárkány						423		33		33
Tárnok	Borsod	61	tárnok						423		33		33
Tárnok	Csanád	61	tárnok						423		33		33
Tárnok	Bodrog	61	tárnok						423		33		33
Tárnok 1.	Bihar	61	tárnok						423		33		33
Tárnok 2.	Bihar	61	tárnok						423		33		33
Tárnokbála	Borsod	61	tárnok				bála		423	100	33	11	11
Tárnoki	Csanád	61	tárnok			i			423		33		21
Tímár	Csanád	61	tímár						423		33		33
Tímárfony	Abaúj	61	tímár		fony				524		22		11
U, Ű													
Udvarnok	Bács	61	udvarnok						423		33		33
Udvarnoktelek	Bihar	61	udvarnok				telek		423	100	33	11	11
Úr réve	Bács	21	úr				rév	e	421	100	33	11	11
Úrhatára	Bodrog	61	úr				határ		421	100	33	11	11
Úrkuta	Arad	61	úr				kut	a	421	100	33	11	11
Ű, Ű													
Ide nincs adat!													
V, W													
Vadász	Bihar	61	vadász						423		34		33
Vadász 1.	Abaúj	61	vadász						423		34		33
Vadász 2.	Abaúj	61	vadász						423		34		33
Vadászó	Bihar	61	vadász			ó			423		34		21
Vajda	Abaúj	61	vajda						421		33		33

Vajda	Bihar	61	vajda						421		33		33
Vendégi	Abaúj	61	vendég			i			423		34		21
Vértés	Bihar	61	vértés						423		33		33
X,													
Ide nincs adat!													
Y													
Ide nincs adat!													
Z, ZS													
Ide nincs adat!													